



**BÂBÜRLÜ ELÇİLİK MÜESSESİ VE
OSMANLI- BÂBÜRLÜ DİPLOMATİK
MÜNASEBETLERİ ÜZERİNE
BİR İNCELEME**

Nazmiye BİRLİK
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Prof. Dr. Gülay ÇINAR
Kasım, 2024
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BÂBÜRLÜ ELÇİLİK MÜESSESİ VE OSMANLI-
BÂBÜRLÜ DİPLOMATİK MÜNASEBETLERİ ÜZERİNE
BİR İNCELEME

Hazırlayan
Nazmiye BİRLİK

Danışman
Prof. Dr. Gülay ÇINAR

AFYONKARAHİSAR 2024

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Bâbürlü Elçilik Müessesesi ve Osmanlı-Bâbürlü Diplomatik Münasebetleri Üzerine Bir İnceleme**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

04/11/2024

İmza

Nazmiye BİRLİK



T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Nazmiye BİRLİK
	Numarası	210635103
	Anabilim Dalı	Tarih
	Programı	Tarih
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı		Bâbürlü Elçilik Müessesesi ve Osmanlı-Bâbürlü Diplomatik Münasebetleri Üzerine Bir İnceleme
Tez Savunma Sınav Tarihi		04.11.2024
Tez Savunma Sınav Saati		11:00

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒oy birliği – ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

BÂBÜRLÜ ELÇİLİK MÜESSESİ VE OSMANLI- BÂBÜRLÜ DİPLOMATİK MÜNASEBETLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Nazmiye BİRLİK

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

Kasım, 2024

Danışman: Prof. Dr. Gülay ÇINAR

1526'da Zahîrüddîn Muhammed Bâbü Şah tarafından kurulan Bâbürlü İmparatorluğu, 1858 yılına kadar Hindistan'da varlığını sürdürmüş önemli bir Türk devletidir. Hindistan'da Türk kültür ve medeniyetin gelişmesinde büyük bir rol oynayan Bâbürlüler, zengin bir tarihi miras bırakmışlardır. Hindistan'ın Müslümanlaşmasında önemli katkıları olan Bâbürlü Devleti Hindistan'da yaşayan farklı etnik ve dinî grupları 300 yılı aşkın bir zamanda adaletle yönetmişlerdir. Bâbürlü Sultanı Ekber Şah döneminde en parlak dönemini yaşayan Bâbürlüler, 1556'dan 1605 yılına kadar devam eden fetihlerle çok bölgeli bir imparatorluk kimliği kazanmışlardır. Bâbürlü Devleti'nin imparatorluk kimliğine ulaşmasında başarılı diplomasinin de önemli bir yeri vardır. Bu doğrultuda Bâbürlü Devleti ve Osmanlı Devleti karşılıklı diplomatik temaslarda bulunmuşlardır. Bâbürlü sultanları cülus tebrikinde bulunmak, Safevîlere karşı iş birliği yapmak, Osmanlı-Bâbü-Özbek ittifak cephesini oluşturmak için; Osmanlı sultanları ise Türkistan'da devam eden karışıklıkların ve hanlıklar arasındaki anlaşmazlıkların sona erdirilmesinde Bâbürlü Devletin desteğini sağlamak gibi nedenlerle zaman zaman karşılıklı elçiler göndermişlerdir. Çalışmanın ilk aşamasında Osmanlı-Bâbürlü siyasi ilişkileri hakkında yapılan çalışmalar incelenmiş ve Osmanlı arşivlerinde yer alan belgeler taranmıştır. Nâme-i Hümayûnlar, Münşe'âtlar ve Osmanlı kroniklerinden tespit edilen belgeler tasnif ve tahlil edilerek yazım aşamasına geçilmiştir. Diplomatik münasebetlere konu olan olaylar kronikler ve araştırma eserler ışığında incelenerek dönemin politik meseleleri iki devletin penceresinden değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Devleti, Bâbürlü Devleti, Diplomasi, Elçilik, Hindistan.

ABSTRACT

AN INVESTIGATION ON THE BABURID EMBASSY INSTITUTION AND THE OTTOMAN – BABURID DIPLOMATIC RELATION

Nazmiye BİRLİK

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF HISTORY**

November, 2024

Advisor: Prof. Dr. Gülay ÇINAR

The Baburid Empire, founded by Babur Shah in 1526, was an important Turkish state that existed in India until 1858. The Baburids, who played a major role in the development of Turkish culture and civilization in India, left a rich historical legacy. The Baburid Empire, which made significant contributions to the Islamization of India, ruled the different ethnic and religious groups living in India fairly for more than 300 years. The Baburids, who experienced the heyday of the reign of Baburid king Ekber Shah, moved into a multiregional period with conquests that continued from 1556 to 1605. Diplomacy has an important place in the Baburid state's attainment of its imperial identity. In this regard, the Baburid state and the Ottoman state established mutual diplomatic contact. To congratulate him on his ascension by the sultans of India, to cooperate against the Safavids, to form the Ottoman-Baburid-Uzbek alliance front; Mutual ambassadors were sent from time to time by the Ottoman sultans for reasons such as ensuring Baburid support in ending the ongoing turmoil in Central Asia and the fights between the khanates. Throughout the research, the basic principles and methods of historia methodology were adhered to. In the first stage of our study, studies on Ottoman- Baburid political relations were examined. In the second stage, the documents in the Ottoman archives were scanned and the information obtained from this was supported by the chronicles of the period and the political relations of the Ottoman-Baburid States were tried to be revealed.

Keywords: Ottoman Empire, Baburid State, Diplomacy, Embassy, India.

ÖN SÖZ

Bu çalışmada Bâbü Şah tarafından kurulan Bâbürlü Devleti'nin elçilik müessesesi incelenmiş ve Bâbürlü Devleti kuruluşundan itibaren(1526) başlayan devletlerarası diplomatik ilişkileri 1751 yılına kadarki süreçte tarafların birbirine göndermiş olduğu elçiler ve nameler ışığında el almaktadır.

Elçilik sözcüğü eski Türkçe'de "ülke devlet" anlamına gelen "il" kelimesinden türetilmiştir. Uygur belgelerinde bu kelime "haberci" anlamında kullanılmıştır. İlk çağlardan itibaren devletler haber alma, barışı sağlama ve yardım alma gibi birçok sebepten birbiriyle iletişime geçmişlerdir. Bu bağlamda Bâbürlü-Osmanlı yazışmaları ve diplomatik temaslar iki dost ve akraba topluluğun ilişkilerini gözler önüne seren komşu devletlerin ortaya koyduğu rekabet çerçevesinde birlikteliğin önemini ve gerekliliğini vurgulayan, ortak ülküler ışığında şekillenen bir misyonla geleceği planlamayı hedefleyen ilişkilere örnek teşkil etmiştir. Dolayısıyla yapılan araştırmalar neticesinde önce Türk ve Müslüman bir devlet olan Bâbürlü İmparatorluğu'nun elçilik müessesesi dönemin kronikleri ve konu üzerine yapılmış çalışmalar doğrultusunda tanımlanmaya çalışılmış ardından elçiler ve yazışmaların içeriğinden hareketle Osmanlı ile Bâbürlü Devleti'nin diplomatik münasebetleri irdelenmiştir. Bu çerçevede yazışmalara sebep olan hadiseler tahlil edilmiş ve neticeleri ile birlikte değerlendirilmiştir.

1526'da Bâbü Şah tarafından kurulan Bâbürlü İmparatorluğu, 1858 yılına kadar Hindistan'da varlığını sürdürmüş önemli bir Türk-İslam devletidir. Ekber Şah döneminde en parlak dönemini yaşayan Bâbürlü Devleti'nin sınırlarının genişlemesinde diplomasinin önemli bir yeri vardır. Çağdaşı Safevî ve Özbek devletleriyle ortak sınırı bulunması ve Osmanlı Devleti ile hem soydaş hem de aynı din ve mezhebe mensup olması gibi nedenler bu ülkelerle devamlı irtibatla olunmasını zorunlu kılmıştır.

Osmanlı 1299 yılında yani Bâbürlü Devleti'nden yaklaşık 200 yıl önce Osman Bey tarafından kurulan ve 1922 yılında saltanatın kaldırılmasına kadar 600 yılı geçkin süre Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında hüküm sürmüş Türk ve Müslüman bir devlettir. Dönemin güçlü devletlerinden olan Osmanlı İmparatorluğu halifeliğin kendilerine geçmesiyle çok büyük bir misyon üstlenmiştir. Osmanlı padişahları İslam toplumlarının halifesi olmanın dışında ülke topraklarını genişletmeye dönük politikaları bağlamında dönemin güçlü devletleriyle her zaman iletişimde olmuşlardır.

Tahkikatlar neticesinde Osmanlı ve Bâbürlü devletlerinin ilk ciddi temasının, 1555'te Basra'da mahsur kalan Seydi Ali Reis vasıtasıyla gerçekleştiği görülmüştür. İlerleyen tarihlerde de gerek Safevîlere karşı ittifak kurma çabaları gerekse Türkistan'daki karışıklıklara son vermek amacıyla karşılıklı elçilerin gidip geldiği tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra her iki devletin de mektuplarında gördüğümüz üzere hem aynı din ve mezhebe bağlı olmaları hem de geçmişteki akrabalık ilişkilerini sık sık dile getirerek dostluk ve muhabbetlerini artırmak istemeleri bu diplomatik temasların taraflar nezdinde gerekli olduğuna delildir. Ancak her iki devletin İslam'ın ve cihanın lideri olma gayesi taşıması onları zaman zaman mektuplar üzerinden karşı karşıya getirmiştir. Bu bağlamda kimi zaman üslubun sertleştiği ya da daha hafif bir iddia ile kabalaştığı söylenebilir. Neticede yazışmalar Bâbürlü ve Osmanlı devletlerinin son dönemlerine kadar ara ara devam etmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanmasında tecrübelerini ve yardımlarını benden esirgemeyen her daim yol gösteren danışman hocam Prof. Dr. Gülay ÇINAR'a teşekkürlerimi ve minnettarlığımı sunarım.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri çalışanlarına ve kurdukları kullanımı kolay sistemle araştırmacıların işini kolaylaştıran üst düzey yöneticilerine teşekkürlerimi arz ederken, benimle sabırla ve güler yüzüyle ilgilenen Beyazıt Yazma Eserleri Kütüphanesi ve Süleymaniye Yazma Eserleri Kütüphanesi çalışanlarına ve araştırmacıların uzaktan erişimine kolaylık sağlayan üst düzey yöneticilerine teşekkürü borç bilirim. Kaynaklara ulaşmamı kolaylaştıran Afyon Kocatepe Üniversitesi kütüphane çalışanları ve üst düzey yöneticilerine teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmamın son halini almasında bana yardımcı olan Dr. Öğr. Abdurrahman ATEŞ'e ve Dr. Öğr. Cihan ORUÇ'a teşekkürlerimi sunarım. Eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi beni destekleyen aileme teşekkür ederim.

Nazmiye BİRLİK
2024, Afyonkarahisar



İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI	ii
ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BÂBÜRLÜ ELÇİLİK MÜESSESESİ VE BÂBÜRLÜ SARAYINDA ELÇİLER

1. BÂBÜRLÜ ELÇİLİK MÜESSESİ	6
2. BÂBÜRLÜ SARAYININ KONUĞU OSMANLI ELÇİLERİ	13
3. BÂBÜRLÜ DEVLET'İNİN SAFEVÎ VE ÖZBEK HANLIKLARI İLE DİPLOMATİK MÜNASEBETLERİ	17
3.1.BÂBÜRLÜ DEVLETİ VE SAFEVÎ DEVLETİ ARASINDAKİ DİPLOMATİK MÜNASEBETLER	17
3.2.BÂBÜRLÜ DEVLETİ VE ÖZBEK HANLIKLARI ARASINDAKİ DİPLOMATİK MÜNASEBETLER	24

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI-BÂBÜRLÜ DİPLOMATİK İLİŞKİLERİNE DAİR İLK DÖNEM TEMASLAR

1. 1526-1605 YILLARI ARASINDA OSMANLI-BÂBÜRLÜ DİPLOMATİK TEMASLARI.....	30
1.1.BÂBÜR ŞAH DÖNEMİ OSMANLI-BÂBÜRLÜ DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ (1526-1530)	30
1.2. HÜMAYUN ŞAH DÖNEMİ OSMANLI-BÂBÜRLÜ DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ (1530-1556)	32
1.3. EKBER ŞAH DÖNEMİ OSMANLI- BÂBÜRLÜ İLİŞKİLERİ (1556-1605).....	36
2. 1605-1658 YILLARI ARASINDA OSMANLI – BÂBÜRLÜ DEVLETLERİ DİPLOMATİK TEMASLARI	37
2.1. CİHANGİR ŞAH DÖNEMİ OSMANLI- BÂBÜRLÜ İLİŞKİLERİ (1605-1627)	37
2.2. ŞAH CİHAN DÖNEMİ OSMANLI - BÂBÜRLÜ YAZIŞMALARI (1628-1658)	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI-BÂBÜRLÜ DİPLOMATİK İLİŞKİLERİNE DAİR SON TEMASLAR

1. 1658-1719 YILLARI ARASINDA OSMANLI - BÂBÜRLÜ DEVLETLERİ DİPLOMATİK TEMASLARI	57
1.1. EVRENGZİB (ALEMGİR) DÖNEMİ OSMANLI-BÂBÜRLÜ DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ (1658-1707).....	57

1.2.FERRUHSİYER DÖNEMİ DÖNEMİ OSMANLI-BÂBÜRLÜ DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ (1713-1719).....	61
2. 1719-1748 YILLARI ARASINDA OSMANLI – BÂBÜRLÜ DEVLETLERİ DİPLOMATİK TEMASLARI	66
SONUÇ	79
KAYNAKÇA.....	83
EKLER DİZİNİ.....	89



KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e.: Adı geçen eser
a.g.m.: Adı geçen makale
a.g.t.: Adı geçen tez
AKDTYK: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
Bk: Bakınız
BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Çev.: Çeviren
DİA: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Haz.: Hazırlayan
MEB: Milli Eğitim Bakanlığı
s.: Sayfa
S.: Sayı
TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDV: Türkiye Diyanet Vakfı
TTK: Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

16. yüzyıl tüm dünya tarihinde Türklerin çağı olarak bilinmektedir. Zira döneme damgasını vuran devletler arasında ilk sıralarda Osmanlı İmparatorluğu, Safevî İmparatorluğu, Bâbürlü İmparatorluğu ve Özbek Hanlığını saymak mümkündür.

Bu çalışmanın amacı Bâbürlü Devleti'nin elçilik müessesini yakından tanımak ve Osmanlı-Bâbürlü ilişkilerini elçiler ve karşılıklı yazışmalar perspektifinden değerlendirmektir. Bu çerçevede Osmanlı Devleti'nden Bâbürlü Devleti'ne ve Bâbürlü Devleti'nden Osmanlı Devleti'ne gönderilen elçilerin kimler oldukları ve seyahat tecrübeleri ele alınmıştır. Ayrıca elçilerin taşıdıkları belgelerin içerikleri detaylı bir şekilde incelenip siyasi gelişmeler bağlamında tahlil edilmiştir.

Bâbürlü-Osmanlı devletleri diplomatik ilişkileri ile ilgili en önemli bilgiler Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri belgelerinden ve dönemin Osmanlı kroniklerinden temin edilmiştir. Çalışmada özellikle Nâme-i Hümayûn defterlerinden yararlanılmıştır.

Nâme-i Hümayûndaki “nâme” kelimesi Farsça'da mektup anlamına gelmekle birlikte Osmanlı diplomatik geleneğinde farklı boyutlar kazanarak kullanılmıştır. Osmanlı padişahlarının yabancı devlet başkanlarına gönderdiği mektuplara Nâme-i Hümayûn denilmiştir. Bunun yanı sıra sadrazamların ve şeyhülislâmların dış ülkelerdeki muhataplarına göndermiş oldukları yazılı mesajlara ise mektup denilmiştir¹.

Osmanlı arşiv belgelerinin yanında Osmanlı kroniklerinden olan Mustafa Naîmâ Efendinin “Tarih-i Naîmâ”, İzzî Süleyman Efendinin “İzzî Tarihi” ve Seydi Ali Reis'in “Mir'âtü'l Memâlik” eserlerinden yararlanılmıştır.

Osmanlı padişahlarından I. Mahmud dönemi (1730-1754) tarihçi ve şairlerinden İzzî Süleyman Efendi'nin İzzî Tarihi 1744-1752 yılları arsındaki olayları kapsayan önemli Osmanlı kroniklerinden biridir². Bu eser her iki devletin son dönem yazışmalarına havi olduğundan çalışmanın son bölümünde ziyadesiyle istifade edilmiştir.

Osmanlı vak'anüvislerinden Mustafa Naîmâ tarafından yazılmış Târîh-i Naîmâ 1574-1651 dönemini kapsayan olayların anlatıldığı bir eserdir ve iki devlet arasındaki ilişkilere Osmanlı sarayından bakışı yansıtmaya dolayısıyla kıymetlidir³.

¹ Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, Kubbealtı Neşriyat Yayınları, İstanbul 1994, s.146.

² Feridun Emecen, “İzzî Süleyman Efendi”, *DİA*, C. 23, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, ss.565-566.

³ Mehmet İşpirli, “Naîmâ”, *DİA*, C. 32, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, ss.316-318.

Seydi Ali Reis, Hint Okyanusu'na yapmış olduğu sefer ve akabinde Hint Okyanusu coğrafyasında yaşadığı yolcukta edindiği bilgileri, gözlemleri ve şahit olduğu olayları “Mir’âtü’l-Memâlik” adlı eserinde toplamıştır. Kitap Fatih Sultan Mehmed ve Kanûnî Sultan Süleyman dönemlerini kapsayan seyahatname türünde bir eserdir⁴. Bâbürlü-Osmanlı yazışmalarının ilki bizzat Seydi Ali Reis’in elçiliği vasıtasıyla mümkün olmuştur.

Bu çalışmanın diğer ayağını münşe’âtlar oluşturmaktadır. Münşe’âtlar Türk ve Müslüman devletlerin tarih yazımı için önemli eserlerdir. Osmanlı Devleti’nde ise 16. yüzyıldan itibaren münşe’ât eserlerinde artış görülmüş ve içeriği de genişletilmiştir. Münşe’âtların içeriğinde yazıldıkları dönemle ilgili idari, diplomatik, askeri, iktisadi, sosyal, kültürel ve özel her türlü inşâ ve mektuplara rastlamak mümkündür⁵. Bu bağlamda mevcut çalışma iki münşe’ât eserden ziyadesiyle beslenmiştir. Bunlar “Mecmuâ-i Münşe’ât” ve “Düstûrü’l-İnşâ” adlı eselerdir.

Mecmuâ-i Münşe’ât uzun yıllar Osmanlı bürokrasisinde görev yapan ve önemli memuriyetlerde bulunan Feridun Bey’in eseridir. XVI. yüzyılda yaşamış olan müverrihin eseri iki ciltten oluşmaktadır. Feridun Bey eserinde gençlik yıllarından başlayarak III. Murad dönemine kadar topladığı Osmanlı Hanedanlığına ait Arapça, Farsça ve Türkçe mektupları her padişah devrine göre derlemiştir. Eserini Sokullu Mehmet Paşa aracılığı ile III. Murad’a taktim etmiştir⁶.

IV. Murad (1623-1640) dönemi reisülküttaplarından olan Sarı Abdullah Efendi (1584-1660)’ye ait “Düstûrü’l-İnşâ”⁷ Osmanlı siyasi tarihi için önemli bir kaynaktır. Düstûrü’l-İnşâ’da bizzat Sarı Abdullah Efendi’nin kaleminden çıkan mektuplar ya da fetihnamelere de rastlanmaktadır. Bâbürlü sultanlarının Osmanlı sultanlarına gönderdikleri mektuplar eserde önemli yer tutmaktadır⁸.

Bâbürlü Devleti perspektifinden olayların seyri ise Gülbeden Begüm’ün “Hümayunnâme” ve Cihangir Şah’ın “Tüzük-ü Cihangir” adlı eserlerinden takip edilmiştir.

⁴ Mahmur Ak, “Seydi Ali Reis”, *DİA*, C. 37, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, ss.21-24.

⁵ Damla Bostancı-Gülay Karadağ Çınar, “Zeynîzâde Hüseyin ve Münşe’âtına Dair Bir Değerlendirme” *Mavi Atlas*, C.2, S.8, 2020, ss.278-297.

⁶ Abdülkadir Özcan, “Münşeâtü’s Selâtin”, *DİA*, C. 32, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, ss.20-22.

⁷ Sarı Abdullah Efendi, *Düstûrü’l-İnşâ*, Beyazıt Kütüphanesi Yazma Eser Koleksiyonu, no. 5880.

⁸ Fatih Bayram, “Sarı Abdullah Münşeâtında Osmanlı-Bâbürlü Diplomatik İlişkilerine Dair Mektuplar”, *XVIII. Türk Tarih Kongresi (Osmanlı Tarihi ve Medeniyeti)*, C.III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2022, ss.467-477.

Gülbeden Begüm Bâbürlü Devleti'nin kurucusu Bâbü Şah'ın kızıdır. Kendisinin bizzat kaleme aldığı Hümâyunnâme adlı eserde Hümâyün Şah devrindeki Bâbürlü hanedan üyelerini, Bâbürlü sarayında geçen olayları, dönemin önemli siyasi olaylarını ve harem hayatına dair verdiği bilgiler ön plana çıkmaktadır⁹.

Tüzük-i Cihângîr¹⁰ ise bizzat Bâbürlü Padişahı Cihangir Şah tarafından yazılmıştır. Diğer ülkelerle olan ilişkiler, karşılıklı gönderilen elçiler, devlet kurumları, hükümdarın seyahatleri gibi Cihangir dönemi siyasi olaylarının yanı sıra dönemin sosyal, ekonomik, kültürel ve bilimsel hayatına ışık tutan önemli bir kaynaktır¹¹.

Bâbürlü-Osmanlı ilişkilerini ele alan çalışmalar arasında Cihan Oruç'un "*Şah Cihan Döneminde Bâbürlü-Osmanlı Diplomatik İlişkiler*"i ile Hilal Şahin'in "*Osmanlı-Hint İlişkilerine Genel Bir Bakış (XV-XVIII. Yüzyıl)*" adlı makaleleri ilk sıralarda yer alır. Oruç makalesinde Şah Cihan döneminde Osmanlı-Bâbürlü mektuplaşmalarını incelemiştir. Yazar bu dönemi ilk düzenli diplomatik ilişkilerin başladığı süreç olarak tanımlamıştır. Mektuplaşmalardaki ana konu Şah Cihan'ın Safevîlerin elinde olan Kandehar'ı almak için Osmanlı Devleti ile ittifak kurmak istemesidir. Bu amaçla Mir Zarîf'i Osmanlı Padişahı IV. Murat'a elçi olarak göndermiştir. Şah Cihan'ın mektubuna karşılık Osmanlı elçisi Kapıcıbaşı Arslan Ağa'nın ulaştırdığı mektuptan umduğu karşılığı alamamıştır. Yazar mektuplardaki asıl mesajlar üzerinden devletler arasındaki ilişkiyi değerlendirmiştir¹².

Hilal Şahin ise çalışmasında Hindistan topraklarında hüküm süren Türk-İslam varlığının tarihçesinden bahseder. Şahin Osmanlı Devleti'nin Hindistan ile ilk temasının 1538 yılı Osmanlı-Portekiz-Hint savaşları olduğunu söyler. Osmanlı ile Bâbürlüler arasındaki ilk yazışmanın ise 1555 yılında Bâbürlü hükümdarı Ekber Şah'ın, Seydi Ali Reis vasıtasıyla Osmanlı hükümdarı Kanûnî Sultan Süleyman'a gönderdiği mektup olduğunu belirtir. Ayrıca Bâbürlü hükümdarları Cihangir Şah, Şah Cihan ve Evrengzîb döneminde karşılıklı gelip giden mektupların kısaca içeriğinden bahsetmiştir. Son olarak Hindistan'da bulunan Müslüman hanlıklardan olan Malabar¹³ ve Meysor¹⁴

⁹ A. S. Bazmee Ansari, "Gülbeden Begüm", *DİA*, C.14, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s.235.

¹⁰ Cihangir, *The Tuzuk-i Jahangirior Memoirs of Jahangir*, Trans:A. Rogers-H. Beveridge, University of Toronto press., 1968.

¹¹ S. Haluk Kortel, "Tüzük-ü Cihangirî", *DİA*, C.42, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s.9.

¹² Cihan Oruç, "Şah Cihan Döneminde Bâbürlü-Osmanlı Diplomatik İlişkileri", *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S.2, 2017, ss.191-215.

¹³ Hindistan'ın güneybatısındaki kıyı şeridinin adıdır. İslamiyet'in bu bölgede yayılmasıyla birlikte bölgede yaşayan Müslümanlar bölgenin ismiyle anılmaya başlanmıştır. Azmi Özcan, "Malabar", *DİA*, C.27, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, ss. 465-466.

Sultanlıklarının Osmanlı Devleti'nden İngiliz işgaline karşı yardım taleplerinden bahsetmektedir¹⁵.

Yine Fatih Bayram'ın “*Sarı Abdullah Münşe'âtında Osmanlı Bâbürlü İlişkilerine Dair Mektuplar*” makalesinde Sarı Abdullah Efendi Münşe'âtı'nda Bâbürlü Osmanlı devletlerine ait mektuplara, gönderen ve alıcı tarafın isimleri verilerek ve kısaca içerikleri izah edilerek yer verilmiştir. Makalede geçen mektuplar “Hindistan Pâdişâhı Selim Han'a Gönderilen Nâme-i Hümayûn¹⁶”, “IV. Murad'ın Şah Cihan'a mektubu¹⁷”, “Hindistan Pâdişâhı'nın Vezîri'nden Sadrazam Mustafa Paşa'ya Gelen Mektup¹⁸”, “Sadrazam Mustafa Paşa'nın Hindistan Veziri'ne Mektubu” ve “Sadrazam Mustafa Paşa ile Şehzâde Dârâ Şukûh arasındaki mektuplaşma”dır¹⁹.

Bu konu üzerine yapılmış bir diğer çalışma Naimur Rahman Farooqi'nin “*Bâbürlü-Osmanlı İlişkileri*”dir. Bu çalışma 2023'de Türkçe'ye çevrilmiştir. Farooqi çalışmasında Osmanlı- Bâbürlü mektuplaşmalarının tamamının içeriğine yer vermiştir. Farooqi, Bâbürlü hükümdarlarının Mekke şerifleriyle ilişkilerini ve Bâbürlü Devleti'nin Osmanlı hilafet makamına bakış açısını da çalışmasında değerlendirmiştir²⁰.

Bu tez çalışmasını yukarıda bahsi geçen araştırmalardan farklı kılan özelliği Osmanlı-Bâbürlü devletlerinin ilk teması olarak kabul edilen Seydi Ali Reis'in Bâbürlü hükümdarı Hümayun Şah'a gönderdiği mektupla başlayıp, 1751 yılında yine Bâbürlü hükümdarı Muhammed Şah'ın Osmanlı Devleti'ne gönderdiği son mektupla biten süreci mektuplardaki tüm detayları tartışarak, zamanın olayları ile birlikte değerlendirip tarafların birbirlerine yaklaşımını en doğru haliyle tanımlayabilme gayretidir. Ayrıca Bâbürlü Devleti'nin elçilik müessesesi kurumsal yapısı, bürokratların tayini hususundaki incelikler ve yazışmaların gerçekleştiği devletler Bâbürlü dış ilişkileri bağlamında ele alınıp tartışılmıştır.

Çalışma toplam üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde Bâbürlü Devleti'nin elçilik müessesesi hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümde araştırma eserlerden ve çağdaş kroniklerden yararlanılarak Bâbürlü elçilik müessesesi tarif

¹⁴ Hindistan'da günümüzde Karnataka eyaletidir. 1760-1799 yıllarında bu eyaletde hüküm sürmüş Müslüman sultanlığın ismidir. Azmi Özcan, “Meysûr”, *DİA*, C.29, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, ss. 510-511.

¹⁵ H. Hilal Şahin, “Osmanlı Hint İlişkilerine Genel Bir Bakış (XV-XVIII. Yüzyıl)”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C.II, S.6, 2015. ss. 59-77.

¹⁶ Bayram, *a.g.m.*, s. 470.

¹⁷ Bayram, *a.g.m.*, s. 471.

¹⁸ Bayram, *a.g.m.*, s. 473.

¹⁹ Bayram, *a.g.m.*, s. 474.

²⁰ Naimur Rahman Farooqi, *Bâbürlü-Osmanlı İlişkileri*, Çev: Mehmet Akif Eroğlu, Selenge Yayınları, İstanbul 2023.

edilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde Bâbürlü hükümdarı Hümayun Şah, Cihangir Şah ve Cihan Şah'ın hükümdarlıkları sürecinde Osmanlı Devleti ile mektuplaşmalar incelenmiştir. Yeni kurulmuş olan Bâbürlü Devleti'nin sınır komşusu olan Safevî Devleti'nin aleyhine Osmanlı Devleti ile olan yakınlaşma çabaları, gerekçeleriyle ve neticeleriyle birlikte izah edilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde son dönem Bâbürlü hükümdarları olan Evrengzîb, Ferruhsiyer ve Muhammed Şah'ın Osmanlı Devleti ile mektuplaşmalarına tüm detaylarıyla yer verilmiştir. Safevî hanedanlığının yıkılması sonrası İran'ın yeni hükümdarı Nadir Şah'ın her iki devlete karşı tutumu devletlerarası politikalar bağlamında ele alınmıştır.



BİRİNCİ BÖLÜM

BÂBÜRLÜ ELÇİLİK MÜESSESESİ VE BÂBÜRLÜ SARAYINDA ELÇİLER

1. BÂBÜRLÜ ELÇİLİK MÜESSESESİ

Elçi kelimesi "halk, ülke, devlet" anlamına gelen Türkçe “il” isim kökünden gelmektedir. İlk defa Uygur metinlerinde rastlanan kelime "haberci, peygamber" manası taşımaktadır²¹. Tarih boyunca devletler birbirleri arasındaki ilişkiler için elçilerden faydalanmışlardır. İsteklerini ve şikâyetlerini elçileri aracılığıyla birbirlerine iletmişlerdir. Elçilik müessesesinin gelişimi tarih öncesi çağlara kadar dayanmaktadır²².

Tarihte uygulanan ilk elçilik yöntemi “Ad-hoc” ismi verilen uygulamadır. Bu uygulamaya Hititlerde, Eski Mısırlılarda, Yunan Şehir-Devletlerinde, Romalılarda ve Bizans’ta rastlanmaktadır “Ad-hoc” yönteminde diplomasi tek taraflıdır. Elçi kendine verilen görevi yerine getirmek için ülke dışına çıkmış, görevini yerine getirip geri dönmüştür²³.

Eski çağda devletlerarası diplomasiinin temellerinin atılması, MÖ. 1278 yılında Hititler ve Eski Mısırlılar arasında yapılan Kadeş Antlaşması ile gerçekleşmiştir. Antlaşmanın imzalanmasında elçilerin büyük bir payı olmuştur. Kadeş Antlaşması ile iki devlet arasında uzun yıllar barış ve sükûnet hâkim olmuştur²⁴.

Elçiler zaman içinde belirli koşullar içerisinde önemli görevler üstlenen devlet temsilcileri olmuştur. Gittikleri devletlerdeki gelişmeleri rapor etmek, mensup olduğu devletin çıkarlarını korumak, barış anlaşmaları ya da ticari sözleşmeler imzalamak²⁵, barış önerisinde bulunmak ya da arabuluculuk yapmak gibi çeşitli görevleri mevcuttur. Ayrıca temsil ettikleri ülkenin kralının tahta çıkışını bildirmek, tebrikleri iletme, taç giyme ve kılıç kuşanma törenlerine katılmak, gittikleri yerlere armağanlar ve mensup olduğu devletin mektubunu götürmek, kazanılan başarıları bildirmek gibi görevleri yerine getirmektedirler²⁶. Tüm bu görevleri yerlerine getirirken de hem kendi devletinin hem de elçilik görevi ile bulundukları devletin kurallarına uymak

²¹ Mehmet İşpirli, “Elçi”, *DİA*, C.11, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, İstanbul, 1998, ss.3-15.

²² Kadir Can Humar, *Timurlu Devletinde Elçilik Müessesesi ve Haber Alma Teşkilatı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2020, s.3.

²³ Hüner Tuncer, *Eski ve Yeni Diplomasi (Doktora özeti)*, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.37,S.1, Şubat 2015, s.252-257.

²⁴ Humar, *a.g.t.*, s.3.

²⁵ Humar, *a.g.t.*, s.3.

²⁶ Erdal Hürol, “On Dokuzuncu Yüzyılda Osmanlı’da Elçi Kabulü ve Teşrifat Merasimi”, *ETÜT Dergisi*, S.7, 2003, ss.26-34.

mecburiyetindedirler²⁷. Bundan dolayı devletler karşılıklı olarak elçileri karşılama, ağırlama, uğurlama, hediyeleşme gibi konularda birbirine denk düşecek bir tören düzenlemeye gayret etmişlerdir²⁸.

Elçilik müessesesi tarih boyunca Türk devletleri için de çok önemli olmuştur. Asya Hun Devleti'nin devletlerarası ilişkileri yürüten dış işleri dairesi en önemli kurumlarından. Hun Devleti'nin merkezinde çeşitli dillerde konuşan ve yazan kalabalık bir heyet bulunmaktadır. Batı Hun Devleti'nin başkentinde kâtipler, tercümanlar ve kuryeler görev almıştır²⁹.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi elçilerin asıl görevi bağlı oldukları devleti temsil etmektir. İlk Türk-İslam devletlerinden olan Karahanlı Devleti'nin elçilerde aranan özellikleri dönemin kaynaklarından Kutadgu Bilig'de, Yusuf Has Hacib tarafından şöyle ifade edilmiştir³⁰;

“Elçi akıllı, bilgili, seçkin ve çok cesur olmalıdır. Tanrının kulları arasında en seçkinleri, O'nun elçileridir. Çoğu iş elçiler vasıtasıyla görülür, iyi sonuçlar elçiler sayesinde elde edilir. Elçi görevini hakkıyla yerine getirebilmek için sözün içini ve dışını iyi bilmelidir. Elçi, gözü ve gönü tok, sadık, güvenilir, dürüst karakterli biri olmalıdır. Elçi olan kişi zeki olduğu kadar yazma konusunda da iyi olmalıdır. Çok kitap okumalı, şiir bilmeli hatta kendisi de yazmalıdır. Matematik, geometri satranç, tavla, rüya tabiri, astronomi, tıp, cirit, okçuluk ve avda iyi olmalıdır. Bütün dilleri konuşup yazmalıdır. Ancak o zaman elçilik görevinde başarılı olur³¹.”

Bu sözlerden hareketle Yusuf Has Hacib'in elçilik görevine seçilen kişinin iyi yetişmiş, zeki, bilge her bakımdan donanımlı olması gerektiğine dair kanaati açıktır.

Selçuklu veziri Nizamülmülk, Siyasetname adlı eserinde elçilerde bulunması gereken özellikleri şu şekilde ifade etmiştir;

“Elçiler boy-posça alımlı, devlet işlerinde tecrübeli, sözünü sakınmadan söyleyen, çok seyahat etmiş, iyi eğitim almış, hafızası iyi ve algısı açık kişiler arasından seçilmelidir. Eğer elçi yaşlı ise âlim olan seçilmelidir. Elçilik görevi verilen kişilerin yiğit, cesur, silah kullanma, at binme ve savaşçılık gibi özelliklere sahip olması gerekir. Nitekim bu özelliklere sahip elçilerimizi gönderdiğimiz devletler, diğer görevlilerimizi de bu özelliklere sahip sanırlar ve elçimize karşı kötülük yapmaz, hürmet gösterirler. Alkole düşkün, şaklaban, kumarbaz, geveze, adı sanı belli olmayan kişiler elçilik görevi için uygun değildir. Devletlerarası ilişkilerde elçinin tavrı, bilgisi ve görgüsü de belirleyici bir etkidir³².”

²⁷ Humar, *a.g.t.*, s.3.

²⁸ Hürol, *a.g.m.*, s.28.

²⁹ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2016, s.267.

³⁰ İspirli, *a.g.m.*, s.6

³¹ Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig*, Çev: Reşid Rahmeti Arat, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, ss.193-196.

³² Nizamü'l Mülk, *Siyasetname*, Çev: Mehmet Taha Ayar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018, s. 137

Kısaca Nizamülmülk yabancı devletler nazarında Türk Devleti'nin yüksek ve yüce bir imaja sahip olmasının yolunu devletin aynası olan elçilerden geçtiğini söylemiştir. Onun açıklamalarından hareketle elçilerin siyaset ve diplomasi alanlarındaki başarısının dış görüntüleriyle birleşmesi halinde devletler arası politikanın belirlenmesinde önemli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bâbürlü Devleti de bir Türk devleti olarak elçilik müessesesine önem vermiştir. Gerek çağdaşı devletlere gönderilen elçilerin seçilmesine gerekse diğer devletlerden gelen elçilerin karşılanması, ağırlanması ve huzurda kabulü gibi durumlarda devletin kurallarına uygun şekilde törenler düzenlenmiştir.

Bâbürlü Devleti'ne diğer devletlerden gelen elçiler ülke topraklarına ayak bastıkları andan itibaren tarafından korumaya alınmıştır. Örneğin İngiliz elçisi Thomas Roe 1614'de ülkeye giriş yaptıktan sonra bulunduğu eyaletteki valinin askerleri tarafından eşyaları ve üstleri aranmış akabinde bölgedeki valinin huzuruna kabul edilmiştir³³. Thomas Roe beraberindeki heyetle birlikte Hindistan'a neden geldiklerini ilk olarak valiye bildirmiştir. Daha sonra elçi ve mahiyetindeki kişilerle Bâbü hükümdarının huzuruna ulaşınca kadar valinin tahsis ettiği askerler ve atlarla seyahat etmiştir³⁴.

Osmanlı kaptanı olan Seydi Ali Reis Surat limanına çıktıktan sonra Ahmedabad'a gelmiş ve bölgenin valisi ile görüşüp durumunu bildirmiştir. Bir kaç gün Ahmedabad'da kaldıktan sonra yola çıkmak için validen izin almıştır. Yola çıkacakları zaman vali kendilerine eşlik etmeleri için "Bat" isimli bir gurubu görevlendirmiştir. Seydi Ali Reis bu grubun Banyan keferelerinden bilgin bir grup olduğunu ve bölgeye gelen tüccar ve diğer yolcuları bir şehirden diğerine götürmekle görevli olduklarını beyan etmiştir³⁵. Seydi Ali Reis'e anlatıldığı üzere Gücerat'ta Rajputlar (Hint atlıları) kervanları soymak isterlermiş ve Batlar yanlarında bulunan hançerleri çıkarıp kendi göğüslerine dayayarak "*Biz bu kervana kefiliz eğer bir şey yaparsanız kendimizi öldürürüz*" diyerek Rajputları tehdit ederlermiş, Rajputlar da Batlara hürmeten kervana dokunmazlarmış. Rajputlar inançları gereği Batların öldürülmesini onaylamaz, öldüren kişiyi hatta katilin tüm ailesini ölüme mahkûm edermiş³⁶.

³³ Fouzia Farooq Ahmed, "Practices Of Diplomacy Under The Mughals C. 1526-1707", *FWU Journal of Social Sciences*, Vol.14, No.2, Summer 2020, s.95-107.

³⁴ Antje Fluchter, "Diplomatic Ceremonial and Greeting Practice at the Mughal Court", *Transkulturelle Verflechtungsprozesse in der Vormoderne*, 2016, ss.89-120.

³⁵ Seydi Ali Reis, *Mir'âtü'l-Memâlik*, Haz. Necdet Akyıldız, Tercüman Yayınları, İstanbul 1988, s.54.

³⁶ Seydi Ali Reis, *a.g.e.*, s. 56-57.

Seydi Ali Reis Dehli'ye girdiğinde Bâbürlü hükümdarı Hümayun Şah'ın kendisini karşılaması için 400 fil ve binlerce adam gönderdiğini söylemiştir. Seydi Ali Reis için bir at, iki hil'at (kaftan) ve para göndermiştir ve bir gece dinlenmesi içi yer tahsis edilmesini buyurmuştur³⁷.

Bâbürlü Devleti'nde elçilerin ağırlandığı ve resmi görüşmelerin yapıldığı yere Derbâr denilmiştir. Burada tüm devlet işleri görüşülmekte, yabancı devlet elçileri kabul etmekte ve bazı törenler düzenlenmektedir. Derbâr tırabzanlarla çevrili olup üç bölümden oluşmaktadır. Derbâr meclisinin mimari yapısı katmanlar şeklindedir. Üst kısımda hükümdara ait bir loca bulunmakta ve bu loca merdiven şeklinde geniş basamaklar halinde aşağı doğru uzanmaktadır. Devlet görevlileri rütbelerine göre sırayla bu basamaklarda oturmaktadır. Hükümdarın tahtının olduğu locanın hemen aşağısındaki bölümde daha yüksek devlet görevlileri yer almaktadır³⁸. Derbâr meclisi başladıktan sonra kimse izin almadan meclisten ayrılamaz ya da meclise katılamazdı. Meclisi izin almadan terk etmek hükümdarın otoritesine meydan okumak sayılmıştır³⁹.

Derbâr meclisinin girişinin karşısında nevbe denilen müzisyenler bulunmaktadır. Hükümdar meclise geldiğinde davul çalınıp hükümdara övgülerde bulunulmuş, hükümdarın meclise geldiği herkese bildirilmiştir. Bâbürlü hükümdarının oğulları, torunları ve üst düzey devlet görevlileri de bu meclise katılmıştır⁴⁰. Bâbürlü Devleti'nde divan toplantıları genelde akşam saatlerinde düzenlenmiştir. Elçi kabulü de akşam saatlerinde olmuştur⁴¹.

Bâbürlü hükümdarının huzuruna gelen elçiler ilk önce hükümdarın huzurunda nasıl davranılması gerektiği, nasıl selam verilmesi gerektiği hususunda bilgilendirilmişlerdir. Bazı elçilere kendi ülkelerindeki selamlama geleneğini uygulamalarına müsaade edilmiştir. İran'dan gelen elçiler bunlara örneklerdir⁴². Daha sonra elçilik heyeti hükümdarın huzuruna alınıp Mir-i Arz denilen devlet görevlisi tarafından meclise takdim edilmiştir⁴³.

³⁷ Seydi Ali Reis, *a.g.e.*, s. 67.

³⁸ Habibe Karayel, *Sır Tomas Roe'nun Gözünden Bâbürlü Sarayı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2015, s.11-12.

³⁹ Suraiya Faruqi, *Osmalılar ve Bâbürlüler İki Büyük İmparatorluğun İzinde*, Çev: Zeynep Yıldırım, Kronik Yayınları, İstanbul 2024, s.228.

⁴⁰ Ebu'l Fazl, *Ekbername*, C. 1, Çev: H. Blochmann, Asiatic Society of Bengal, Kalküte 1873, s.157.

⁴¹ Seydi Ali Reis, *a.g.e.*, s.67.

⁴² Fluchter, *a.g.m.*, s.100.

⁴³ Banarsi Prasad Saksena, *History of Shah Jahan of Dihli*, Central Book Depot, Allahabad 1958, s.273.

Bâbürlü Devleti’ni ziyaret eden elçilerin Bâbürlü hükümdarını üç farklı selamlama şekli bulunmaktadır. Bunlar teslim, korniş ve secde. Genel olarak uygulanan selamlama şekli teslimdir. Teslim sırasında sağ elin arkası yere konulur ve yavaşça kaldırılarak avuç içi başa konulur, bunu yaparken de kişi hükümdarın önünde eğilir ve bu hareketi defalarca tekrar eder. Korniş sağ elin avcu altına koyularak ve baş aşağı eğilerek yapılan selamlamadır⁴⁴. Secde ise Müslümanların ibadetlerinden olan namazdaki hareketlere benzer şekilde eğilerek ve yere kapanılarak gerçekleştirilir. Secde selamlaması sadece Ekber Şah döneminde kısa süreliğine yapılmıştır. Küfür olarak eleştirildiği için devam ettirilmemiş ve bizzat Ekber Şah tarafından yasaklanmıştır⁴⁵.

Elçilik heyeti hükümdarın huzurunda selam verdikten sonra beraberinde getirdiği mektubu ikinci vezire taktim etmiştir, ikinci vezir ise baş vezire teslim etmiştir. Elçilik heyetinin getirdiği hediyeler tören esnasında hükümdarın huzurunda herkesin önünde sunulmuştur⁴⁶.

Elçiler, Bâbürlü Devleti topraklarında kaldıkları süre boyunca Bâbürlü Devleti’nin ona tahsis ettiği yerde ikamet etmişlerdir. Bazı elçiler üst düzey devlet görevlilerinin saraylarında ağırlanmıştır ve tüm ihtiyaçları Bâbürlü sarayının hazinesi tarafından karşılanmıştır⁴⁷. Bâbürlü topraklarında kaldıkları süre zarfında düzenlenen törenlere, av etkinliklerine ve bayram kutlamalarına katılmalarına izin verilmiştir⁴⁸.

Bâbürlü Devleti’nde görevini tamamlayan elçiler, Bâbürlü hükümdarından izin aldıktan sonra kendi ülkelerine dönmüşlerdir. Bâbürlü hükümdarı kendi ülkelerine dönerlerken elçilere bağlı oldukları hükümdarlarına götürmeleri için çeşitli hediyeler takdim etmişlerdir. Bu hediyeler elbise, ipek halı, kıymetli taşlarla süslenmiş hançer,

⁴⁴ Fluchter, *a.g.m.*, s.105. Bahsedilen elçilik kabulü sırasında gerçekleştirilen selamlama şekli İslam Devletlerinde bir gelenek olarak kullanılmıştır. İlk defa Hz. Muhammed döneminde uygulanan elçilik kabulü ve selamlama uygulaması daha sonra Türk-İslam Devletlerinde de bir gelenek halini gelmiştir. Türk İslam Devletleri’nde elçilik ziyaretleri ve selamlama uygulamalarına dair detaylı bilgi için Bk. Mehmet İpşirli, “Elçi”, *DİA*, C. 11, , s. 3-15.

⁴⁵ Ebu’l Fazl, *a.g.e.*, C. 1, s.159.

⁴⁶ Umut Mert Köroğlu, *Venedikliler Seyyah Niccolao Manucci’nin Eserlerine Göre Bâbürlü Devletin’de Âlemgîr (Evrengezîb) Dönemi Siyasi ve Askeri Olayların İncelenmesi (1658-1707)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon 2023, s.30

⁴⁷ Köroğlu, *a.g.t.*, s.40.

⁴⁸ Seydi Ali Reis, *a.g.e.*, s.76.

kaftan⁴⁹ gibi değerli eşyalardır. Elçi ve mahiyetindeki kişilere de elbise ve para verilmiştir⁵⁰.

Bâbürlü Devleti, diğer devletlere gönderilen mektupların hazırlanması aşamasında özenli olmuşlardır. Bâbürlü Devletinde, devletlerarası yazışmalardan sorumlu kişi Mir Münşi'dir. Onun idaresi altında iyi dil bilen ve edebi yönü gelişmiş kişiler münşilik vazifesi görmüşlerdir. Onlar bu kaleminden çıkan her mektupta hükümdarın emir ve direktiflerine uygun çalışmalar yürütmüşlerdir⁵¹.

Bâbürlü Devleti çağdaşı devletlerden gelen elçilerin karşılanması ve ağırlanması konusunda gösterdiği titizliği diğer devletlere gönderilen elçilerin seçimi konusunda da sergilemiştir. Osmanlı tarihçisi Naîmâ'nın bildirdiği üzere Bâbürlü hükümdarı Şah Cihan tarafından gönderilen Seyid Hacı Ahmed adlı elçi bilgili ve hoş sohbet biridir. Zekâsı ve bilgisiyle Osmanlı sarayında çok olumlu bir intiba bırakmıştır. Osmanlı Devleti'nin bürokratları tarafından Seyid Hacı Ahmed'e çok sayıda ziyafet düzenlenmiştir. Naîmâ, aynı zamanda hiçbir elçiye bu kadar saygı ve ilgi gösterildiğini daha önce duymadığını da belirtmiştir. Naîmâ "*Elçiler, hükümdarlarının onurudur*" diyerek bu konudaki hassasiyetine dikkat çekmiştir⁵².

Uhud Mert Köroğlu'nun Venedikli Seyyah Niccolao Manucci'den aktardığı üzere, Âlemgîr Şah tarafından İran'a gönderilmek üzere seçilen elçi Tarbiyat Han'dır. O uzun boylu, uzun sakallı, iri yapılı, iyi eğitilmiş ve zeki bir Özbek'tir⁵³.

Diplomatik ilişkilerde devletlerarası dengenin sağlanması hususunda hediyeleşme de önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim Bâbürlü Devleti'nde diplomatik hediyeleşme geleneği Bâbürlü elçilik müessesesinin önemli merhalelerinden birini teşkil etmiştir. Özellikle hediyelerin belirlenme süreci ile hediyelerin miktarının ayarlanması hususunda özenli davranılmıştır. Zira takdim edilen hediyeler devletlerin ekonomik ve siyasi gücünün göstergeleri olarak değerlendirilmiştir. Genelde hediyeler Bâbürlü Devleti'nin kendi zenginliğini ve kültürel çeşitliliğini yansıtan eşsiz ve değerli

⁴⁹ Köroğlu, *a.g.t.*, s.35. Kaftan olarak belirttiği elbise İslamiyet öncesi Türk kültüründe kaftan, kedüt ve ton olarak da bilinmektedir, Türk-İslam kültüründe ise Hil'at olarak adlandırılmıştır. Özellikle kaftan, hükümdar tarafından hoş davranmak ya da nişan-madalya amacıyla hediye edildiğinde hil'at adını almıştır. Hil'at'ın kabul edilip giyilmesi sultana itaat, reddedilmesi ise, isyan anlamına gelmiştir. Ayrıca hükümdar haricinde vezir veya saltanat na'ibi gibi yüksek dereceli memurların da hil'at verdiği durumlarda görülmüştür. Detaylı bilgi için Bk. Mehmet Şeker, "Hil'at", *DİA*, C.18, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, ss.22-25.

⁵⁰ Köroğlu, *a.g.t.*, s.35.

⁵¹ Saksena, *a.g.e.*, s.274.

⁵² Naîmâ Mustafa Efendi, *Tarih-i Naîmâ (Ravzatü'l-Hüseyn Fi Hülasati Ahbari'l-Hafıkayn.)* C. III, Haz. Mehmet İspirli, AKDTYK Yayınları, Ankara 2007, s.1484.

⁵³ Köroğlu, *a.g.t.*, s.43.

emtia arasından seçilmiştir⁵⁴. Dönemin kurallarına göre gelen elçinin bağlı olduğu hükümdarın mektubuyla birlikte yanında hediyeler getirmesi teamülken ve elçinin eli boş gelmesi saygısızlık olarak algılanmaktayken elçinin ülkesine dönerken ona verilen hediyelerle birlikte yola koyulması da bir beklentidir⁵⁵.

Bâbü Şah elçi ağırlama töreninde elçilere ziyafet düzenlemiş ve bu tören sırasında sağ tarafa Safevî elçilerini sol tarafa ise Özbek elçilerini oturtmuştur. İki elçilik heyetinin de yanlarına kendi beylerinden birer tane oturtmuştur. Elçilik heyeti ile gelenlere makamlarına uygun olarak elbise, hil'at, hançer, altın ve gümüşten oluşan hediyeler verilmiştir⁵⁶.

Bâbürlü hükümdarı Hümayun Şah, Osmanlı hükümdarı Kanûnî Sultan Süleyman'a yazdığı mektubun yanında bazı hediyeler göndermiştir. Evliya Çelebi bu hediyelerin telâtin (dana ve öküz) derisinden yapılmış bir yemek sofrası, yüz Hıtay tabağı, yüz kâse ve çeşitli sofra gereçleri ile şeftali çekirdeğine benzer, iki okka su alabilecek büyüklükte, altın ve gümüş halkalarla süslenmiş bir keşköl (çanak) olduğunu söylemiştir⁵⁷.

Şah Cihan Osmanlı Sultanı IV. Murat'a gönderdiği hediyeler arasında 150 bin kuruşluk bir mücevherle süslenmiş kemer ile tüfeğin bile delemeyeceğine inanılan, fil kulağından yapılmış ve üzerine gergedan postu kaplanmış bir kalkan göndermiştir. IV. Murat, bu kalkana ok geçirip içini altınla doldurarak elçiye geri vermiştir.⁵⁸

Osmanlı hükümdarı IV Murat'ın Bâbürlü hükümdarı Şah Cihan'a gönderdiği hediyeler ise Osmanlı saray ahırından bir at, mücevherle süslenmiş bir eyer, eyer örtüsü ve incilerle süslü bir Türk saatidir⁵⁹.

Evrengzîb'in tahta çıkmasını kutlamak için Belh hâkimi Suphan Kulu Han 1644 yılında elçisi olarak İbrahim Bey'i göndermiştir⁶⁰. Buhara Özbek hükümdarı Abdülaziz

⁵⁴ Fatma Ünay Açıkgöz, "Osmanlılar ile Hindistan Sultanlıkları Arasındaki Diplomatik İlişkiler ve Hediyeleşme (XV.-XVII. Yüzyıllar)", *Ulakbilge*, C.6, S.31, 2018, ss. 1680-1686.

⁵⁵ Ünay, *a.g.m.*, s.1682.

⁵⁶ Bâbü, *Bâbüname Bâbü'ün Haturatı*, C.1, Çev: Reşit Rahmeti Arat, Meb. Yayınları, İstanbul 1989, s.572-573.

⁵⁷ Ünay, *a.g.m.*, s.1684.

⁵⁸ Zeynep Aycibin, *Kâtip Çelebi Fezleketü't-Tevarih I-III Tahlil ve Metin*, Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2007, s.889.

⁵⁹ Naimur Rahman Farooqi, *a.g.e.*, s.58.

⁶⁰ Yusuf Hikmat Bayur, *a.g.e.*, C.2, s.245.

Han da aynı yıl Hoca Ahmet'i Bâbürlü ülkesine elçi tayin etmiştir⁶¹. Aynı zamanda Bâbürlü Sultanına Trenogin adında bir köle hediye etmiştir⁶².

Köroğlu'nun aktardığı üzere Belh'den gelen elçilik heyetinin beraberindeki hediyeler lapis-lazuli adı verilen değerli taş, tedavi amaçlı kullanılan endemik bir bitki olan hazeran, Belh bölgesindeki bir akarsuda bulunan ve hekimlerin Mekke *instincosu* (Bir çeşit dağ kertenkeli) dedikleri bir hayvan ile uzun yeleli develerden seksen adettir. Cins bir at⁶³ ve yanında Türkî olarak adlandırılan ince yapılı seksen atın olduğunu bunun yanı sıra kurutulmuş çeşitli meyvelerin bulunduğunu belirtmiştir⁶⁴.

Şah Abbas'ın Bâbürlü hükümdarı Evrengzîb'e gönderdiği elçi Tüfekçibaşı Budak Bey'dir. Budak Bey beraberinde yirmi yedi büyük ve güçlü at götürmüştür. Bu atlardan dokuzu kıymetli taşlarla süslenmiş ve eyerleri inci ile süslenmiştir. Takdim edilecek hediyeler arasında on sekiz büyük tüylü deve, gül suyu ve sadece İran'da bulunan bir çiçekten damıtılmış ve bed-i mushk olarak adlandırılan sıcağa karşı serin tutan bir su, çok güzel işlenmiş ve çok büyük on iki halı, çeşitli çiçeklerle dolu brokarla (bir kumaş türü) süslenmiş dört kasa, ayrıca çok pahalı dört adet kısa Dımaşk kılıcı, dört değerli taşla kaplı sivri uçlu bir şövalye bıçağı ile Şiraz dağlarından gelen değerli mücevherlerle dolu mühürlü bir altın kutu yer almıştır⁶⁵.

2. BÂBÜRLÜ SARAYININ KONUĞU OSMANLI ELÇİLERİ

I. Seydi Ali Reis

Osmanlı Devleti'nden Bâbürlü Devleti'ne giden ve Bâbürlü hükümdarı tarafından elçi statüsünde kabul gören ilk kişi Seydi Ali Reis'tir. Seydi Ali Reis İstanbul Galata'da doğmuştur⁶⁶. Kâtibi Rumî ismiyle bilinmektedir. Aslen Sinoplu'dur. Fatih Sultan Mehmed İstanbul'u feth ettikten sonra İstanbul'a yerleşmiştir⁶⁷. Denizci bir aileden gelmiştir. Babası Hüseyin Reis'tir ve Darü's-sına'a Kethüdalığı (tersane kethüdalığı) görevini ifa etmiştir. Dedesi dahi Fatih Sultan Mehmet zamanında tersane kethüdalığı yapmıştır⁶⁸.

⁶¹ Bayur, *a.g.e.*, C.2., s.245.

⁶² Mesut Karakulak, *Türkistan'da Efendiler ve Köleler*, Kronik Yayınları, İstanbul 2020, s.133.

⁶³ Bu cins atın bir gün boyunca hiç durmadan yol gidebileceği ve seksen fersah yol (yaklaşık 500 km) kat edebileceği belirtilmiştir Detaylı bilgi için bk. Köroğlu, *a.g.t.*, s. 30.

⁶⁴ Köroğlu, *a.g.t.*, s.29-30.

⁶⁵ Köroğlu, *a.g.t.*, s.40.

⁶⁶ Mahmut Ak, "Seydi Ali Reis", *DİA.*, C.37, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, s.21.

⁶⁷ Himmet Büke, *Seydi Ali Reis-Kitabü'l Muhîd*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli 2010, s.1.

⁶⁸ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 2, Bâb-ı âli Yayınevi, İstanbul 1971, s. 289.

Seydi Ali Reis küçük yaşlarda tersane hizmetine girmiştir. Rodos adasının fethinden (1522) başlayarak Akdeniz'deki bütün fetih hareketlerine Barbaros Hayrettin Bey'in kumandanlığında katılmıştır. Preveze deniz savaşında (1538) Osmanlı donanmasının sol cenahının komutanlığını yapmıştır. Kaptanı Derya Sinan Paşa ile birlikte Trablusgarb'ın fethinde görev almıştır⁶⁹.

Seydi Ali Reis sırasıyla azap kâtipliği ve Galata tersanesi kethüdalığı yapmış son olarak Osmanlı Devleti'nin savaş gemisine komutan olmuştur⁷⁰. Onun Hint Okyanusu'ndaki faaliyetleri dışında astronomi ve coğrafya alanlarıyla ilgilendiği ve bu konularda eserler kaleme aldığı görülmektedir. Dolayısıyla çok yönlü bir kişiliğe ile Osmanlı toplumunda tanınmış simalar arasında yerini almıştır⁷¹.

II. Ay Muhammed Han

Özbek Hükümdarı İmamkulu Han tarafından Osmanlı-Bâbürlü-Özbek devletleri arasında ittifak kurmak amacıyla Osmanlı Devleti'ne gönderilen elçidir. Osmanlı hükümdarı Sultan IV. Murat tarafından Bâbürlü ve Özbek hükümdarlarına ittifak teklifini kabul edildiğine dair mektubunu götürmek için Osmanlı Devleti'nin elçilik görevini üstlenmiştir.

Naîmâ'nın bildirdiği üzere Ay Muhammed Han, Özbek Hanının oğludur. Buhara Hanı İmamkulu Han'ın amcasıdır. Safevî Devleti'ne esir düşmüş ve sekiz yıl ellerinde kalmıştır. Bağdat muhasarası sırasında Safevî Devleti'nin elinden kurtulmuştur⁷².

Buhara Han'ı İmamkulu Han'ın elçisi olarak Osmanlı Devleti'ne geldiğinde bir yıl burada kalmıştır. Osmanlı hükümdarının verdiği iki mektupla 1626'da Mısır Kahire yolundan Mekke'ye gitmiş daha sonra da Hindistan'a ulaşmıştır⁷³.

III. Kapıcıbaşı Arslan Ağa

Bâbürlü Devleti hükümdarı Cihan Şah, Safevî Devleti'ne kaybettiği Kandehar'ı geri almak amacıyla Osmanlı Devleti ile ittifak oluşturmak istemiş ve Sultan IV. Murat'a elçi olarak gönderdiği Mir Zarif İsfahanî aracılığıyla bir mektup ulaştırmıştır. IV. Murat Bağdat seferi sırasında gelen bu elçiyi, Bağdat'ı Safevîlerin elinden aldıktan

⁶⁹ Seydi Ali Reis, *a.g.e.*, s.11.

⁷⁰ Seydi Ali Reis, *a.g.e.*, s.11.

⁷¹ Gülizar Manav, *Seydi Ali Reis'in Hint Okyanusundaki Faaliyetleri ve Gözlemleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisan Üstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul 2020, s.5

⁷² Naîmâ Mustafa Efendi, *a.g.e.*, C.II, s.606.

⁷³ Naîmâ, *a.g.e.*, C.II., s.606.

sonra Osmanlı elçisi Kapıcıbaşı Arslan Ağa ile birlikte Şah Cihan'a cevap mektubu göndermiştir⁷⁴.

Kapıcıbaşı Arslan Ağa hakkında fazla bir bilgi olmadığı için kimliği tam bilinmemektedir⁷⁵. Naîmâ onun 1 Haziran 1640 tarihinde Osmanlı'nın kapıcıbaşı olduğunu bildirmiştir⁷⁶. Osmanlı sarayının Bâb-ı Ali denilen bölümünü ve orta kapısının korunmasından mesuldür. Divan günleri kapıcıbaşıları divan kapısı önünde gümüş asa ile bekler gelen elçileri sıra ile içeri alıp padişahın huzuruna getirip selamlama yapmasını sağlamışlardır. Eyalet valileri, beylerbeyleri ya da vezirlere gizli mektup iletileceği zaman genelde kapıcıbaşılar görevlendirilmiştir. Kapıcıbaşılar 18. yüzyıla kadar devşirme kökenlilerden seçilmiştir. 18. yüzyıldan sonra genelde paşa ve ümeranın çocuklarından görevlendirme yapılmıştır. 16. yüzyılın sonlarında kapıcıbaşılar sancak beyi olmaya başlamışlardır⁷⁷.

Kapıcıbaşı Arslan Ağa da Hindistan elçiliği görevini tamamladıktan sonra 23 Mayıs 1647'de Eğri Beylerbeyi olmuş ve vezirlik makamına yükselmiştir. 1647-1648 yılları arasında bu makamda bulunmuştur⁷⁸.

IV. Zülfikar Ağa

Bâbürlü hükümdarı Şah Cihan tarafından gönderilen Seyid Hacı Ahmed adlı elçi Türkistan'daki karışıklığın çözüldüğüne dair Osmanlı padişahına mektup getirmiştir. Osmanlı Devleti'nden Bâbürlü Devleti'ne gönderilmek için seçilen elçi ise Zülfikar Ağa'dır.

Naîmâ Zülfikar Ağa için Vezir-i Azam Salih Paşa'nın kardeşi olduğunu ve tam bir cahil olduğunu “*Elçilik için hiçbir ücret istemem kendim giderim*” dediği için devlet ricalinin masraftan kaçınmak üzere onu görevlendirdiğini belirtmiştir⁷⁹.

Zülfikar Ağa, Bosna asıllıdır. Kardeşleri Murtaza Paşa ve Salih Paşa, Osmanlı Devleti'nde önemli görevlerde bulunmuş saygın devlet adamlarındandır. Salih Paşa 1645-1647 yıllarında Osmanlı Sadrazamlığı yapmıştır. Murtaza Paşa ise Bağdat valiliği yapmıştır. Salih Paşa ve Murtaza Paşa Sultan İbrahim tarafından idam ettirilmişlerdir.

⁷⁴ Bayur, a.g.e., C.II., s.206.

⁷⁵ Mahmut Halef Cevrioğlu, “İsveç'in Sıcak Denizlere İnme Arayışı: Arslan Ağa'nın Osmanlı İmparatorluğundaki Diplomatik Misyonu”, *Hacettepe Türkiyat Araştırma Dergisi*, C.2, S.34, 2021 ss. 61-86.

⁷⁶ Naîmâ, a.g.e., C.II., s.897.

⁷⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s.404-407.

⁷⁸ Szabolcs Hadnagy, “Köprülü Mehmet Paşa'nın Eğri Valiliği: Bir Osmanlı Devlet Adamının İdarecilik Hayatından Soru İşaretleri”, *Güney Doğu Avrupa Araştırma Dergisi*, S. 25, 2014, ss.25-34.

⁷⁹ Naîmâ, a.g.e., C.III., 1484-85.

Zülfikar Ağa'nın da mallarına el koyulup idam ettirilmiştir. Sebebinin Osmanlı sarayındaki makam kavgaları olduğu düşünülmektedir⁸⁰.

V. Maanzade Hüseyin Hüseyin Bey

Osmanlı Padişahı IV. Mehmed tarafından 1656'da Şah Cihan'a gönderilen Osmanlı elçilerinden biri de Kapıcıbaşı Maanzade Hüseyin Efendi'dir⁸¹. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Hüseyin Bey'in Maanzade Fahrettin Paşa'nın oğlu olduğunu belirtmiştir⁸². Maanzade Fahrettin Paşa Lübnan'lı güçlü ailelerden olan Maan oğullarının reisi Emir Korkmaz'ın oğludur. Maan oğullarına Kanûnî Sultan Süleyman Döneminde sancak beyliği verilmiştir⁸³. Osmanlı Devleti'nde kırk sene Şam valiliği yapmıştır. Osmanlı Devleti'ne karşı Suriye bölgesinde karışıklık çıkınca kendisi görevinden azledilmiş ve idam ettirilmiştir. Oğulları Hüseyin ve Mesud Beyler İstanbul'a getirilerek Galatasaray'a yerleştirilmişlerdir⁸⁴.

Dürzi şehzadesi olan Hüseyin Bey, Enderun'da yetiştirilmiştir⁸⁵. IV. Mehmed'in hazine kethüdâlığını ve sır kâtipliğini yapmıştır⁸⁶. 1556 yılında Osmanlı Devleti tarafından Hindistan elçisi olarak görevlendirilmiştir. Naîmâ, Hint elçisi Kaim Bey'in Halep yolundan Hindistan'a gitmesi, Maanzade Hüseyin Bey'in ise Diyarbakır yolu üzerinden Basra'ya oradan da Hindistan'a ulaşması kararlaştırıldığını belirtmiştir⁸⁷.

VI. Salim Efendi

Bâbürlü Devleti'nin hükümdarı olan Muhammed Şah (1719-1748) tarafından gönderilen elçi Seyid Atâullah, Nadir Şah'ın Hindistan seferini haber veren mektup getirmiştir. Bu mektuba karşılık Osmanlı Devleti 29 Ekim 1744'de yılında Salim Efendi'yi elçi olarak Hindistan'a göndermiştir⁸⁸. Bu sırada Salim Efendi Osmanlı Devleti'nde maliye tezkirecisi olarak görev yapmaktadır⁸⁹.

Salim Efendi, daha önce Hindistan'a ticaret amacıyla gitmiş olan ve Hindistan'ı bilen yağlıkcı Yusuf Ağa'yı ve Yusuf Ağa'nın oğlu Mehmet Emin Efendi'yi

⁸⁰ Ferudun Emecen, "Salih Paşa", *DİA.*, C. Ek-2, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2019, ss. 461-462.

⁸¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV, TTK, Ankara 1995 s.267.

⁸² Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III.,s.191.

⁸³ Ferudun Emecen, "Fahrettin Ma'noğlu" *DİA.*, C.12, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, ss.80-82.

⁸⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III.,s.191.

⁸⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III.,s.191.

⁸⁶ Fikret Sarıcaoğlu, "Sır Kâtibi", *DİA*, C.37., Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, ss.117-18.

⁸⁷ Naîmâ, *a.g.e.*, C.IV,1691.

⁸⁸ Faik Reşit Unat, *Osmanlı Seferleri ve Seferatnameleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s.83.

⁸⁹ Tahir Sevinç, "Nadirşah'ın 1738-1739 Hindistan Seferi ve Sonuçları", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.24, Aralık 2011, s.13-35.

beraberinde Hindistan'a götürmüştür⁹⁰. Salim Efendi hac kafilesinin takip ettiği yol üzerinden Hindistan'a gitmeye karar vermiştir. İstanbul'dan yola çıkıp önce Şam'a daha sonra Mekke ve Medine üzerinden Hindistan'a ulaşmıştır⁹¹. Hindistan'a varmasına rağmen Bâbürlü sarayına ulaşmadan ve huzura çıkamadan Salim Efendi vefat etmiştir. Öleceğini anlayan Salim Efendi görevini Yusuf Ağa'ya devretmiştir⁹².

Yusuf Ağa, Salim Efendi'nin verdiği mektup ve hediyeleri Hint padişahına teslim etmiştir. 1749'da Osmanlı ülkesine dönmüştür. Yusuf Ağa'nın oğlu Mehmet Emin Efendi 1764'de reisülküttap 1768'de ise sadaret makamına getirilmiştir⁹³.

3. BÂBÜRLÜ DEVLET'İNİN SAFEVÎ VE ÖZBEK HANLIKLARI İLE DİPLOMATİK MÜNASEBETLERİ

3.1. BÂBÜRLÜ DEVLETİ VE SAFEVÎ DEVLETİ ARASINDAKİ DİPLOMATİK MÜNASEBETLER

Bâbür Şah döneminde ortak düşmanları olan Özbeklere karşı Safevî Devletiyle dostane ilişkiler kurulmuştur. Bu ilişkilerin ilk adımını Safevî hükümdarı Şah İsmail atmıştır. Bâbür Şah'ın kız kardeşi Hanzade Begüm Şeybanî Han ile evlidir. Şeybanî Han, Hanzade Begüm'ün abisi ile iş birliği yaparak kendisini öldüreceğini düşünmüştür. Bu sebepten Hanzade Begüm'den boşanarak Seyid Hadi isimli biriyle evlendirmiştir. Şah İsmail Merv savaşı sırasında Seyid Hadi'yi öldürmüş Hanzade Begüm'ü esir almıştır. Daha sonrada Hanzade Begüm'ü Bâbür Şah'a hediye olarak göndermiştir. Bu durum Bâbür Şah'ı çok sevindirmiştir. Bâbür Şah teşekkür etmek için Mirza Han'ı elçi olarak Şah İsmail'e göndermiştir. Elçiyle birlikte gönderdiği mektupta "*Kadim düşman olan Özbeklerin yenilmesi sizin ve bizim yararımızdır.*" Cümlesi yer almaktadır⁹⁴.

Böylece Bâbür Şah döneminde Özbeklere karşı Safevî-Bâbürlü ittifakı oluşturulmuştur⁹⁵. Bâbür Şah ata toprağı Semerkant'ı Özbek hükümdarı Şeybanî Han'dan geri alabilmek için Safevî hükümdarı Şah İsmail'den askerî destek almıştır. Bu askerî desteğe karşılık Semerkant'ta Şah İsmail adına hutbe okutup sikke bastırmıştır⁹⁶.

⁹⁰ Unat, *a.g.e.*, s.83.

⁹¹ Sevinç, *a.g.m.*, s.28.

⁹² Unat, *a.g.e.*, s.83.

⁹³ Unat, *a.g.e.*, s.83.

⁹⁴ Eralp Erdoğan, "Bâbür İmparatorluğu'nun Kuruluş Safhasında Şah İsmail ile Bâbür İttifakı", *History Studies*, C.6, S.4, 2014, ss.31-39.

⁹⁵ Erdoğan, *a.g.m.*, s.33.

⁹⁶ Mirza Haydar Duğlat, *Tarih-i Reşidî*, Çev: Osman Karatay, Selenge Yayınları, İstanbul 2006, s. 419-420.

Bâbü Şah Safevî hükümdarı Şah İsmail vefat edip yerine oğlu Şah I. Tahmasb geçince Hâceğî Esat adında elçiyi Safevî devletine göndermiştir. Şah I. Tahmasb'a hem baş sağlığı dilemiş hem de Safevî tahtına oturduğu için tebrik etmiştir. 1526'da Bâbürlü elçisi Hâceğî Esat, Safevî elçisi Süleyman Ağa-yı Türkmen ile birlikte Hindistan'a dönmüştür. Süleyman Ağa Bâbü Şah'a hediye olarak iki Çerkes cariyeye getirmiştir⁹⁷. Karşılıklı bu ziyaretler iki devletin birbirleriyle dostane ilişkiler kurma isteğini gözler önüne sermektedir.

Şah I. Tahmasb Özbek hükümdarı Ubeydullah Han'a karşı kazandığı Cam Savaşı'nın zaferini bildirmek için Safevî Devleti'nin baş elçisi Hasan Çelebi'yi 1526'da Bâbü Şah'a göndermiştir. Hasan Çelebi'ye Bâbü sarayında ziyafet verilmiştir⁹⁸.

Hümayun Şah saltanatının ilk yıllarında kardeşi Kamran Mirza ile yaşadığı taht kavgasını kazanmasında ve tahta çıkmasında etkili olan Safevî hükümdarı Şah I. Tahmasb ile dostane ilişkiler kurmuştur. Bâbürlü hükümdarı Hümayun Şah bu dostane ilişkiler sayesinde Şah I. Tahmasb'dan askerî destek almıştır⁹⁹. Kısaca Şah Tahmasb ile Hümayun Şah arasındaki elçilik münasebetleri Dehli'nin geri alınmasına katkı sağlamıştır¹⁰⁰.

1545'de Hümayun Şah, Safevî Hükümdarı Şah Tahmasb'ın askerî desteğini alarak Kandeher'ı ele geçirmiştir. Hümayun Şah, Şah Tahmasb'ın askeri desteğine karşılık yaptığı anlaşma gereğince Kandeher'ı ve ele geçirdiği ganimeti Şah Tahmasb'a teslim etmiştir¹⁰¹.

Hümayun Şah, 1548 yılında Hoca Celaleddin Mahmut adlı elçiyi Safevî Devleti'ne göndermiştir. Ancak elçi bazı sebeplerden dolayı Kandeher'dan ileriye gidememiş ve ertesi sene Kabil'e geri çağırılmıştır. Aynı yıl Hümayun, Kadı Şeyh Ali adlı elçiyi Kamran Mirza'nın isyanını detaylı anlatan bir mektupla birlikte Şah I. Tahmasb'a göndermiştir. Ayrıca Şah Tahmasb'ın kardeşi Behram Mirza'nın ölümü için de başsağlığı dilemiştir. Şah Tahmasb Kemalettin Uluğ Bey Arapgirli aracılığıyla gönderdiği cevabi mektubunda Kamuran Mirza'ya karşı merhamet göstermesi konusunda tavsiye vermiş, gerekirse askeri destek göndereceğini beyan etmiştir¹⁰².

⁹⁷ Riyazül İslam, *Indo-Persian Relations*, Iranian Culture Foundation, Tahran 1970, s.18-19.

⁹⁸ İslam, *a.g.e.*, s.20-21.

⁹⁹ Ümit Ulvi Türk, *Safevî Devletinin Özbek Hanlıları ve Bâbü devletiyle Siyasi ilişkileri (1526-1722)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2017, s. 49.

¹⁰⁰ Ahmed, *a.g.m.*, s.95.

¹⁰¹ Türk, *a.g.t.*, s.54.

¹⁰² İslam, *a.g.e.*, s.46.

Hümayun Şah vefat ettikten sonra Bâbürlü tahtına Ekber Şah geçmiştir. 1562 yılında Şah Tahmasb, Ekber Şah'a baş sağlığı dilemek ve Bâbürlü tahtına geçmesini tebrik etmek için Seyit Bey'i elçi olarak göndermiştir. Ancak Ekber Şah tarafından Safevî devletinden gelen elçilik heyetine karşılık bir elçilik heyeti gönderilmemiştir¹⁰³. Bunun sebebi bizece 1558'de Kandehar'ın tekrardan Safevî Devleti'nin eline geçmesi olmalıdır.

Safevî hükümdarı Şah Tahmasb'ın oğlu Sultan Muhammed Hüdâbende Tahmasb vefat ettikten sonra 1577 yılında tahta geçmiştir. Hüdâbende tahta geçtikten sonra Safevî Devleti'nde sıkıntılı bir dönem başlamıştır. Eyalet valileri başıboş hareket etmeye başlamış, devlet yönetiminde görev alan Kızılbaş aileleri arasında kıskançlık başlamıştır. Bu da devlet otoritesinin zayıflamasına sebep olmuştur. Safevî Devleti'nin karışıklığından faydalanan Osmanlı Devleti batıdan saldırıya geçmiştir¹⁰⁴. Safevî hükümdarı Sultan Muhammed Hüdâbende, Sultan Kuli Çandanoğlu'nu Hindistan'a elçi olarak göndermiştir. Bâbürlü hükümdarı Ekber Şah'tan yardım istemiştir. Ancak Ekber Şah bu yardım isteğine karşı kayıtsız kalmıştır¹⁰⁵.

Ekber Şah, Şah Tahmasb'ın vefatından dolayı da taziye mesajı iletmemişti. Bu tutumunun sebebi Kandehar'ın Safevîlerin kontrolünde olması gösterilebilir. Safevî hükümdarı Hüdâbende'nin oğlu aynı zamanda Herat Valisi Mirza Abbas 1583 yılında Ekber Şah'tan Horasan'daki karışık durum için yardım istemek amacıyla Mürşit Tebriz isimli elçiyi göndermiştir. Ekber Şah bu yardım isteğini de cevapsız bırakmıştır.¹⁰⁶

1591 yılında ise Safevî hükümdarı Şah I. Abbas Yadigar Ali Sultan-ı Rumlu'yu Bâbürlü Sultanı Ekber Şah'a elçi göndermiştir. Şah Abbas gönderdiği mektupta Safevî ve Bâbürlü devletleri arasındaki barış ilişkilerini geliştirmek istemiştir. Çünkü 1587-1588 yıllarında Özbekler, Osmanlı Devleti'yle koordineli olarak Safevî Devleti'ne saldırmıştır¹⁰⁷. Özbeklerin Horasan'ı işgal etmesi üzerine Şah Abbas, Ekber Şah'tan destek istemiştir¹⁰⁸. Safevî elçisi Yadigar Ali Sultan-ı Rumlu Bâbürlü sarayında beş yıl kalmış ve iki ülke arasında dostluk ilişkilerinin gelişmesine destek olmuştur. Ekber Şah'ın Kandehar'ı almasıyla Safevî elçisi ülkesine geri dönmüştür¹⁰⁹.

¹⁰³ Türk, a.g.t., s.57.

¹⁰⁴ İslam, a.g.e., s.51.

¹⁰⁵ Ahmed, a.g.m., s.96.

¹⁰⁶ Türk, a.g.t., s.116.

¹⁰⁷ Gülay Karadağ Çınar, *Safevî-Özbek Siyasî İlişkileri ve Osmanlı'nın Tesiri (1524-1630)*, Basılmamış Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2011, s.276.

¹⁰⁸ İslam, a.g.e., s.56.

¹⁰⁹ Türk, a.g.t., s.118.

1595’de Bâbürlü komutanı Şah Bey, Kandeher’ı Safevîlerin elinden almıştır¹¹⁰. Safevî sultanı Şah Abbas Kandeher’ın Ekber Şah’ın eline geçmesinden sonra 1595 yılında Eşik Ağası Baş Menuçehr Bey başkanlığındaki elçilik heyetini hediyeler ve bir mektupla göndermiştir. Mektupta açıkça Kandeher’ı geri istemiştir. Fakat Bâbürlü hükümdarı Şah Abbas’ın bu isteğini elçisi Ziyaül Mülk (Mirza Ziyaüddin) vasıtasıyla reddetmiştir. Aynı zamanda mektubunda Safevîlerin Özbeklerle anlaşma yapmalarını tavsiye etmiştir. Menuçehr Bey’i de Bâbürlü sarayında bir süreliğine alıkoymuştur¹¹¹. Kandeher’ın Safevî Devleti’nin elinden barışçıl bir politika ile alınması Ekber Şah’ın diplomatik başarısından kaynaklanmıştır¹¹².

1597 yılında Safevî hükümdarı Şah Abbas, Bâbürlü hükümdarı Ekber Şah’ın gönderdiği mektuba karşılık bir elçilik heyeti göndermiştir. 500 Safevî askerinin eşlik ettiği Eşik Ağası Baş Menuçehr Bey’in başkanlık ettiği elçilik heyeti beraberinde hediyeler ve bir mektup da götürmüştür. Safevî sultanının gönderdiği hediyeler içerisinde 100 adet safkan at ve çeşitli dokumalar bulunmaktadır. Mektupta iki devlet arasında dostluk ilişkilerinin devam etmesi gerektiğini vurgulayarak kesinlikle Özbeklerle anlaşma yapmayacağını bildirmiştir¹¹³.

Bâbürlü hükümdarı Ekber Şah, 1599 yılında Safevî hükümdarı Şah Abbas’a bir elçi göndermiştir. Elçi ile birlikte 16 köleyi hediye olarak yollamıştır. Fakat bu kölelere, Hürmüz Valisi tarafından el konulmuş ve Şah Abbas’a ulaşmamıştır. Bu elçilik heyetinden kısa bir süre sonra Bâbürlü hükümdarı Ekber Şah, Şah Abbas’a bir elçi daha göndermiştir. Elçinin ilettiği mektupta Ekber Şah kendi torunu ile Safi Mirza’nın evlenmesini teklif etmiştir. Eğer evlilik gerçekleşirse Şah Abbas yedi yıl içerisinde hangi devletle savaşırsa savaşın Bâbürlü Devleti tarafından 30.000 kişilik bir yardımcı ordu gönderileceği belirtilmiştir. Şah Abbas’ın bu mektuba ne yanıt verdiği bilinmemektedir¹¹⁴.

Ekber Şah 1602 yılında Bâbürlü elçisi Mir Muhammed Masum’u elçi olarak Safevî Hükümdarı Şah Abbas’a göndermiştir. Mir Muhammed Masum Sind seyyidi’dir. Kendisi seçkin bir edebiyatçı aynı zamanda iyi bir yöneticidir¹¹⁵. Şah Abbas, Bâbürlü elçisi geldiği sırada(1604) Erivan’ı kuşatmıştır. Ekber Şah gönderdiği mektup

¹¹⁰ Türk, *a.g.t.*, s.118.

¹¹¹ Cihat Aydoğmuş, *Şah Abbas ve Zamanı*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011, s.224-225.

¹¹² Ahmed, *a.g.m.*, s.105.

¹¹³ Aydoğmuş, *a.g.t.*, s.225-226.

¹¹⁴ Aydoğmuş, *a.g.t.*, s.227.

¹¹⁵ İslam, *a.g.e.*, s.65.

vasıtasıyla Şah Abbas'ı Özbeklere ve Osmanlılara karşı kazandığı zaferlerden ve iç karışıklıklara karşı başarılı bir şekilde müdahale etmesinden dolayı tebrik etmiştir. Ayrıca Ekber Şah kendi başarılarından da söz etmiştir¹¹⁶.

Her iki devletin hanedan üyeleri ve saraydaki devlet görevlileri arasında kişisel dostluklar da söz konusu olmuştur¹¹⁷. Bu duruma örnek olarakda Cihangir Şah, henüz şehzade iken Safevî hükümdarı Şah I. Abbas ile mektuplaşmış ve onunla dostane ilişkiler geliştirmiştir. Cihangir mektuplarında Şah I. Abbas'a "*Kardeşim*" diye hitap etmiştir¹¹⁸. Aynı zamanda 1604 yılında Şah Abbas'ın halası Zeynep Begüm, Mir Muhammed Masum'un elçiliği vasıtasıyla Ekber Şah'ın annesi Hamide Banu Begüm'e bir mektup göndermiştir¹¹⁹.

1605 yılında Ekber Şah vefat edince yerine oğlu Cihangir Şah geçmiştir. Safevî Sultanı Şah Abbas, 1611 yılında Yadigar Ali Sultan-ı Taliş adlı elçisi ile Bâbürlü Devleti'ne taziye mektubu ve tebrik mektubu göndermiştir.

1618 yılında Bâbürlü sultanı Cihangir Şah, Safevî hükümdarı Şah Abbas'a Han-ı Alem isminde bir elçi göndermiştir¹²⁰. Han-ı Alem'le birlikte yaklaşık on bin kişinin bulunduğu kafilende fil, kaplan ve pars gibi vahşi hayvanlar da bulunmuştur. Han-ı Alem beraberinde Safevî hükümdarına takdim edilmek üzere üç yüze yakın hediye getirmiş bu hediyelerin incelenmesi yaklaşık üç gün sürmüştür¹²¹. Şah Abbas, Han-ı Alem'in yeteneklerinden ve tavırlarından etkilenererek ona Can-ı Alem diye hitap etmiştir¹²².

1622'de Şah Abbas Bâbürlü Devleti'ne Zenial Bey'i elçi olarak göndermiştir. Safevî hükümdarı Bâbürlü sultanı Cihangir Şah'dan Kandehar'ı tekrar talep etmiştir. 11 Haziran 1622'de Kandehar'ı Bâbürlülerin elinden almıştır. Bu durum Safevî-Bâbürlü devletleri arasındaki diplomatik ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur¹²³.

Şah I. Abbas 1626'da Cihangir Şah'ın oğlu Perviz'in ölümü üzerine başsağlığı dilemek üzere Tohta Bey Yüzbaşı'yı elçilik heyeti ile Bâbür sarayına göndermiştir. Elçilik heyeti yanlarında getirdiği dört mektubu takdim etmiştir. Bu mektuplardan biri Nur Cihan Begüm'e yazılmıştır. Bu mektuplar vasıtasıyla Şah Abbas Osmanlı Devleti'ne karşı zaferlerinden bahsetmiş Cihangir Şah'la olan dostluklarına değinmiştir.

¹¹⁶ Türk, *a.g.t.*, s.122-123.

¹¹⁷ Ahmed, *a.g.m.*, s.96.

¹¹⁸ Aydoğmuş, *a.g.t.*, s.237.

¹¹⁹ Aydoğmuş, *a.g.t.*, s.228.

¹²⁰ Ahmed, *a.g.m.*, s.97.

¹²¹ Türk, *a.g.t.*, s.130.

¹²² Ahmed, *a.g.m.*, s.97.

¹²³ Ahmed, *a.g.m.*, s.97.

Ancak Safevî elçisi Tohta Bey Yüzbaşı Bâbürlü topraklarından ayrılmadan Cihangir Şah 1628’de vefat etmiştir¹²⁴.

1628’de Şah I. Abbas bu sefer Bâbürlü Devleti’nin yeni hükümdarı Cihan Şah’a başsağlığı dilemek için Bahri Bey’i elçi olarak Hindistan’a göndermiştir. Ancak henüz Bahri Bey yoldayken Şah Abbas Ocak 1629’da vefat etmiş yerine Şah Safi geçmiştir¹²⁵.

1629’da Şah Cihan, Bahri Bey’le birlikte Mir Berke’yi elçi olarak Safevî Devleti’ne göndermiştir. Şah Cihan mektubunda Şah Safi’ye oğlu gibi hitap etmiş ve İran’da otoritesini güçlendirmesi için her türlü desteği vereceğini bildirmiştir. Şah Safi Bâbürlü elçisinin hemen ardından Muhammed Ali Bey’i elçi olarak Bâbürlü sarayına göndermiştir. Muhammed Ali Bey 1630 yılında Lahor’a ulaşmıştır. Şah Safi tarafından gönderilen bu ilk elçilik heyeti çok büyük saygı görmüştür¹²⁶.

Şah Cihan 1633’de Bâbürlü sarayından ayrılan Muhammed Ali Bey vasıtasıyla Şah Safi’ye bir mektup göndermiştir. Şah Cihan, Safevî hükümdarı Şah Safi’ye Muhammed Ali Bey elçiliği ile gönderdiği mektupla övgü dolu sözlerle seslenmiştir ancak Şah Safi’nin aynı şekilde diplomatik nezakete dikkat etmediğinden yakınmıştır. Bu minvalde ona uzun uzun tavsiyelerde bulunmuştur¹²⁷. Safevî hükümdarı Şah Safi bir önceki mektupta kendisine “*oğul*” hitabıyla seslenen Bâbür hükümdarı Şah Cihan’a “*dost*” sıfatıyla karşılık vermiştir. Oruç’un da vurguladığı üzere dost ifadesi ile aslında iki hükümdarın eşit olduğunu vurgulamıştır. Bâbürlü Devleti’nin Safevî Devleti’ne karşı üstünlük kurma çabasının önüne geçilmiştir. Şah Cihan, muhtemelen Şah Safi’nin kendisine “*emmi*” diye hitap etmesini beklemişse de bu gerçekleşmemiştir¹²⁸.

Şah Cihan, 1646’da İran sarayına Can Nisar Han adlı bir elçiyi göndererek Şah II. Abbas’ın tahta çıkışını tebrik etmiştir. 1646 yılında Belh’i ele geçiren Şah Cihan bu fethin haberini vermek amacıyla Mir Aziz ve Arslan Bey adında iki elçi göndermiştir. Belh zaferini bildiren Şah Cihan sırada ata toprağı Semerkant’ın ve Buhara’nın olduğunu da bildirmiştir¹²⁹.

1648 yılında Şah II. Abbas, Kandehar’ı almayı planlamaktadır. Kandehar üzerine sefere çıkmadan önce burayı Bâbürlü hükümdarı Şah Cihan’dan diplomatik

¹²⁴ İslam, *a.g.e.*, s.86.

¹²⁵ Cihan Oruç, “Şah Cihan Döneminde Bâbürlü-Safevi Diplomatik İlişkileri”, *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.3, Prof. Dr. Azmi Özcan Öğrencileri Özel Sayısı, 2018, ss. 287-306.

¹²⁶ İslam, *a.g.e.*, s.98.

¹²⁷ İslam, *a.g.e.*, s.100.

¹²⁸ Oruç, “Bâbürlü-Safevi Diplomatik İlişkileri”, s. 291.

¹²⁹ İslam, *a.g.e.*, s.103.

yolla almayı denemiştir. Bunun için de Maksut Bey'in oğlu Şah Kulu'yu Şah Cihan'a elçi olarak göndermiştir. Şah II. Abbas, mektubunda Şah Cihan ile arasındaki bağın baba oğul ilişkisine benzediğini ve bu minvalde Kandehar'ın kendisine teslim edilmesini bildirmiştir. Kandehar'ı vermesi halinde iki devlet arasındaki ilişkilerin daha da güçleneceğini belirtmiştir¹³⁰.

1649 yılında Kandehar Safevîler tarafından Bâbürlü Devleti'nin elinden alınmıştır. Aynı yıl Şah II. Abbas Şah Verdi Bey'i Bâbürlü Devleti'ne elçi olarak göndermiştir. Şah II. Abbas mektubunda Kandehar'ın fethiyle ilgili açıklama yapmış bu fethin iki ülke arasındaki ilişkilere zarar vermemesi gerektiğini ifade etmiştir. Şah Verdi Bey iyi bir şekilde ağırlansa da Şah Cihan'ın huzuruna çıkarılmamıştır. Şah II. Abbas'a iletilmesi için sert sözler sarf edilip gönderilmiştir. Şah Verdi Bey'le birlikte Bâbürlü elçisi Muhammed Kulu Bey de Safevî Devleti'ne gönderilmiştir. Bâbürlüler tarafından Safevî elçisine yapılan muamelenin benzeri Safevîler tarafından Bâbürlü elçisine yapılmıştır¹³¹.

Bu gerilim dolayısıyla Safevî hükümdarı II. Şah Abbas'ın Kandehar'ı ele geçirmesi ve Bâbürlü hükümdarı Şah Cihan'ın tahttan indirilmesi arasında geçen on yıllık süre boyunca Safevî ve Bâbürlü devletleri arasında bir diplomatik ilişki kurulmamıştır¹³².

1660 yılında Şah II. Abbas Budak Bey'i Bâbürlü hükümdarı Evrengzîb'e elçi olarak göndermiştir. Elçi Hindistan topraklarına ulaştığında Lahor ve Multan valileri tarafından karşılanmıştır. Evrengzîb tarafından elçiye hil'at ve üst düzey bir mihmendar verilmiştir. Budak Bey, Dehli'nin dışında üst düzey Bâbürlü yetkililer tarafından karşılanmıştır. Evrengzîb kendisini nezaketle karşılamış ve Bâbürlü sultanını İran usullerine göre selamlamasına izin vermiştir. Şah II. Abbas mektubunda iki devletin eskiye dayanan iyi ilişkilerinden ve Kandehar'ın alınmasından bahsetmiştir. Evrengzîb'in yardıma ihtiyaç duyduğu takdirde her türlü yardımı yapabileceğini söylemiştir¹³³.

1663 yılında Evrengzîb, Multan valisi Terbiyet Han'ı Safevî Devleti'ne elçi olarak göndermiştir. Safevî ülkesine ilk gittiğinde iyi karşılanmasına rağmen daha sonra Şah II. Abbas'ın tavırları değişmiştir. Terbiyat Han'la alay etmiş Hindistan halkına

¹³⁰ Oruç, "Bâbürlü-Safevî Diplomatik İlişkileri", s. 299-300.

¹³¹ Türk, *a.g.t.*, s.164.

¹³² Türk, *a.g.t.*, s.166.

¹³³ Türk, *a.g.t.*, s.170.

uygunsuz sözler sarf etmiştir. Riazul İslam Şah II. Abbas'ın şarhoş olduğu için bu tarzda ifadelerde bulunduğunu ve Terbiyet Han'ın da tecrübesizliği nedeniyle olayların kötüleştiğini belirtmiştir. Şah II. Abbas'ın, Bâbürlü Hükümdarı Evrengzîb'e gönderdiği mektup hakaret içerikli olup Safevî Devleti'nin muktedir olduğu iddiası dile getirilmiştir. Şah II. Abbas mektupta Evrengzîb'in Bâbürlü Devleti'ni iyi yönetemediği ve Hindistan'ın bu yüzden karışıklık içinde olduğunu, Alemgir yani "Dünya Fatih" unvanını hak etmediğini, baba katili olduğunu ve Hindistan'daki karışıkları çözmek için Safevî ordusuyla geleceğini ifade etmiştir¹³⁴.

Şah Cihan ve Evrengzîb dönemlerinde, Safevî Devleti ile diplomatik ilişkilerin kötü ilerlemesi Bâbürlü Devleti ve Safevî Devleti arasında savaflara neden olmuştur. Bu savaflar Bâbürlü Devleti'ni ekonomik olarak yıpratmış ve çöküşüne zemin hazırlamıştır¹³⁵.

Safevî ve Bâbürlü devletleri arasındaki ilişkiler zaman zaman bozulsada elçilik ilişkileri sürekli devam etmiştir. Kandeher meselesi her zaman iki devlet arasındaki siyasi ilişkilerde belirleyici olmuştur. Kandeher'ın Şah Cihan döneminde kaybedilmesi ve geri alınamaması Bâbürlü-Safevî ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Evrengzîb'e gelen mektuptan sonra iki devlet arasındaki diplomatik münasebetlerde eski samimiyet ve dostluk yakalanamamıştır.

3.2. BÂBÜRLÜ DEVLETİ VE ÖZBEK HANLIKLARI ARASINDAKİ

DİPLOMATİK MÜNASEBETLER

Bâbürlü Devleti kurucusu Zahîrüdîn Muhammed Bâbürlü Şah'ın babası Timur'un torunlarından Ömer Şeyh Mirza'dır¹³⁶. Bâbürlü Şah'ın şeceresi dolayısıyla Bâbürlüler kendisini Timur soyuna dayandırmaktadır. Kendilerini Timurlu Devleti'nin mirasçısı görmüşlerdir¹³⁷. Timurlu Devleti'nin dağılmasının ardından bu devletin mirasçıları arasında taht mücadeleleri başlamıştır¹³⁸. Şeybanî Han'ın Fergana bölgesine¹³⁹ hâkim olmak istemesi ve Bâbürlü Şah'ın ata toprağını bırakmak istememesi

¹³⁴ İslam, *a.g.e.*, s.127-128.

¹³⁵ Ahmed, *a.g.m.*, s.95.

¹³⁶ Bâbürlü, *a.g.e.*, C.I, s.10.

¹³⁷ Cihan Oruç, "Bâbürlü İktidar Mücadelesinde Meşruiyet Kaynağı Olarak Türklük, Timur ve Timurlu Mirası", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.5, S.10, Temmuz 2023, s.547-560.

¹³⁸ Bilal Koç, *Bâbürlüler Devleti'nin Kurucusu Bâbürlü Şah'ın Dış Siyaseti*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011, s.20

¹³⁹ Fergana bölgesi, coğrafik olarak Orta Asya'nın %5'ini kapsar. Fergana, Kuzeyde Tanrı Dağları'nın Çatkal uzantısı ve güneyde Alay ve Türkistan sıradağları tarafından kuşatılan, güney-doğu yönünde Kaşgar'la sınırı olan üçgen şeklinde bir bölgedir. Detaylı bilgi için bk. Tahsin Yazıcı, "Fergana" *DİA.*, C.12, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, ss.375-377.

bu iki devletin birbirine rakip olmasına sebep olmuştur. Bu durum Özbeklerle arasındaki diplomatik ilişkilerde de belirleyici olmuştur.

Bâbürlü Devleti'nin, Özbeklerle diplomatik teması Ekber Şah'ın hükümdarlığına kadar çok sık değildir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bunun sebebi Bâbürlü Devleti'nin ata toprağı Fergana bölgesine hâkim olmak istemesidir. Bâbürlü hükümdarlarının Fergana bölgesini tekrar ele geçirme hedefi Bâbürlü sultanlarının, Özbek hükümdarlarına karşı Şia mezhebine mensup Safevî Devleti ile iş birliğine sebep olmuştur¹⁴⁰.

Bâbürlü Devleti ve Özbeklerle ilk diplomatik teması 1572'de Abdullah Han'ın Ekber Şah'a gönderdiği elçilik heyetiyle başlamıştır. Abdullah Han'ın amacı ülkesindeki karışıklığa karşı Ekber Şah'ın desteğini almaktır. Ancak Ekber Şah'ın da niyeti kendinden önceki Bâbürlü hükümdarları gibi Fergana bölgesine hâkim olmak olduğu için diplomatik girişimlere karşılık vermemiştir¹⁴¹.

Buhara Han'ı İmamkulu Han, Cihangir Şah'a bir elçilik heyeti ve değerli hediyeler göndermiştir. Bu elçilik heyeti ile dostluğunu bildirmiştir. Cihangir Şah elçilik heyetine İmamkulu Han'ın vaziyetini sormuştur. Yusuf Münşî'nin aktardığı üzere Cihangir Şah'ın İmamkulu Han'ın durumunu sorması dolayısıyla elçi Cihangir Şah'a, *“İmam Kulu Han'ın kendini dünya muhabbetinden kurtardığını ve dünyevî işlerle meşgul olmaktan uzaklaştırdığını”* söylemiştir. Cihangir Şah da gülümseyerek *“Sizin hanınız dünyanın neresini görmüş ki ona meyletmiyor?”* diye cevaplamıştır. Elçilik heyeti Cihangir Şah'ın, İmamkulu Han hakkında söylediği küçümseyici sözleri İmamkulu Han'a iletmiştir. Cihangir Şah Buhara'dan gelen elçilik heyetiyle birlikte Bâbürlü elçisi Hekim Hazık'ı göndermiştir. Elçiyle birlikte değerli kumaşlar ve mücevherleri de hediye olarak yollamıştır. Ancak Bâbürlü Devleti'nden gelen elçi altı ay ülkede kalmış ve bu süre zarfında Buhara Hanı'nın huzuruna çıkarılmamıştır¹⁴².

Altı ay sonra İmamkulu Han tarafından huzura kabul edildiğinde ve Cihangir Şah'ın hediyeleri kendisine takdim edildiğinde ise o, bütün hediyeleri emirlerinden Rahim Bey Pervaneci'ye bağışlamıştır. Bâbürlü elçisi Hekim Hazık el çabukluğu ile hassa kılıcı eteğine saklamış ve Buhara sarayında tekrar İmamkulu Han'ın huzuruna çıktığında hana sunmuştur. İmamkulu Han kılıcı alarak kemerine bağlamış ancak kılıcın

¹⁴⁰ Ahmed, *a.g.m.*, s.97.

¹⁴¹ Ahmed, *a.g.m.*, s.98.

¹⁴² Muhammed Yusuf Münşî, *Tezkire-i Mukîm Hanî*, Çev: Ahmet Özturhan-Ahmet Korkmaz, Selenge Yayınları, İstanbul 2022, s. 58.

kılıfı sıkışık olduğundan kınından çıkaramamıştır. Bunun üzerine elçi Hekim Hazık bunun barış kılıcı olduğunu o yüzden kınından çıkmadığını belirtmiştir¹⁴³. Bu vakıa Bâbürlü elçilerinin diplomatik ilişkilerdeki nezaketini gözler önüne sermektedir.

1622 yılında Bâbürlü hükümdarı Cihangir Şah Buhara Han'ı İmamkulu Han'a Mir Birkah'ı elçi göndermiştir. Amacı dostluk ilişkilerini pekiştirmek ve Buhara Hanlığındaki gelişmeleri öğrenmektir¹⁴⁴.

İmamkulu Han Bâbürlü elçisi Mir Birkah ile birlikte Özbek Hoca'yı elçi olarak Bâbür sarayına göndermiştir. İmamkulu Han'ın amacı Cihangir Şah'ın dostluk ilişkilerini pekiştirmek amacıyla attığı adımı karşılıksız bırakmamaktır. 1623 yılında Buhara Hanlığına dönen elçi Özbek Hoca, Cihangir Şah'ın mektubunu da beraberinde Buhara sarayına getirmiştir. Cihangir Şah mektubunda 1622'de Kandehar'ı işgal eden Safevîlere karşı ortak bir sefer önerisinde bulunmuştur. Bâbürlü Devleti ve Buhara Hanlığı arasında ilişkilerin güçlendiğini ve anlaşmazlıkların son bulduğunu belirtmiştir¹⁴⁵.

Cihangir Şah'ın mektubu Buhara Hanı İmamkulu Han'a ulaştığında İmamkulu Han, Safevî hükümdarı Şah Abbas ile barış yapmıştır. Bu nedenle Safevîlere yönelik amaçlanan ortak seferin gerçekleşmeyeceği Cihangir Şah'a bildirilmiştir. Bu olaydan sonra Buhara Hanlığı ve Bâbürlü Devleti arasında birkaç yıl elçilik ziyaretleri gerçekleşmemiştir¹⁴⁶.

1626 yılında Buhara Hanı İmamkulu Han, Abdürrahim Hoca'yı Bâbürlü Devleti'ne elçi olarak göndermiştir. İmamkulu Han, Cihangir Şah'a Safevî Devleti'ne karşı tekrardan ittifak olmayı teklif etmiştir. Buna olumlu bakan Cihangir Şah'ın ani ölümü nedeniyle bu ittifak fırsatı da kaçırılmıştır¹⁴⁷.

Şah Cihan 1628'de tahta geçmiştir. Şah Cihan, tahta geçtikten sonra Belh ve Bedehşan'ı almak için harekete geçmiştir. Babür hükümdarı Kabil'e geldiğinde haber Belh Valisi Nezir Muhammed'e ulaşmıştır. Nezir Muhammed, bu durumu hemen Buhara Han'ı İmam kulu han'a iletmiştir. İmam Kulu Han, Şah Cihan'a Hanı Dadhah isimli bir elçi göndermiştir. İmam Kulu Han, geçmişten beri iki devletin ataları arasında

¹⁴³ Şeyda Duman, *Buhara Hanlığı İmamkulu Han Dönemi(1611-1641)*, Basılmamış Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2023, s.76.

¹⁴⁴ Duman, *a.g.t.*, s.77.

¹⁴⁵ Duman, *a.g.t.*, s.77.

¹⁴⁶ Aydoğmuşoğlu, *a.g.t.*, s.212-213.

¹⁴⁷ Duman, *a.g.t.*, s.78.

anlaşma olduğunu söylemiş. Eğer geçmişteki anlaşma yok sayılıp, dostluğu düşmanlığa çevrilirse savaşıma hazırız olduğunu belirtmiştir¹⁴⁸.

Bunun üzerine Babürlü hükümdarı Şah Cihan, Belh ve Bedeşan'a saldırmaktan vazgeçmiştir. Şah Cihan, İmam Kulu Han'a kabil'e ziyarete geldiğini ifade ederek İmam Kulu Han'ın kendisini yanlış anladığını söylemiştir¹⁴⁹.

Belh Valisi Nezir Muhammed 1628 yılında Kabil'e saldırmıştır. Şah Cihan bu saldırıyı engellemiştir. Nezir Muhammed, Şah Cihan'ın Bâbürlü tahtındaki başarılarından sonra 1632 yılında Şah Cihan'la iyi geçinmeye karar vermiş ve bir elçi göndermiştir. Vakkas Hacı ismindeki elçiyi Bâbürlü sarayına göndererek Kabil saldırısından dolayı özür dilemiş ve Şah Cihan'ı Bâbürlü tahtına çıktığı için tebrik etmiştir¹⁵⁰.

Şah Cihan 1633'de Bâbürlü elçisi Terbiyet Han'ı, Vakkas Hacı ile birlikte Belh'e göndermiştir. Terbiyet Han'ın Nezir Muhammed'e ilettiği mektupta, Nezir Muhammed'in özrünü kabul ettiğini belirtmiştir. Aynı zamanda Sünni bir dost olarak Nezir Muhammed'den Safevî Devleti'ne saldırmak için destek istemiştir¹⁵¹.

1635 yılında Nezir Muhammed Na Beherbi isimli elçisini Bâbürlü hükümdarı Şah Cihan'a gönderdi. Nezir Muhammed elçilik heyeti ile birlikte yüz at, elli deve, İran ve Meveraünnehir bölgesine özgü değerli kumaş, yüz adet değerli taş, kürkler, halılar ve çini gibi değerli hediyeler göndermiştir¹⁵². Nezir Muhammed Han'ın elçisi Na Beherbi geri dönerken Şah Cihan, Mirak Hüseyin Hafî isimli elçiyi de Nezir Muhammed'e göndermiştir. Elçi ile dostluk ilişkilerinin vurgulandığı bir mektubu da beraberinde göndermiştir¹⁵³.

Nezir Muhammed abisi İmamkulu Han'dan sonra Buhara tahtına geçmiştir. 1646'da oğlu Abdulaziz Hanla yaşadığı taht mücadelesi sırasında Şah Cihan'dan yardım istemiştir¹⁵⁴. Nezir Muhammed, Nezir Şovayit isimli elçisini Bâbürlü hükümdarı Şah Cihan'a göndermiş ve Şah Cihan'ın yardımını istemiştir. Şah Cihan, Nezir

¹⁴⁸ Muhammed Yusuf Münşî, *a.g.e.*, s.61.

¹⁴⁹ Muhammed Yusuf Münşî, *a.g.e.*, s.61.

¹⁵⁰ Cihan Oruç, *Şah Cihan Dönemi Bâbürlü Devleti Dış Politikası*, Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2019, s.75.

¹⁵¹ Oruç, *a.g.t.*, s.75.

¹⁵² Inayat Khan, *The Shah Jahan Nama of Inayat Khan: an abridged history of the Mughal Emperor Shah Jahan, Compiled by his Royal Librarian*, Ed. W. Begley and Z. Desai. Delhi: Oxford University Press, 1990, s.149.

¹⁵³ Oruç, *a.g.t.*, s.76.

¹⁵⁴ Richard Craig Foltz, *Uzbek Central Asia and Mughal India: Asian Muslim Society in the 16th and 17th Centuries*. Harvard University, 1996, s.189.

Muhammed'in mektubuna hemen cevap vermemiştir. Belh ve Bedehşan bölgelerine sefer hazırlığı içerisine girmiştir¹⁵⁵.

1646 yılında Bâbürlü Devleti Belh üzerine yapacağı sefer hazırlıklarını tamamladıktan sonra Nezir Muhammed'e seferin sebeplerini anlatan bir mektup göndermiştir. Mektupta bölgedeki Müslüman halka zulüm edilmesini ve Seyidlerin katledilmesini Belh seferine gerekçe göstermiştir¹⁵⁶. Bâbürlü şehzadesi Murat Bahş komutasındaki Bâbürlü ordusu 17 Temmuz 1646'da Belh şehrine girmiştir¹⁵⁷.

Bâbürlü Devleti Belh ve Bedehşan bölgesinde tutunamamış ve 1647 yılında buraları Özbeklere bırakmaya karar vermiştir. Buhara Han'ı Abdülaziz Han Mirak Şah'ı elçi olarak Bâbürlü Devleti'ne göndermiştir. Abdülaziz Han bölgeyi babası Nezir Muhammed'e bırakmak yerine, Nezir Muhammed'in oğlu Subhan Kulu'ya bırakmasının iyi olacağını belirtmiştir. Ancak Şah Cihan bu isteği yerine getirmemiştir. Belh ve Bedehşan bölgelerini Nezir Muhammed'e teslim etmiştir¹⁵⁸.

Nezir Muhammed Belh ve Bedehşan yönetimini ele geçirdikten sonra ekonomik sıkıntılar nedeniyle Şah Cihan'a elçi göndermiştir. Hâce Han ismindeki elçiyi Bâbürlü sarayına göndermiştir. Bâbürlü hükümdarı Şah Cihan 1649 tarihinde Özbek elçisine 20.000 rupi Nezir Muhammed'e de 100.000 rupi hediyeyle karşılık vermiştir¹⁵⁹.

Evrengzîb'in tahta çıkmasını kutlamak için Belh hâkimi Subhan Kulu Han 1644 yılında elçisi olarak İbrahim Bey'i Bâbürlü sarayına göndermiştir¹⁶⁰. Buhara, Özbek hükümdarı Abdülaziz Han da aynı yıl Hoca Ahmed'i Bâbürlü ülkesine elçi tayin etmiştir. İki Özbek Han'ı da Bâbürlü hükümdarı Evrengzîb'e hem baş sağlığı dilemiş hem de tahta çıkmasını tebrik etmişlerdir¹⁶¹.

Evrengzîb Şah döneminde Türkistan hanlıkları ile sık sık elçilik münasebetleri yaşanmıştır. Evrengzîb, Türkistan Hanlıkları ile olan ilişkilerini ılımlı bir şekilde devam ettirmeye çalışmıştır. Türkistan'daki Sünnî ulemaya maddi destek vermiştir. 1678'de Subhan Kulu Han'ın, Safevî Devletine karşı teklif ettiği ittifakı Evrengzîb ret etmiştir¹⁶².

¹⁵⁵ Oruç, *a.g.t.*, s.90.

¹⁵⁶ Inayat Khan, *a.g.e.*, s.345.

¹⁵⁷ Oruç, *a.g.t.*, s.101.

¹⁵⁸ Foltz, *a.g.t.*, s.194.

¹⁵⁹ Foltz, *a.g.t.*, s.198.

¹⁶⁰ Yusuf Hikmat Bayur, *Hindistan Tarihi*, C.2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul 1947, s.245.

¹⁶¹ Bayur, *a.g.e.*, C.2., s.245.

¹⁶² Türk, *a.g.t.*, s.150.

Evrengzîb Türkistan'dan gelen ve Hindistan'a yerleşen din adamlarını sıcak bir şekilde karşılamıştır. Bunlardan biri de Nezir Muhammed'in damadı Hoca Muhammed Yakup'tur. Kendisine Evrengzîb tarafından yüksek bir aylık tahsis edilmiştir¹⁶³.



¹⁶³ Türk, *a.g.t.*,s.151.

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI-BÂBÜRLÜ DİPLOMATİK İLİŞKİLERİNE DAİR İLK DÖNEM TEMASLAR

1. 1526-1605 YILLARI ARASINDA OSMANLI-BÂBÜRLÜ DİPLOMATİK TEMASLARI

Bâbürlü Devleti'nin kurulduğu ilk yıllarda Osmanlı Devleti ile doğrudan ilişkileri işaret eden belgelere rastlanmamaktadır. Bunun sebebinin ise her iki devletin kendisini İslam dünyasının lideri görmesidir. Her ne kadar Bâbür Şah döneminde Osmanlı Türklerinden bazı sanatkârların ve askeri uzmanların Hindistan'da görevlendirildikleri bilinse de diplomatik olarak bir temasta bulunulmamıştır¹⁶⁴. Bazı tarihçiler bu kopukluğun sebebini Bâbür'ün atası Timur'un Osmanlıları Ankara Savaşı'nda (1402) yenmesi akabinde Bâbürlüler'in Hindistan'da kuvvetlenmeye başlamasının Osmanlılar nezdinde yarattığı endişeye dayandırır¹⁶⁵. Bu yaklaşımlar bazı araştırmacıların tahmin ve değerlendirmelerinden oluşmakla birlikte doğruluğu tartışmalıdır. Çünkü Bâbür Şah'ın Fergana bölgesinde tutunamayıp Kabil ve Kandehar bölgesine yerleşmesinden itibaren uzun müddet tek hayali yeniden ülkesine kavuşmak ve atası Timur gibi Maverâünnehir'e hâkim olmaktır. Bu bağlamda bulunduğu Kabil ve Kandehar onun ebedi başkenti değil güç toplayıp yeniden hamle yapabileceği bir sıçrama noktasıdır. Dolayısıyla Bâbür Şah döneminin en önemli meselesi Maverâünnehir ve Türkistan¹⁶⁶ bölgesinin yeni hâkimleri Özbeklerle savaşmak ve tekrardan ana yurda kavuşmaktır. Bu nedenle ilişkilerin en erken başladığı tarih Hümayun Şah dönemi olmuştur. Zira 1526 yılından itibaren Bâbürlüler Maverâünnehir'e geri dönme umutlarını yitirip devletlerini Kuzey Hindistan topraklarında resmen kurmuşlardır.

1.1. BÂBÜR ŞAH DÖNEMİ OSMANLI-BÂBÜRLÜ DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ (1526-1530)

Bâbürlü Devleti'nin kurucusu olarak bilinen Zahîrüddîn Muhammed Bâbür Şah, 14 Şubat 1483'de Fergana'da doğmuştur¹⁶⁷. Babası Timur'un torunlarından Ömer

¹⁶⁴ Azmi Özcan, "Osmanlı-Hindistan Münasebetleri", *DİA*, C.18, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, ss.81-85.

¹⁶⁵ Şahin, *a.g.m.*, s.69.

¹⁶⁶ Maverâünnehir ve Türkistan coğrafyasının tanımı için Bk. Çınar, *a.g.t.*, s. 10-11.

¹⁶⁷ Enver Konukçu, "Bâbürlüler: Hindistan'daki Temürlüler", *Türkler*, C.8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2014, ss.1330-1350.

Şeyh Mirza¹⁶⁸, annesi Cengiz'in torunlarından Yûnus Hanın kızı Kutluğ Nigâr Hanım¹⁶⁹'dır¹⁷⁰. Babası Ömer Şeyh Mirza Endincan, Uş, Merginan, Esfera, Hocend, Ahsi, Kasan'dan oluşan Fergana bölgesini yönetmiştir¹⁷¹. Ömer Şeyh Mirza 1494'de vefat etmiştir ve yerine 12 yaşında olan oğlu Bâbüir geçmiştir¹⁷².

Bâbüir Şah Fergana tahtına çıktığında Türkistan'ın siyasi durumu karışıktır. Timurlu devletin dağılmasının ardından bu devletin varisleri olan Timurlu şehzadelerin hakimiyet mücadelesi, Moğol Hanlarının saldırıları ve Özbek Han'ı Muhammed Şeybanî Han'ın saldırıları söz konusu olmuştur¹⁷³.

Enver Konukçu Bâbüir Şah'ın hakimiyetini sırasıyla Fergana hakimiyeti(1494-1504), Kabil hakimiyeti(1504-1526) ve Hindistan Hakimiyeti(1526-1530)¹⁷⁴ hayatını üç bölümde ele almaktadır. Bâbüir Şah, 1498'de Muhammed Şeybanî Han'la yaptığı birinci Maverannehir savaşını kazanmış ve Semerkant hakimiyetini korumayı başarmıştır. Muhammed Şeybani Han, 1500'de Semerkant'a tekrar saldırmış ve şehri el geçirmiştir¹⁷⁵. Bâbüir Şah, Semerkant'ı tekrar ele geçirmek için 1504'de Özbek Hükümdarı olan Şeybanî Han'a karşı düzenlediği Seri Pul Savaşını kaybetmiş ve yönünü Kabil'e çevirmiştir. Aynı yıl Kabil'i ele geçirmiş ve bir yıl sonra Hindistan'a sefer düzenlemiştir. Sind nehrine kadar ilerlemiştir¹⁷⁶.

1507'de Hüseyin Baykara'nın çocukları Muzaffer Hüseyin Han ve Bediüzzaman Mirza, Özbek Hükümdarı Şeybanî Han'a karşı Bâbüir Şah'tan yardım istemişlerdir. Bu yardım çağrısı üzerine Bâbüir Şah Herat'a gelmiştir. Şeybanî Han ise Buhara'dan Belh üzerine yürüyerek burayı ele geçirmiştir. Şeybanî Han'ın Belh zaferinden sonra Bâbüir şah Kabile dönmek zorunda kalmıştır¹⁷⁷.

1510'da Bâbüir Şah'ın Özbeklere karşı İran Hükümdarı Şah İsmail'in desteğini almak istemiştir. Bunun için Şah İsmail'e elçi göndermiştir. Şah İsmail, Bâbüir Şah'ın

¹⁶⁸ Bâbüir'ün babası Ömer Şeyh Mirza dedesi Sultan Ebu Sa'id Mirza'dır. Bu şecere Mirşah Mirza ve Timur olarak devam etmektedir. Bâbüir, *a.g.e.*, C.1, s.10.

¹⁶⁹ Bâbüir'ün annesi Kutluk Nigar'dır. Kutluk Nigar'ın soyu baba tarafından Cengiz Han'a dayanmaktadır. Şöyle ki, Kutluk Nigar'ın babası Yunus Han, dedesi Veys Han'dır. Bu şecere Şir Ali Oğlan Han, Muhammed Han, Hızır Hoca Han, Tuğluk Timur Han, İsen Buga Han, Duva Han, Barak Han, Yisün Teve, Mötügen, Çağatay Han ve Cengiz Han olarak devam etmektedir. Bâbüir, *a.g.e.*, C.1, s.14.

¹⁷⁰ Enver Konukçu, "Bâbüir", *DİA*, C.4, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, s.395.

¹⁷¹ Enver Konukçu, "Bâbüirlüler: Hindistan'daki Temürlüler", *Türkler*, C.8, s.746.

¹⁷² H.Hilal Çağlayan, *Ekber Şah Döneminde Hindistan (1542-1605)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005, s.1.

¹⁷³ Bilal Koç, *Bâbüirlüler Devleti'nin Kurucusu Bâbüir Şah'ın Dış Siyaseti*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011, s.20.

¹⁷⁴ Enver Konukçu, "Bâbüir", *DİA*, C.4, s.395.

¹⁷⁵ Abdulkadir Macit, *Şeybanî Özbek Hanlığı Siyasî, İdarî, Askerî ve İktisadî Yapı*, İlem Kitaplığı, Ankara 2016, s.86.

¹⁷⁶ Enver Konukçu, "Bâbüirlüler: Hindistan'daki Temürlüler", *Türkler*, C.8, s.746.

¹⁷⁷ Çınar, *a.g.t.*, s.23.

bu isteğini kendi adına hutbe okunması ve sikke basılması şartını sunmuştur. Bâbü Şah bu şartları kabul etmiştir ve Şah İsmail ile Özbeklere karşı ittifak kurmuştur¹⁷⁸. Bâbü Şah, Şah İsmail'in gönderdiği askerlerle birlikte 1511 yılında Semerkant Şehrini ele geçirmiştir ve Şah İsmail'e verdiği sözü tutarak Şah İsmail adına hutbe okutup, para bastırması ve Kızılbaş kıyafeti giymiştir¹⁷⁹. Bâbü Şah'ın bu dönemde batıda Osmanlı Devleti ile mücadele eden Safevî Devleti ile ittifak yaparak Sünnî inancı terk etmesi Osmanlı Devleti ile karşılıklı diplomatik ilişki içerisine girmesini engellemiştir. Nitekim Safevî Hükümdarı Şah İsmail'in 1514'de Çaldıran'da Osmanlı hükümdarı Yavuz Sultan Selim'e yenilmesiyle Safevî-Bâbü ittifakı da sona ermiştir. Bâbü Şah, Türkistan bölgesindeki başarısız girişimleri sonrasında bu bölgede tutunamayacağını anlamış ve yönünü tamamen Hindistan'a çevirmiştir¹⁸⁰.

1517'de Bâbü Şah, Afgan Sultanı İbrahim Lodi ile savaşmış ve galip gelmiştir. 1520'de tekrar Hindistan'a sefer düzenlemiştir. Bâbü Şah 1522'de Kandehar'ı ve Lahor'u feth etmiştir¹⁸¹. 1526'da Lûdî Sultanlığı¹⁸² ile yaptığı Panipat Meydan Savaşını kazanarak resmen Bâbürlü Devleti'ni kurmuştur¹⁸³.

Bâbü Şah, 1530 yılında sağlık durumu kötüye gitmeye başlamıştır. Bâbü Şah devletin önde gelen devlet adamlarını toplayarak oğlu Hümayun'un hükümdarlığını kabul ettirdikten kısa bir süre sonra Agra'da vefat etmiştir. Bâbü vefat ettiği sırada Merkezî Asya Bölgeleri, Kabil, Pencab, Dehli, Bihar'ın önemli bir kısmı ve Güney Guwalior bölgesi Bâbü İmparatorluğunun sınırları içerisindeydi¹⁸⁴.

1.2. HÜMAYUN ŞAH DÖNEMİ OSMANLI-BÂBÜRLÜ DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ (1530-1556)

Bâbü Şah'ın ölümüyle 29 Aralık 1530'da tahta geçen Hümayun Şah'ın saltanattaki ilk yılları taht mücadelesiyle geçmiştir. Hümayun Şah, babası gibi iyi bir yönetici değildir¹⁸⁵. Ayrıca ülkenin içine düştüğü karışıklık Bâbürlüler'in diğer devletlerle ilişkiler geliştirmesinin önüne geçmiştir. Kaosun sebeplerinden biri

¹⁷⁸ Erdoğan, a.g.m., s.33.

¹⁷⁹ Duğlat, a.g.e., s. 419-420.

¹⁸⁰ C.E. Bosworth, *İslam Devletleri Tarihi*, Çev: Erdoğan Merçil, Mehmet İşpirli, Oğuz Yayınları, İstanbul 1980, s.262.

¹⁸¹ Halis Bıyıktaş, *Timurlular Zamanında Hindistan Türk imparatorluğu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, ss.32-34.

¹⁸² Kurucusu Belûl Lûdî olan 1451-1526'da Hindistan'ın Dehli bölgesine hükmetmiş Afgan hanedanıdır. İktidar Husam Sıddıqı, "Lûdîler", *DİA.*,C.27, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, ss.217-218.

¹⁸³ Enver Konukçu, "Bâbürlüler", *DİA.*,C.4, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s.400.

¹⁸⁴ Bedrettin Başbuğ, "Bâbürlü İmparatorluğu'nun Siyasi Tarihi Üzerine Bir Değerlendirme", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 3, S.5, Bahar 2013, s.29-48.

¹⁸⁵ Y. Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, C. 2, Ankara 1947, s. 45.

Hümayun Şah'ın erkek kardeşi Kamran Mirza'dır. Kamran Mirza tehdidini ortadan kaldırmak isteyen Hümayun Şah, ordusunun başında Kabil ve Kandehar yöneticisi Kamran Mirza üzerine sefere çıkmıştır. Kamran Mirza, Bâbürlü'nün ölümünden sonra topraklarını Lahor'a kadar genişletmiş, Kabil'de para bastırarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Böylece Safevîlerle komşu olarak İran coğrafyasının güvenliği için tehlike oluşturmuştur.

Hümayun döneminde Osmanlı-Bâbürlü siyasi ve diplomatik ilişkilerinin gelişmesinin önündeki engellerden biri de Bâbürlü-Safevî yakınlaşmasıdır. Zira aynı tarihlerde Safevî ve Osmanlı devletleri arasında yaşanan rekabet, sınır anlaşmazlıkları ve farklı dini sebepler iki devleti defalarca karşı karşıya getirmiştir. Hümayun Şah'ın Kamran Mirza ile yaşadığı taht kavgasını kazanmasında ve tahta çıkmasında etkili olan Safevî hükümdarı Şah I.Tahmasb ile dostane ilişkileri Hümayun Şah'ın Osmanlı ile temas kurmasının önüne geçmiş olmalıdır¹⁸⁶.

Buhara Özbek Hanlığı tarafından desteklenen Kamran Mirza bu sayede uzun süre merkezî orduya karşı direnebilmiştir. Kamran Mirza'yı kendilerine karşı tehdit olarak gören Safevîler, Kamran Mirza'ya karşı Hümayunla dostane ilişkiler kurarak onu desteklemişlerdir. Zaman zaman kardeşiyle ve Afgan kabileleriyle savaşlarında başarısız olan Hümayun Şah, Safevîlerin dostane tavırlarıyla Safevî devletine sığınmıştır. Safevîlerin desteğiyle Kandehar'ı ele geçiren Hümayun Şah yaptığı anlaşma sonrası Kandehar'ı Safevî hükümdarı Şah I.Tahmasb'a bırakmak durumunda kalmıştır¹⁸⁷. Bu durumdan rahatsız olan Hümayun Şah Bâbürlü ordusunu toplayıp Kabil'i ele geçirmiştir. Diğer bir hedefi Özbek hâkimiyetindeki Belh vilayetini ele geçirmektir.

Aynı tarihlerde Osmanlı padişahı Kanûnî Sultan Süleyman ise kendisine sığınan Şah Tahmasb'ın kardeşi Elkas Mirza'yı İran seferi için hazırlamış olduğu orduda görevlendirerek Azerbaycan'ın Şirvan şehri üzerine sefere göndermiştir (1548-1549). Diğer yanda Bâbürlü Devletinde ise Hümayun Şah, kardeşi Kamran Mirza ile olan mücadelesini sonlandırmış ve bu durum Hümayun'u oldukça güçlü duruma erdirmiştir. Tahmasb ise Hümayun tarafından arkadan vurulma tehlikesinden kurtulmak amacıyla onu kendi yardımına çağırmıştır¹⁸⁸.

¹⁸⁶ Türk, a.g.t., s. 49.

¹⁸⁷ Türk, a.g.t. s.48-55.

¹⁸⁸ Hami Demir, *Bâbürlü Devletinde Hümayun Dönemi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2017, s.56.

Hümayun Şah'ın kız kardeşi olan Gülbeden Begüm Hümâyûnname adlı hatıratında belirtildiği üzere Hümayun Şah 1548 yılı Ekim ayında Kanûnî Sultan Süleyman'a gönderdiği mektupta Safevî Devleti Şirvan valisi aynı zamanda Şah Tahmasb'ın kardeşi olan Elkas Mirza'nın Osmanlı Devleti'ne sığındığından haberdar olduğunu belirtmiştir. Hümayun Şah kendinin de o an için kardeşi Kamran Mirza ile sulh olduğunu, Bâbürlü Topraklarında güçlü bir konumda olduğunu bildirmiştir. Hümayun Şah, Şah Tahmasb'ın da iki cephede savaşmak istemediği için kendisini yanında savaşa davet ettiğini haber vermiştir. Ancak Hümayun Şah, kendisinin de onun yanında sözde yardım için gideceğini ve uygun bir anda arkadan vurup Tahmasb'ı yakalayıp Osmanlıya teslim edeceğini bildirmiştir. Bunun için emir beklediğini belirtmiştir¹⁸⁹. Ancak araştırmalarımız sonucunda Osmanlı arşiv belgelerinde böyle bir belgeye rastlamadık. Ulaştığımız belge de aşağıda ayrıntılarıyla verilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin Bâbürlü Devletiyle ilk ciddi temas 1555'te Basra'da mahsur kalan Osmanlı donanmasının yurda geri dönmesi üzere başlamıştır. Osmanlı yönetimi Osmanlı donanmasını alıkoyan Portekizlere karşı mukabele etmek üzere Hint kaptanlığına Seydi Ali Reis'i tayin etmiştir. Seydi Ali Reis'in donanması Portekizlerle giriştiği savaştan sonra şiddetli fırtınanın etkisiyle Hindistan sularına sürüklenmiştir. Surat Limanı'na çıkan kaptan, Bâbürlü Sultanı Hümayun ile görüşmüştür¹⁹⁰. Bu görüşmede Seydi Ali Reis, Osmanlı elçisi kabul edilmiş ve ilgiyle karşılanmıştır. Hümayun'un bu tutumu onun Osmanlı ile diplomatik ilişkiler kurma arzusunu gözler önüne sermektedir.

Seydi Ali Reis bu görüşmeden Mir'âtü'l-Memâlik adlı eserinde şöyle bahseder:

“Bir gün Şah zor bir soru sordu:

-Hindistan mı büyüktür Vilayet-i Rûm mu?

-Padişahım Rûm'dan kastınız Anadolu ise Hindistan daha büyüktür. Amma kast ettiğiniz Sultan-ı Rûm olan Süleyman Han Hazretleri'nin bütün ülkesiye, Hindistan bu ülkelerin onda birinden küçüktür. ‘kastım padişaha bağlı olan tüm memlekettir’ Padişahıma ait olan ülkelere hiç bir devirde hiç bir hükümdar sahip olamamıştır, İskender'in devleti bile daha küçüktü. Zaten İskender'in devleti, kendi fetihleridir. Bilirsiniz ki çok genç yaşta ölmüştür. O kadar kısa seneler içinde zaten dünyanın her yerine gitmesi imkânsızdı. Zira arzın tulü (uzunluğu) 180 derece ve hatt-ı üstüvâdan (ekvator) arzı (eni) 66 derecedir. Mesahası dört bin kere 668,670 fersaktır. Bir tek kişinin bütün Dünya'ya hâkim olması imkânsızdır. Onun için İskender'in dünyayı ele geçirdiği bir efsaneden ibarettir.

-Padişahının yedi iklimde de toprakları var mıdır?

¹⁸⁹ Gülbeden, *Hümayunname*, Çev: Abdürrab Yelgar, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987, s.103.

¹⁹⁰ Özcan, “Osmanlı-Hindistan Münasebetleri”, *DİA*, C.18, s.81.

-Evet, sultanım vardır. Birinci iklim Yemen, ikinci Mekke, üçüncü Mısır, dördüncü Halep, beşincisi İstanbul, altıncı Kırım, yedinci de Budin'e, hâkimdir. Yedi iklimin her birinde padişahımın Beylerbeyileri ve kadıları vardır. Mekke ve Medine Sultanı sıfatıyla padişahımın adı, hâkimiyeti altında bulunmayan memleketlerde bile hutbelerde anılır. Çin Müslümanları Cuma namazı hutbesini Sultan Süleyman'ın adına okurlar. Çin Fağfuru(Hükümdarı) bile, Cihân'ın en büyük hükümdarının Sultan Süleyman olduğunu bilir.

-Kırım ülkesi Sultan Süleyman'ın mıdır?

-Evet padişahım, onundur. Kırım Han'ına saltanatı saâdetlû padişah verir.

-Kırım Hanı'nı hutbe sahibi hükümdar diye bilirdim.

-Padişahım Sultan Süleyman'ın Kırım Hanı gibi sâhib-i hutbe ve sâhib-i sikke nice hükümdar kulları vardır¹⁹¹.”

Seydi Ali Reis bu sözlerinden dolayı Hümayun Şah'ın kendisine kızmadığını aksine sultanına bağlılığını beğendiğini ve Sultan Süleyman'a dualar ettiğini belirtmektedir. Bu görüşmeden anladığımız kadarıyla Bâbürlü Sultanları Osmanlı'ya karşı önyargılı veya mesafeli değillerdir¹⁹².

Hümayun Şah'ın ölümünün arkasından yerine oğlu Ekber Şah geçmiştir. Hilal Şahin ve Azmi Özcan, Seydi Ali Reis aracılığıyla gelen mektubun Ekber Şah tarafından gönderildiği görüşündedirler. Ama mektubun içeriği dikkate alındığında Hümayun Şah tarafından gönderildiği anlaşılmaktadır.

Buna göre Hümayun Şah, Seydi Ali Reis ile Osmanlı padişahına bir mektup göndermiştir. Kanûnî Sultan Süleyman'a Hümayun Şah'ın mektubunun yanı sıra dostluk nişanesi olarak bir takım hediyeler geldiği bilinmektedir. Fatman Ünay'ın, Evliya Çelebi'den aktardığına göre, Hint hükümdarının Kanunî Sultan Süleyman'a telâtin(dana ve öküz) derisinden yapılmış bir yemek sofrası, yüz Hıtay tabağı, yüz kâse ve çeşitli sofraya gereçleri gibi değerli eşyalar gönderdiğini kaydetmektedir. Hediyeler arasında, Çelebi'nin şeftali çekirdeğine benzer, ancak iki okka su alabilecek büyüklükte, altın ve gümüş halkalarla süslenmiş bir keşkül (çanak) de bulunmaktadır¹⁹³.

Seydi Ali Reis'in getirdiği nâme övgüler ve iltifatlarla başlamaktadır. Osmanlıların sahip olduğu hilafet makamına övgülerde bulunulmuştur. Kanûnî Sultan Süleyman “makamların en büyüğünün halifesi, zamanın yaşayan sultanlarının sığınağı, yenilmez sultan” unvanlarıyla yüceltilmiştir. Mektupta “Sizi yeryüzünde halifeler kılan o'dur”¹⁹⁴ ayetinden hareketle halifelik makamının Allah tarafından Osmanlılara

¹⁹¹ Seydi Ali Reis, a.g.e., s.75.

¹⁹² Özcan, “Osmanlı-Hindistan Münasebetleri”, DİA, C.18, s.81.

¹⁹³ Açıkgöz, a.g.m., s.1684.

¹⁹⁴ (وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ), Kur'an-ı Kerim Enam Suresi 165. Ayet, <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/enam-suresi-6/ayet-165/kuran-yolu-meali-5>, (Erişim Tarihi: 20.07.2024).

verildiği vurgulanmıştır. Osmanlı sultanının halifelik makamının temsilciliğini sonsuza kadar sürdürmesi için dua edilmiştir. “*Her zaman gizli kişilerden ve gönüldeki sırlardan haberdar olunsun diye elçilik kapısı açık olsun.*” denilerek karşılıklı elçilerin gidip gelmesi temennisinde bulunulmuştur. Hümayun Şah, Seydi Ali Reis’in Gucerât Vilayeti’ne ulaştığında Dehli’nin Bâbürlüler tarafından fethini işitip bu sevinçli haber üzere huzuruna çıktığını belirtmiştir. Ayrıca bu uğurlu haberin Osmanlı padişahına iletilmesi amacıyla çok vakit kaybetmeden Seydi Ali Reis’i ve beraberindekileri Osmanlı ülkesine göndereceğini söylemiştir. Seydi Ali Reis ile göndereceği nâmenin uzun zamandır istenilen ve özlem duyulan dostluğa bir fırsat olacağını ifade etmiştir. Bu yüzden nâmede sıkça dostluk ve samimiyetten bahsedilmiştir. Amacının gönülden geçen dostluk ve birliği harekete geçirmek ve sahip olduğu yüksek inancın onu dostluk çölüne çekmek olduğunu belirtmiş karşı taraftan da bu tarz dostane mektubunun gelmesini ve haberleşme kanallarının daima açık olmasını istemiştir. “*Dost devletlerin birliği her türlü güçlü olmalı ki bozgunculardan korunsun pek çok sorunu ortadan kaldırsın*” denilerek mektubu “*Aziz ve yüce hilafet bayrağı ile dünyayı süsleyen adalet bayrağı doğu ve batıda yükseltsin. Büyük ve yücelik zevale uğramadan devletin ufkundan doğsun*¹⁹⁵.” şeklindeki dua içeren sözleriyle bitirmiştir.

1.3. EKBER ŞAH DÖNEMİ OSMANLI- BÂBÜRLÜ İLİŞKİLERİ (1556-1605)

Hümayun Şah’tan sonra tahta oğlu Ekber Şah geçmiştir. Saltanatının 1556 ve 1572 yılları arası Ekber Şah’ın tüm dikkatini devletin iç işlerine verdiği görülmektedir. Dolayısıyla bu dönemde Osmanlı-Bâbürlü münasebetleri adına kayda değer bir gelişme yaşanmamıştır.

1580’lerin başında Ekber Şah, Hintli hacıların Mekke ve Medine’deki faaliyetleri konusunda Osmanlılarla ciddi bir tartışmaya girmiştir. Ekber Şah 1573’te Gucerât’ın fethiyle Müslüman tebaası için hacca ulaşan deniz yolunu aktif hale getirmiştir. Hümayun Şah’ın teyzesi, Gülbeden Begüm ve Selime Sultan Begüm’ün de içlerinde bulunduğu saray kadınları Ekim 1575’te Osmanlı gemisiyle hacca gitmişlerdir. Saray kafilesi dört yıl Hicaz’da kalmış ve 1581’de geri dönmüşlerdir¹⁹⁶.

Bu hacıların ve bundan sonraki yıllarda Hicaz’ı ziyaret eden Hintli hacıların uzun süre kutsal topraklarda kalmaları ve buradaki faaliyetleri Osmanlı yönetiminin çok

¹⁹⁵ Sarı Abdullah Efendi, *Düstûru’l-İnşa*, Beyazıt Kütüphanesi Yazma Eser Koleksiyonu, no. 5880, vrk. 129a -129b.

¹⁹⁶ Farooqi, a.g.e., s.44

fazla dikkatini çekmiş ve açıkça rahatsız etmiştir¹⁹⁷. Çünkü bazı Hintli hacıların geri dönmemesi ya da uzun süre kutsal topraklarda konaklamaları Mekke’de aşırı kalabalığa ve kıtlığa sebep olmuştur. Bu sorun Mekke şerifi tarafından Osmanlı padişahına bildirildiğinde Osmanlı padişahı III. Murat konuyla ilgili bir emirnâme hazırlatmıştır. Buna göre hac vazifesini tamamlayan hacılar kendi ülkelerine geri dönmek üzere Mekke’den ayrılacaklardır. İki yıl sonra Mekke şerifinden gelen yeni mektupta Ekber Şah’ın gönderdiği sadakaların Harem-i Şerif’te dağıtıldığı, Ekber Şah’ın hanımlarının maiyetiyle birlikte hâlâ Harem-i Şerif’te kaldıkları ve burada şeriata uygun olmayan davranışlar sergiledikleri Osmanlı sarayına bildirilmiştir¹⁹⁸.

Bu haberler üzerine Osmanlı Padişahı ardı ardına iki ferman göndermiş ve şariat dışı hareketlerin kesinlikle kutsal topraklarda yapılmaması, Bâbürlü saray hanımlarının ve kardeşlerinin kutsal topraklardan gönderilmesi gerektiği Mekke şerifine bildirilmiştir. Ekber Şah’ın da Harem-i şerifte sadaka dağıtmasına müsaade edilmemiş ve bu durumun kendisine iletilmesi istenmiştir¹⁹⁹. Bu durum Ekber Şah’ı rahatsız etmiş, bu yüzden doğrudan Osmanlı Devleti ile bizzat irtibata geçmemiş olabilir.

Ekber Şah’ın Osmanlı Devleti ile irtibata geçmemesinin sebebinin kendisini de halife olarak görmesi düşünülmektedir. Hindistan topraklarında birden fazla dinin var olması nitekim yönetimde de zorluklar yaşanmasına sebep olmuştur. Ekber Şah kendisinin tüm dinlerin ortak koruyucusu olması fikrindeydi ve tüm dinleri tek bir çatı altında toplandığı “din-i ilahi” adında yeni bir düşünce oluşturmaya çalışmıştır²⁰⁰. Osmanlı Devleti, o dönem de halifet makamını elinde bulundurduğu için Ekber Şah Osmanlıları önemsemeyip kendi halifelik iddiasını dayatmak maksadıyla temas kurmamış ve Osmanlı hükümdarına hitaben mektup kaleme almamış olabilir.

2. 1605-1658 YILLARI ARASINDA OSMANLI – BÂBÜRLÜ DEVLETLERİ DİPLOMATİK TEMASLARI

2.1. CİHANGİR ŞAH DÖNEMİ OSMANLI- BÂBÜRLÜ İLİŞKİLERİ (1605-1627)

Cihangir Şah babası, Ekber Şah’ın vefatından sonra tahta geçmiştir. Saltanatının ilk yıllarında Bâbürlü Devleti’nin, Osmanlı Devleti ile siyasi ve diplomatik ilişkiler çok gelişmemiştir. Bunun esas sebebi Cihangir Şah’ın Yıldırım Bayezid ve Timur savaşında kendisini Emir Timur’a yakın görmesi ve savaşı kazanan taraf olarak onun yanında

¹⁹⁷ Farooqi, *a.g.e.*, s.37.

¹⁹⁸ Farooqi, *a.g.e.*, s.45.

¹⁹⁹ Farooqi, *a.g.e.*, s.45.

²⁰⁰ Başbuğ, *a.g.m.*, s. 38.

konumlanmasıdır. Zira Tüzük-i Cihângîrî adlı hatıratında bu savaşa dair verdiği detaylar kendisini Emir Timurlu varisi olarak gördüğüne bir delil kabul edilebilir. Buna göre Cihangir'in hatıratında geçen;

“Timur Türkiye'yi fethettiğinde ve oranın hükümdarı Yıldırım Beyazid'i canlı olarak ele geçirdiğinde, vergi topladıktan ve bir yıllık gelirini aldıktan sonra tüm ülkeyi onun mülkiyetine bırakmayı kararlaştırdı. Tam o sırada Yıldırım Bayezid öldü ve (Timur), hükümdarlığı Beyazid'in oğlu Musa Çelebi'ye teslim ederek geri döndü. O zamandan bugüne, bu kadar iyiliğe rağmen imparatorlar tarafından hiç kimse gelmedi ve herhangi bir elçi de gönderilmedi²⁰¹.” Sözleri Osmanlı'nın Timurlu ve sonrasında Bâbürlü Devleti'ne minnettarlığını göstermesini bir mecburiyet olarak ortaya koyar. Timur'un Osmanlı'ya karşı bağışlayıcılığını bir iyilik olarak değerlendirip Bâbürlü-Osmanlı ilişkilerinin daha sıcak tutulması gerektiği ifade edilir.

Cihangir'in Osmanlı Devleti'ne karşı soğuk tavrının diğer bir sebebiyse Safevî dostluğudur. Cihangir Şah henüz şehzade iken Safevî hükümdarı Şah I.Abbas ile mektuplaşmış ve dostane münasebetler geliştirmiştir. Cihangir Şah mektuplarında Şah I.Abbas'a “*Kardeşim*” diye hitap etmiştir²⁰². Ancak bir süre sonra Safevîlerin Kandehar'a iki işgal girişiminde bulunması devletlerarasındaki dostluğu olumsuz etkilemiştir. Safevîlerin ilk işgal girişimi 1607 yılında gerçekleşmiş ve başarısız olmuştur. Safevî Devleti bu başarısız girişimin ardından uzun bir süre Bâbürlü Devleti ile eski dostane ilişkilerine dönse de 1622'de Kandehar'a yönelik ikinci işgalini gerçekleştirmiştir. Bâbürlü Devleti'ndeki iç karışıklıkları kendi lehine bir fırsat olarak değerlendiren Şah Abbas, 11 Haziran 1622'de Kandehar'ı işgal edince²⁰³ Bâbürlüler dış politikada değişikliğe gitmişlerdir.

Cihangir Şah, Safevîlere karşı Özbek ve Osmanlılarla Sünnî bir ittifak kurmak amacıyla önce Özbeklere bir mektup göndermiştir. Türkistan'da Şah I.Abbas'ın artan gücünden rahatsız olan Özbek hükümdarı İmam Kulu Han bu gelişmeden memnuniyet duymuş ve karşılıklı elçiler gidip gelmiştir. Özbek hükümdarı İmam Kulu Han, Osmanlı Sultanı IV. Murat'a bir mektup gönderip (1623-1624) Safevî Devletine karşı kurulması planlanan istenen Bâbürlü-Özbek ittifakına Osmanlı Devletini davet etmiştir²⁰⁴. IV. Murat bu çağrı üzerine o sırada Osmanlı topraklarında bulunan Özbek hükümdarı İmam Kulu

²⁰¹ Cihangir, *The Tuzuk-i Jahangirior Memoirs of Jahangir*, Trans:A. Rogers-H. Beveridge, University of Toronto press., 1968, s.144-145.

²⁰² Aydoğmuş, *a.g.t.*, s.237.

²⁰³ Türk, *a.g.t.*, s.133.

²⁰⁴ Farooqi, *a.g.e.*, s. 53.

Han'ın amcası Ay Muhammed vasıtasıyla Özbek ve Bâbürlü hükümdarlarına mektuplar göndermiştir. Ay Muhammed Han 1626 yılında Osmanlı topraklarından ayrılmıştır²⁰⁵.

IV. Murad Bâbürlü hükümdarı Cihangir Şah'a gönderdiği mektupta; *“Güneş nişanına sahip Cemşid'in makamındaki yüce kişi, Hindistan ülkesinin tahtında oturan zuhal (Satürn) yıldızının saadetine sahip hükümdar”* diye hitap etmiştir. Bâbürlü hükümdarına yönelik iltifatlar ve övgüler içeren bu sözler Osmanlı Devleti'nin de bu ittifaka sıcak baktığını göstermektedir. Onun Cihangir Şah için söylediği *“dinin hizmetkârı, memleketin koruyucusu, adalet ve şevketiyle bilinen, İslam'ın bayrağını kaldıran, dünyanın bekçisi, hükümdarlığın en yüce vasıflarına sahip”* sözleri Osmanlı hükümdarının Bâbürlü Hanedan'lığını İslam'ın koruyucularından ve yücelticilerinden biri olarak değerlendirdiğine işarettir. Bu noktada İslam'a karşı tüm saldırılarda Bâbürlü Devleti'nin Osmanlı ile birlik ve beraberliğinin elzem olduğu alt mesaj olarak verilmektedir. Ayrıca *“Onun hâkimiyeti emniyet içerisinde uzun ömürlü olsun. İlahi hükümler gereği gönlümüzden geçen dua dostluk şenliklerinin öteki dünyadan bu âleme yayılmasıdır.”* duası ile hem Osmanlı Devleti'nin hem de Osmanlı-Bâbürlü dostluğunun uzun ömürlü olması temennisi mektupta dikkat çeken hususlardandır²⁰⁶.

Mektuptaki asıl mesele ise Osmanlıların Safevîlere karşı başlatacağı savaşın planlaması hakkında bilgi vermek ve gerekçelerini izah etmektir. IV. Murad;

“Allah'ın izniyle Osmanlı saltanatı evvelden beri var olan karşılıklı dostluğumuz gereği güçlü devletlerimize isyankâr olanları ortadan kaldıracak, muhalefet üzere olan ve Şah Abbas'a karşı serdar ve askerlerimiz ile harekete geçip onu kapımıza yalvarmak üzere getirip adalet kapımızdan bağışlanmayı dilemesi sağlanacaktır. Ümit edilir ki dostları (Cihangir Şah) müminlerin kalplerinde yer etmiş peygamberler ve onların başı Hz. Muhammed'in ruhaniyetiyle tüm zorlukların üstesinden gelip zafere ulaşacaktır. Şah Abbas ve efradını cehennem ateşine atıp kısa sürede Allah'ın inayetiyle teslim olma yoluna girecektir. Müslüman askerlerin saldırılarıyla bu sığınmacıları (Safevîler) ortadan kaldırmak apaçık kararlaştırılmıştır²⁰⁷.” demiştir.

Mektubun bu kısımda öne çıkarılan Safevî Devleti'ne karşı ittifak kurup savaşma gerekçeleri Şah I. Abbas'ın hem Bâbürlü hem de Osmanlı Devleti'ne karşı işgalci tavrıdır. Ayrıca Safevîlerin her iki Müslüman devlete dolayısıyla şeriata ve İslam'a karşı muhalif tavrı müdahaleyi zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle Safevî devletini İslam dinine karşı isyancı olarak nitelemektedir. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti'nin Safevî seferine çıkacağı ve Şah I. Abbas'ı mağlup ederek kendisinden af

²⁰⁵ Duman, a.g.t., s.81

²⁰⁶ Sarı Abdullah Efendi, a.g.e., vrk.41a.

²⁰⁷ Sarı Abdullah Efendi, a.g.e., vrk.41b.

dilemesinin sağlanacağı ifade edilmiştir. Burada Bâbürlü Devletin'den beklenen olası Safevî seferine dâhil olması, ittifakın gereği olarak Sünnî devletlere muhalif Safevîlerin işgalci tavırlarına son verilmesidir. IV. Murad “*peygamberlerin manevi gücü bizimle olacaktır.*” diyerek bu savaşı kutsallaştırmış ve ilahi bir mahiyet kazandırmıştır. Böylece orduların Safevîler karşısındaki maneviyatını güçlendirmeyi arzulamıştır. Ancak Şehzade Cihan'ın isyan etmesi ve Cihangir Şah'ın ani ölümüyle ittifak gerçekleştirilememiştir.

2.2. ŞAH CİHAN DÖNEMİ OSMANLI - BÂBÜRLÜ YAZIŞMALARI (1628-1658)

Babası Cihangir Şah'tan sonra tahta Şah Cihan geçmiştir. Araştırmalar sonucunda ilk düzenli Osmanlı-Bâbürlü diplomatik ilişkilerinin bu dönemde gerçekleştiği görülmektedir. Şah Cihan, babası Cihangir Şah'ın izinden giderek Kandehar'ı Safevîlerden geri almak için bir Sünnî ittifak bloğu oluşturmak ve bu bloğa Osmanlıları da dâhil etmek istemiştir. Böylece Osmanlı Devleti'nin askeri desteğini alıp Safevîleri iki cepheden sıkıştırarak çaresiz bırakmayı planlamıştır. Şah Cihan, Sünnî ittifakı kurmak amacıyla 1637 yılında Osmanlı padişahı IV. Murat'a Mir Zarif İsfahanî'yi elçi olarak yollamıştır²⁰⁸.

Osmanlı tarihçisi Naîmâ, Mir Zarif'in Bağdat'ı Safevî devletinden geri almaya giden IV. Murat ile Musul'da karşılaştığını ve ona Hint hükümdarı Şah Cihan tarafından gönderilmiş olan değerli hediyeleri takdim ettiğini ifade etmiştir²⁰⁹.

Bâbürlü hükümdarı Cihan Şah'ın gönderdiği hediyeler arasında 150 bin kuruşluk bir mücevher kemer ile tüfeğin bile delemeyeceğine inanılan, fil kulağından yapılmış ve üzerine gergedan postu kaplanmış bir kalkan yer almıştır. IV. Murat, bu kalkana ok geçirip içini altınla doldurarak elçiyi geri göndermiştir. Araştırmacı Açıkgöz'e göre sultan bu hareketiyle kendi iktidarını ayrıca devletin güç ve zenginliğini gösterme amacı gütmektedir²¹⁰.

Naîmâ'nın aktardığı üzere Şah Cihan, Mir Zarif vasıtasıyla Osmanlı hükümdarına gönderdiği mektubunda onun Bağdat'ı fethetmek üzere gidişini haber aldığını ve Bâbürlü ordusunun da Kandehar'ı almak için harekete geçmek üzere

²⁰⁸Farooqi, *a.g.e.*, s.55.

²⁰⁹Naîmâ Mustafa Efendi, *a.g.e.*, C. III, s. 880.

²¹⁰Kâtip Çelebi; Bu hediyeleri şöyle tasvir eder: “Musul'da Hind pâdişâhı Hurrem Şâh'dan nâme ve hediye ile elçi gelüp el öpdü. Getürdiği tuhafdan bir mücevher kemer ki yüz elli bin guruş takvîm olundu. Ve bir siper ki, gergedan postundan olup tûfeng te'sîr itmez i'tikad ile getürmüşdi. Pâdişâh hazretleri ok geçirüp tolısı altun ile elçiye gönderdi.” bk. Aycibin, *a.g.t.*, s.889.

olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Allah'tan iki devletin de fetihlerinde başarılı olması için dua ettiğini ifade etmiştir²¹¹.

Şah Cihan'ın Osmanlı hükümdarı IV. Murat'a göndermiş olduğu mektupta *“Hilafet makamı için Allah tarafından atanmış”, “Allah'ın yeryüzündeki halifesi”, “Müslüman hükümdarların yöneticisi”, “Müslüman hükümdarlar arasında birliğin tesis edicisi”, “İskender'in yerine ve Süleyman'ın tahtına oturan şahıs”, “Mekke ve Medine'nin sorumlusu” “Adalet ve hakkaniyet sahibi sultan”²¹²* gibi dikkat çeken sıfatlarla Osmanlı padişahını övdüğü görülmüştür. Bu ünvanları Şah Cihan döneminde Bâbürlü hükümetinin halifelik iddiasından vazgeçmesi, söz konusu makamın tek sahibi olarak Osmanlıları görmesi ve dolayısıyla Osmanlı padişahını Bâbürlü hükümdarının üzerinde bir makam olarak değerlendirmesi şeklinde de okumak mümkündür. *“İslamiyet için Müslüman sultanların ittifakta ve irtibatla bulunması zaruridir”²¹³*.” diyerek Bâbürlü–Osmanlı - Özbek ittifakının zorunluluğuna dikkat çekmiş ve irtibat halinde olmalarının gerekliliğini vurgulamıştır. Bu doğrultuda Safevî Devletini hedef göstererek *“İslam dininde bölücülük yapanların damarlarını kökünden kesmek gerekli”²¹⁴* demiş ve bu sapkın dini anlayışa mensup olanların yok edilmesinden bütün Sünnî Müslüman sultanların sorumlu olduğunu belirtmiştir.

Şah Cihan, Bağdat'ın Safevîlerin elinden alınması gerektiğini belirterek Osmanlı'nın Bağdat seferini olumlu karşıladığını ifade etmiştir. Kendisinin de Kandehar ve Horasan bölgelerine sefer düzenleyeceğini sözlerine eklemiştir. Şah Cihan'ın Osmanlı Hükümdarı IV. Murat'a bir takım tavsiyeleri de olmuştur. Safevîler üzerine sefere çıkan Osmanlı ordusunun iki üç yıl kadar Halep, Adana bölgesinde kalmasını, bu süreçte ordularını Irak-Bağdat ile Azerbaycan-Erivan bölgelerine sevk etmesini tavsiye etmiştir. Şah Cihan ayrıca Buhara Hanı'nın da Safevîler üzerine saldırmayı kabul ettiğini iddia etmiştir²¹⁵. Şah Cihan'ın Osmanlı ordusunun Irak ve Azerbaycan bölgesinde uzun soluklu kalma yönündeki talebi kendisinin Kandehar seferi için ihtiyaç duyduğu hazırlık sürecinden kaynaklanmaktadır. Nitekim Osmanlı, Safevî Devleti'ni her iki cephede meşgul ederken Bâbürlüler Kandehar'da daha rahat bir zafer elde edebileceklerdir.

²¹¹ Naîmâ, a.g.e., s.880.

²¹² Feridun Bey, *Mecmua-i Münşe'ât*, C. II, TBMM Kütüphanesi, s.161.

²¹³ Feridun Bey, a.g.e.,s161.

²¹⁴ Feridun Bey, a.g.e.,s161

²¹⁵ Oruç, “Bâbürlü-Osmanlı Diplomatik İlişkileri”, s. 196.

Bize göre Sultan Murat'ın girişimiyle Bağdat yeniden Sünnî Müslümanların toprağı olacak, Osmanlı ordusu bu zaferin ardından bölgeden ayrılmayarak Bâbürlü ile mütteliklik hukukunu devam ettirecektir. Azerbaycan-Erivan seferiyle eş zamanlı olarak Kandehar seferinin başlatılması üzerine Safevî Devleti iki ateş arasında kalacaktır. Bu sayede Osmanlı Devleti'nin uzun yıllardır arzu ettiği şekilde Türkistan'da bulunan Sünnî Müslüman devletler ile sınırdaş olacak ve Müslüman halkın seyahat ve hac güvenliği sorunsuz bir şekilde tesis edilecektir.

Yusuf Hikmet Bayur, söz konusu mektuba Bâbürlü kroniklerinde yer verilmediğini söylemiş ve elçi Mir Zarif'in de Osmanlı topraklarına at satın almaya gelen bir tüccar olarak tanıtıldığını tespit etmiştir. Bundan hareketle Bayur, Timuroğullarının, Osmanoğullarını kendilerinden küçük gördüklerini bu sebeple şah Cihan'ın Osmanlı hükümdarından ittifak isteğinde bulunması hadisesine değinilmediğini iddia etmiřtir²¹⁶. Farooqi ise Safevî Devleti hedef alınarak gerçekteştirilen bu diplomatik münasebetlerin gizli kalması niyetiyle Mir Zarif'in seyahat amacının farklı aktarıldığını söylemiştir. Buna göre Safevî hükümetinin dikkatini çekmemek amacıyla Bâbürlü Mir Zarif'e Osmanlı topraklarına at satın almaya giden bir tüccar imajı verilmiřtir²¹⁷. Bizce de Bayur'un tespiti doğrudur. Devletlerin kronik eserleri olaylar meydana geldikten sonra yazıya geçmektedir. Bu durumda şah Cihan'ın Safevî Devleti'ne karşı Osmanlı Devleti'nden ittifak talebinde bulunması kendisi adına küçük düşürücü bir durum olarak görölmüştür. Diğer bir ihtimal ise Bâbürlü Devletinin Osmanlı Devleti kadar güçlü ordusu olmadığını kabul etmek anlamına geleceğinden bu gelişmenin gizli kalmasını tercih ettiği değerlendirilebilir. Karşılıklı mektuplarda Osmanlı ve Bâbür tarafları birbirlerine en saygın ve övgü dolu sözlerle hitap ederken Bâbür kroniklerinin bu olayda göröldüğü üzere ikili ilişkilere dair zaman zaman suskunluğunun sebebi Bâbürlü Hükümdarların arka planda kendilerini Osmanlı Devleti ile eşit görmek istemelerinden kaynaklanıyor olmalıdır.

IV Murat, Bağdat'ın fethini tamamladıktan sonra Musul'a dönmüştür. Kendisini burada bekleyen Bâbürlü elçisi Mir Zarif ile birlikte Kapıcıbaşı Arslan Ağa'yı Bâbürlü hükümdarı şah Cihan'a elçi olarak göndermiřtir²¹⁸. Arslan Ağa 1 Haziran 1640 yılında Osmanlı hükümdarı IV Murat'ın gönderdiği mektubu ve değerli hediyeleri Hint hükümdarı Cihan şah'a sunmuştur. Bu hediyeler; Osmanlı saray ahırından bir at,

²¹⁶ Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, C. II, TTK Yayınları, Ankara 1987, s. 205-206.

²¹⁷ Farooqi, *a.g.e.*, s.58.

²¹⁸ Naïmâ, *a.g.e.*, C.II, 897.

mücevherli bir eyer, eyer örtüsü ve incilerle süslü bir Türk saatidir²¹⁹. IV Murat'ın Bâbürlü hükümdarı Şah Cihan'a gönderdiği cevabî mektubu Allah'a ve peygambere dua ile başlar. Şah Cihan, "*hulâsa-i dūdman-i havâkîn*" ve "*kişver-küşâ*" gibi unvanlarla övülmüştür. Mektubun giriş kısmı "*Hükümdarların adaletleri dünyanın düzenini tahsis etmek için vardır.*" denilerek ana konuya giriş yapılmıştır²²⁰.

IV. Murad, mektubunda Bâbürlü elçisi Mir Zarif'in Osmanlı ordusu Musul'da iken huzuruna geldiğini belirtmiştir. Her iki devlet için de dostane ilişkilerin sürdürülmesinin önemli olduğunu vurgulamıştır. Mektubun devamında Şah Cihan'ın Safevî ordusuna karşı kazandığı zaferlerden haberdar olduğunu belirtmiş ve bundan sonraki fetihlerinde başarılı olması için dua da bulunmuştur. İlk üç halifeye karşı düşman olan Safevî Devleti üzerine Bağdat'ı fethe çıktığını ve Safevî Devletinin, Osmanlı ordusuna güç yetiremediğini belirtmiş ve Bağdat'ın fetih müjdesini vermiştir. Sıradaki hedefinin İran olduğunu ifade ederek mektubunu sonlandırmıştır²²¹.

IV. Murat'ın mektubundan anladığımız üzere mektup gitmeden önce 1638'de Şah Cihan, Kandehar'ı Safevî Devletinin elinden almıştır²²². Şah Cihan'ın istediği ittifak gerçekleşmeyeceği için Sultan IV. Murat Han mektupta Bâbürlü Devleti'ne kısaca Safevî Devletine karşı fetihlerinde başarı dilemiştir. Arslan Ağa Bâbürlü Devleti topraklarında bulunduğu sırada IV Murat vefat etmiş, yerine Sultan İbrahim (1640-1648) tahta geçmiştir. Bu taht değişimi sırasında Osmanlı elçisi Arslan Ağa Bâbürlü sarayında ağırlanıp değerli hediyelerle geri gönderilse de, Şah Cihan yeni Osmanlı hükümdarına mektup veya hediye göndermemiştir. Bunun yerine Bâbürlü Devlet Veziri İslam Han, Arslan Ağa geri dönerken onunla gönderdiği elçi aracılığıyla devrin Osmanlı sadrazamı Kemankeş Kara Mustafa Paşa'ya bir mektup yollamıştır²²³. Arslan Ağa Hint elçilik görevini tamamlayıp Osmanlı Devletine döndükten sonra 1647-1648 yıllarında Eğri Beylerbeyliğinde getirilmiştir²²⁴.

Feridun Bey eserinde İslam Han'ın Arslan Ağa ile gönderdiği Bâbürlü elçisinin ismini vermemiştir. Fakat Arslan Ağa, Osmanlı topraklarına doğru hareket ettiğinde Molla Şaki de Bâbürlü şehzadesi Dara Şukuh'un mektubunu Osmanlı hükümdarına

²¹⁹ Farooqi, *a.g.e.*, s.58.

²²⁰ Sarı Abdullah Efendi, *a.g.e.*, vrk.43a.

²²¹ Sarı Abdullah Efendi, *a.g.e.*, vrk.43b.Bayram, *a.g.m.*, s.471-472.

²²² Bayur, *a.g.e.*, C:II., s.206.

²²³ Feridun Bey, *a.g.e.*, C:II., s.154; Oruç, "Bâbürlü-Osmanlı Diplomatik İlişkileri", s.198.

²²⁴ Hadnagy, *a.g.m.*, s.29.

götmekle görevlendirilmiştir. Dolayısıyla Bâbürlü vezirinin mektubunu getiren kişi de Molla Şaki olmalıdır²²⁵.

Bâbürlü veziri İslam Han gönderdiği mektuba diplomatik yazışmalarda hiç alışılmadık bir üslupla başlamıştır. “*Osmanlı’nın hizmetinde eski kaideleri bilen ve yazışmalara hâkim başka bir kişi yokmuş.*” sözüyle Osmanlı Devleti’nin Bâbürlü Devletine gönderdiği mektuptan rahatsızlığını dile getirmiştir. Osmanlı sarayında devletler arası yazışmaları bilen kimsenin kalmadığını aksi takdirde bu üslupta bir mektubun kaleme alınamayacağını dile getirmiştir. “*Selef sultanların üslubu ve şevket sahibi padişahların adabı üzerinden şerefli kılınmıştır.*” sözüyle önceki Osmanlı sultanlarının mektuplaşma adabını ve üslubunun kendisine gelen mektupta olmadığını ve onların şerefli bir dil kullandıklarını ifade etmiştir. Mektubun devamında “*Mekânı yıldızlar katında olan bu hanedanlığın şanı yüce padişahları ki onların (Osmanlıların) yüce soylu ecdadının ayağını bastığı topraklarda yeryüzünün sultanları ona bağlılığı ve itaati ortaya koymayı iftihar kaynağı bildiler.*” sözleri yer almaktadır. İslam Han, Osmanlı padişahının ayak bastığı tüm ülkelerde mevcut yöneticilerin Osmanlı padişahına bağlılıklarını bildirmeyi iftiharla kabul ettiklerini belirterek onun saygınlığından ve kudretinden haberdar olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca üslubunu beğenmediği mektuba rağmen Osmanlı hükümetine olan bağlılıklarının bundan yara almadığını ifade etmiş olmalıdır. Akabinde “*Hindistan geniş vilayetleri olan çok geniş bir memleketidir. Dünyanın dörtte biridir. Üç taraftan denizlere sınırı vardır. Ülkenin önemli merkezleri Kabil, Gazne ve Kandehar’dır. Sadece Horasan ve Sind’den ibaret değildir. Tanah, ... ve Sivastan, ... , haval-i Keç, Migran ve Bender-i Lahori’ye kadar uzanmaktadır*”²²⁶.” sözleriyle Bâbürlü Devleti’nin sahip oldukları topraklardan bahsederek ülkesinin geniş sınırlara hâkim olduğunu vurgulamıştır. Vezirin bu ifadesi Osmanlı Devleti ile Bâbürlü Devleti’nin adeta karşılaştırılması olarak da algılanabilir. İslam Han alenen söylemese de kendi ülkesinin Osmanlı ülkesi kadar büyük ve kudretli olduğunu tıpkı Osmanlı padişahına bağlı eyalet valilerinin var olması gibi Bâbürlü Devleti’ne tabi Kabil, Gazne, Horasan, Sind, Megran ve Bender-i Lahor yöneticilerinin bulunduğunu ima etmiş olmalıdır. Mektup şu şekilde devam etmektedir.

“Arslan Ağa Lahori limanından gemiyle geçti. Başlangıcı Sind vilayeti olan Hindistan’ın tamamını kat etti. Lahori geçidinden bu tarafa yöneldi ve Denizine ulaştı. Geniş Bengal memleketine bağlı kısımları ve dünyayı

²²⁵ Joseph Hammer, Von, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.10, Milliyet Gazete Matbaası, İstanbul 1966, s.469; Feridun Bey, *a.g.e.*, s. 155-156.

²²⁶ Sarı Abdullah Efendi, *a.g.e.*, vrk.45a.

çepeçevre dolaştı, bilinen durakları geçti. Sind ülkesine bağlı pek çok yer bulunmaktadır. Kabil ve Kesel-i hindukara ve Kandehar, Haran, bu vilayette yüce Kahire Devleti'nin tasarrufundadır. Dekken vilayetine bağlı çoğunlukla Umman'a bitişiktir. Bengal kadar mesafesi vardır. Dünya Sultanlarından diğeri –Osmanlı Padişahı- çok sayıda askerle malum niyetinde muzaffer olsun²²⁷,”

İslam Han mektubunun ilerleyen kısmında Arslan Ağa'nın Hindistan payitahtına ulaşmak için kullandığı yolu tarif ettiği gibi daha gidemediği pek çok yerin bulunduğundan söz etmiş. Bu bağlamda bir kez daha büyük devlet olduğunu ima etmiştir. Osmanlı padişahını “*dünya sultanlarından diğeri*” olarak nitelendirirken aslında kendisinin de dünya sultanı olduğunu alt mesaj olarak vermiştir. Bâbürlü ve Osmanlı Devleti'ni birbirine denk iki devlet olarak nitelemiştir.

İslam Han'ın mektubunda bir kez daha gündeme getirdiği husus Osmanlı padişahından gelen mektupta devletlerarası yazışma esasına uygun hareket edilmediği yönünde olmuştur. İslam Han “*Mektup çocukça tarzda yazılmış, mektuplaşma kuralları ve karşı tarafın mertebesi gözetilmemiştir.*” diyerek IV. Murad'dan gelen mektupta Hint padişahının makamına gereken hürmetin gösterilmediği mesajı ifadesiyle en ağır şekilde eleştirilmiştir.

“Hint Padişahı Hulefa-i Raşidin'in Allah tarafından beğenilen yüce halifesi İslam bayrağını yüceltmeğe adanmış ve yeryüzünde İslam dinini güçlendirerek Sünnî kaidelerle ihya etmeğe ömrünü vakfetmiştir. Allahın salat ve selamı, peygamber ve halifelerin ve dahi halifelerden sonraki sahabeler vasıtasıyla onun üzerine olsun. Osmanlı padişahı da bu hususta çabalıyordu ki Avrupalı kâfirlerle ve dahi Kızılbaş ile savaşmış ve savaşmaya devam ediyor. Din birliği muzaffer oldu. Değer bilen ve tamamen sevgi ve muhabbet mesajları içeren seçkin mektup ki büyüklerce öyle yazılmış ve biliniz ki o, bu yüce sarayın gönderdiği kişidir. Kızılbaş'ın yaptığı kötülükle, alçaklıkla, hükümdarlığın tehlikede olduğu zamanlarda Yüce Allah'ın bilgilendirmesiyle ki ilahi bilgi her zaman bu taraftan onlara kadar yol gösterir, hükümdarlığımız Kandehar vilayeti tarafından ki az çok teveccüh görüyordu, yalnız bırakıldı. Horasan vilayetini de fethetsinler ve o kötü inançlıları ortadan kaldırsınlar. Sünnî halkın gül bahçesini dikene benzeyen bu batıl topluluktan temizlesinler. Öylece o yerdeki dinin himayesi İslam ülkesi Bağdad'ın halis kapısında- çok büyük ve cömert bu şehir dinin dayanağı âlimlerin büyüğü ve cömerti İmam-ı Azam'ın ilmiyle feyizlenmiş, keramet ehli seyyidlerin tahtındaki seçkin Hazret Seyyid Abdulkadir el Ceylanî'nin aydınlık meskeni bu yeredir- dinden dönmüşlerin yolundan kabul edilmişlerin yoluna isteklerini nakş etti. zafer bayrakları saadetli ve mutlu bir günde saltanat memleketi olan Lahor'a ulaştı. Kandehar, Sind, Bender Lahori, Gucerât, Bender Sûret ve Köhnâbat'tan da benzer şekilde haberler açıkça bize ulaştı. Nefis sahibi bütün insanların varlığı üzerinde çabalayan, bu diyarın sultanlarının nam sahibi baş defteri rahmet ve esenlik bulsun. Sevinç ve ferahlığın yükseldiği yerde oturan Melik iktidarı ele geçirdi. Seçkin Kayzer hanedanlığının yüksek mertebesindeki kardeşim, Rum memleketinin dört bir yanında saltanatının ve fermanın hâkimiyeti Allah'ın takdiriyle gerçekleşti. Bunun üzerine Arslan Ağa'nın Hindistan'dan ayrılmasına ruhsat verilmesi uygun görüldü. Tüm söylemlerimiz tamamı

²²⁷ Sarı Abdullah Efendi, a.g.e., vrk.45a.

dostluk ve birlik üzerineydi. Onlar işitsin diye apaçık söylendi. Bu sebeple name yazılmak üzere görevlendirilme yapıldı ve birisi gönderildi. Dallanıp budaklanan, ayrılan onun vasıtasıyla ulaştırılsın. Taraf devletler için münasip ve layık olan bu idi ki taraflardan her biri layık olan hediyelerle birlikte elçiler gelip gitsinler ki din düşmanları İslam padişahlarının başarısından her zaman çekinsinler ve hep bu düşüncede olsunlar. O Bender-i Surat'ten yola koyuldu. Padişahın fermanı Bender-i Suret'te bu işi yerine getirenler adına yayınlandı. İzzet ve hürmet sahibi padişahın ülkesinde bir yerde Arslan Ağa'yı ata bindirip yola revan olması amaçlansın ki âlemin koruyucusu ve dünyanın tabi olduğu hüküm sahibi padişahın bu sözlerinin yazılmasıyla Arslan Ağa gönderildi. Bilinsin ki doğunun hizmetindekiler saadet ve mutluluk sahibidir, dünyanın sahibinin güzel kokusu bu yerdedir. Dünyanın en iyileri Gazabad ve Kalice yerleridir. Cennet gibi Lahor ve Keşmir dar'us-saltanatındaki padişah zamanın koruyucudur. Padişahın sarayında karara bağlandı ki adı geçen elçiye merhamet edilsin kendi tarafından meşhur Kayzer-i Rum tarafına geçirilsin fetih rüzgârıyla saadet kapıları açılsın²²⁸.”

Yukarıda doğrudan aktarılan mektup şunu gösteriyor ki; Şah Cihan kendisini doğrudan Hulefa-i Raşidin'in halifesi olarak görmekte ve bu bağlamda ömrünü Sünnî İslam'ın ihya edilmesi için adadığını iddia etmektedir. Buradan hareketle Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim döneminden itibaren süregelen halifelik makamının temsilciliği rolünün Şah Cihan yönetimindeki Bâbürlüler tarafından kabullenmediği değerlendirilmektedir. Osmanlı hükümdarının da bu hususta çabaladığının hem Kızılbaşlarla hem de Avrupalı devletlerle İslam uğruna savaştığının ifade edilmesi dikkat çekicidir. Bu ifade her iki devletin aynı mertebede görüldüğünün bir yansıması olarak anlaşılmıştır.

Mektupta sonraki husus Osmanlı'nın Kızılbaş savaşıdır. Bu savaşın Horasan'ı kapsayacak şekilde genişletilmesi ve Bâbürlü Devleti'nin Kandehar mücadelesinde yalnız bırakılmaması isteği dile getirilmiştir. İslam Han, Osmanlı hükümetini kendi güç ve kudretine inandırmak için bu zamana kadar elde ettiği zaferleri bir bir sıralamış Hint ülkesinde ele geçirdiği toprakları teker teker saymıştır.

Mektuptan anlaşıldığı üzere Bâbürlü Devleti'nin beklentisi Osmanlı Devleti ile dostane ilişkilerin devamlılık göstermesi ve bundan sonraki zamanlarda ülkeler arasındaki ittifakın sürdürülebilmesidir. Ayrıca Osmanlı elçisi Arslan Ağa'nın Hint ülkesinde bulunduğu zaman zarfında buradaki halk gibi saadet ve mutluluk içerisinde olduğu ve şimdi Cihan Şah'ın ruhsatıyla güvenli bir şekilde Osmanlı ülkesine geri dönüş yolunda bulunduğu ifade edilmiştir. Son söz olarak da her iki devlete fetih kapılarının açılması için iyi dilek ve temenniler iletilmiştir.

²²⁸ Sarı Abdullah Efendi, *a.g.e.*, vrk.45b-46a.

Osmanlı Sadrazamı Kemankeş Kara Mustafa Paşa bu mektuba karşılık mevkidaşı İslam Han'a mektup yazmıştır. Mektubun tam tarihi bilinmemektedir. Elçinin gidiş geliş süresi²²⁹ ve Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın görev süresi(1638-1644) göz önüne alındığında 1643 yılı sonu gönderilmiş olabilir.

Osmanlı veziri mektuba;

“Rum ve Arab ve Acem Sahib-i kran Şah-ı nişân-ı â'lem mazharü's-sultan Zıllullâh-ı fil arz Sultanü'l-berin-i hakan el-bahreyn Hadımü'l-Haremeyn el-şerifeynü's-sultan İbn el Sultan ve'l-hakan ibnü'l-hakan semî' Halilü'l-rahmanü's-sultan İbrahim Han ahvâlü's-Sultan Murad Han ibn Sultan Ahmed Han Hazretlerine müyesser olub vücûd-ı behbûd afitâb-ı til'atleri ile taht-ı fermândani-i şerefiyyât-ı ulâldan ber u ebvâb felâh cebhe-i Sa'âdetlerinde nihâde olub²³⁰

Rum, Arab ve Acem ülkelerinin padişahlığı, dünyanın tek sahibi olma şerefi, âlemin yenilmez şahlığı, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olma şerefi, Mekke ve Medine'nin yüce sultanlığı Sultan Ahmed'in oğlu, Sultan Murad Han'ın kardeşi İbrahim Sultan'a nail oldu. Ulu şeref sahibi hükümlanlık tahtı güneşin parlaklığının ortaya çıkışı gibi onun saadet kapısında yer buldu²³¹.”

Sözleriyle yeni Osmanlı Padişahı İbrahim'in cülûsunu haber vererek başlamıştır. Mektuptan anlaşıldığı üzere aslında Bâbürlü vezirinin göndermiş olduğu mektupta Bâbürlü Devleti'nin sınırlarından detaylıca bahsetmesi ve devletin büyüklüğü ile övünmesi, kendilerini Osmanlı'ya denk görmeleri Osmanlı tarafını rahatsız etmiştir. Bunun üzerine de sadrazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa, Osmanlı Devleti'nin dünyanın tek sahibi olduğunu, İslam dünyasının lideri olduğunu dile getirmiştir. Osmanlı tahtının dünyanın en büyük tahtı olduğunu belirtmiştir. Osmanlı elçilerinden gelen bilgiler üzerine Bâbürlüler ile ilişkilerde ve de yazışmalarda bir kusur ya da karşı tarafı rahatsız edecek herhangi bir bilginin kendilerine ulaşmadığını ifade etmiştir. “*Hint ülkesinin pek çok şehrinin Sint vilayetinin ortasına kadar bilinmesinden iftihar duyulmuştur.*” denilerek Osmanlı Devleti'nin Bâbürlü Devleti'nin sınırlarını genişletmesinden duyduğu gururu ve mutluluğu ifade etmiştir. “*Lahor ülkesinin Hint hakanları ile Süleyman tahtının ziynetlerine sahip Osmanlı Sultanları arasında yükselen sevgi ve dostluk dışında herhangi bir şey olmayıp Ehl-i Sünnet mezhebi etrafındaki birlik, güzel inancımız etrafındaki uyum, kardeşlik hukuku ve akrabalık bağı apaçık ortada iken o taraftan neden hukukumuza saygıda kusur etmek amacı güdülmüştür.*” sözleriyle IV. Murad'ın mektubunda taraflar arasındaki dostluk hukukunu bozacak herhangi bir durumun söz konusu olmadığı iddia edilmiştir. Osmanlı sultanları tarafından Bâbürlü sultanlarına karşı sevgi ve muhabbet dışında hiçbir art niyetin

²²⁹ Osmanlı ülkesinden Hindistan'a yürüyerek iki yılda varılmaktadır.

²³⁰ Sarı Abdullah Efendi, a.g.e., vrk.46b.

²³¹ Sarı Abdullah Efendi, a.g.e., vrk.46b.

beslenmediği belirtmiştir. Din ve mezhep birliği ve akrabalık bağları vurgulanarak aslında son gelen mektup üzere yani İslam Han'ın ifadeleriyle kusurun Osmanlı Devleti'nden değil karşı taraftan kaynaklandığı ifade edilmiştir. Mektubun devamında ise Sadrazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa;

“Eğer defalarca tekrar edilen bazı sözlerin ortaya çıkmasından hoş olmayan düşüncelerden kusurlar –hatalar- ortaya çıktıysa doğruluk-dürüstlükten vazgeçme ve makul dışında kalan sözleri söylemeye yer yoktur. Bu hususta yenilmez hükümdarın mektubunda bildirildiği üzere mertlik dışı uygulamalar vaki olmuşken şimdi bu tarafa (Osmanlı) ulaşan mektubunuz Süleyman'ın makamındaki şevket ve saadet sahibi hükümdarımız, dünyanın koruyucusu padişahımız, gökyüzü sarayının tahtına sahip hükümdar ebediyete ulaşmışken sizin edebe aykırı işler yapmanız reva mı? Doğru bir hareket mi? Özellikle Hanefi Hak mezhep etrafındaki birlikteliğimizden istifade etmek varken, dostluğumuzun arkasında sabit duran büyük hakanlar geçmiş zamanlarda mektuplaşma kapılarını açıp ve mektuplaşmaya sebepler oluşturup taziye merasimleri ya da kutlama vasıtasıyla adalet ve hukuk temelli birlik ve beraberlik için yükseltile ferman üzere tatlı dilli ve iş başaran elçiler o tarafa gönderilmişken artık elçi gönderiminin ihmal olunduğundan elçimizin (Osmanlı elçisi) yola çıkıp taziyename ya da kutlama içerikli ve çokça muhabbetli nameler ulaştırması söz konusu olmadığından Cömert ve Sonsuz Yüce Hakanların seçkin dostlukları ortaya çıkmadığından önceki itibarı sağlayan zatların (uygulamalarının) yansıtılması yanlış bir iş değildir. Eğer size bahsedilen sözler olmasaydı Osmanlı ülkesinin topraklarından çıkan bu namede şimdi bu güzel sözler sarf edilmezdi. Varılacak noktada lazım olan faydalı haberler “Rabbinin lutuflarını şükranla an”²³² ayeti gereğince tarafınızdan anlaşılıp bilinsin ki Osmanlı ülkesinin şerefli ve faziletli şehirlerinde diğer âlemi unutmuyarak Mekke, Medine ve Kudüs'ü alçak reislerin (kötü yöneticilerin) idaresinden kurtararak Osmanlı Devleti'nin kılıcının idaresine alıp İslam'a karşı olanlar ve Hristiyan Milletler, Cihânın sahibinin eşiğine sığınıp Şehriyâr Süleyman gibi tüm insanlığın hakamı olan Osmanlı Padişahını, dünyanın tek bir güneşi gibi yeryüzünde görünen padişahı hesaba katmayıp belki de ülkesinde peyda olan adalet ve hukukun zayıflığı, şefkat ve bağışlamanın eksikliği sual edilip mektubun kısa izahında Arslan Ağa'ya saygı ve itibar gösterilip Sejjad ve Kaliçe meth edilip Arslan Ağa kendi tarafından Bâbürlü Padişahına hediye sunmaya layıktır denilmiştir. Osmanlı Padişahının bu türden talepleri olup binlerce hediyeyle Bâbürlü Padişahına ve saray erkânına halis ve dostane duygularla takdim edilmesi bu tarafın makbul saydığı bir durumdur. Daima dostluk ve samimiyet yolunda olan elçilerin gönderilmesi ve huzurunuzda varışı ile sevgi ve birliğimizin yok olmaması için vakit kaybedilmesin. Devletlerimizin acı gününde ya da mutlu zamanlarında dostluğun ve arkadaşlığın gereği yerine getirilsin”²³³.

Sonuç olarak Osmanlı Devleti'nden giden mektupta karşı tarafı rahatsız edecek bir üslubun bilinçli olarak kullanılmadığı ve karşı tarafın bu ifadeleri söylendiği niyetle anlaması gerektiği vurgulanmıştır. Bu tarihlerde Osmanlı Padişahı Sultan IV. Murad'ın hayatını kaybetmiş olması sebebiyle taziye mektubu beklenirken onun yerine devletlerarası ilişkiyi olumsuz etkileyecek sözler sarf etmenin ya da eylemlerde bulunmanın uygun olmadığı dile getirilmiştir. Önceki sultanların birbirine gönderdiği

²³² Kur'an-ı Kerim Duhâ Suresi 11.ayet, <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/duha-suresi-93/ayet-11/kuran-yolu-meali-5>, (Erişim Tarihi: 18.07.2024).

²³³ Sarı Abdullah Efendi, a.g.e., vrk.46b-47a.

taziye mektuplarında sıkça dostluklarını pekiştirildiği ve şimdiki mektuplaşmalarda da güzel sözlerden bahsedilmesinin yerinde olacağı söylenmiştir. Ortak bir din ve mezhep çatısı altında birleşmek varken neden dostluk ilişkilerini zedeleyecek mektup gönderildiğini anlamadığını belirtmiştir.

Ayrıca Kemneş Kara Mustafa Paşa, Osmanlı Devleti'nin İslam'ın önemli şehirlerinden olan Mekke, Medine ve Kudüs'e sahip olduklarını ve hilafet makamında oturduklarını belirtilmiştir. Kendilerinin tüm dünya sultanlarının sığınağı olduğunu ve Bâbürlü Devleti'nin Osmanlı Devleti gibi yüce bir devlet tarafından nâme ve hediye gönderilmeye layık görüldüğünü söylenmiştir. Elçi Arslan Ağa'ya mektubun kısaca izahının yapıldığını ve Bâbürlü yöneticilerin bunu anlayacağını varsaydıklarını belirtilmiştir. Devletin acı gününde yapılması gereken taziye yapacaklarına emin olduğunu, dostluk ve muhabbet mektuplaşmalarının devam etmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Arslan Ağa'nın Bâbürlü sarayından ayrılmasından bir süre sonra Şah Cihan Osmanlı padişahı Sultan İbrahim'den bir mektup almıştır. Sultan İbrahim bu mektubu 1640 yılında Bâbürlü Devletine göndermiştir. Bâbürlü kronikleri bu mektubu kaydetmemiştir. Bu mektubu getiren elçinin ismi de bilinmemektedir. Bu mektupta Sultan IV Murat'ın Bağdat'ı fethettiği ve İslam dinine yaptığı hizmetler, detaylıca anlatılmıştır. Mektubun devamında ise Sultan Murat'ın 8 Şubat 1640 yılında vefat ettiği ve kendisinin hilafet tahtına çıktığı bilgisini paylaşmıştır. Sultan İbrahim, kendisinden “*Dünya hükümdarlarının sığınağı*” olarak bahsetmiştir. Mektubun devamında Safevîlere karşı sefere çıkacağına dair yemin etmiştir. Bâbürlü Sultanı Şah Cihan'ı da Safevîlere karşı cihat ilan etmeye davet etmiştir. Bâbürlü ve Osmanlı devletleri arasındaki dostluk ve muhabbete vurgu yapan Sultan İbrahim, Şah Cihan'dan karşılıklı yazışmaların devam etmesini ve dostane ilişkilerin sürdürülmesini istemiştir²³⁴.

Bâbürlü Sultanı Cihan Şah, Osmanlı hükümdarı Sultan İbrahim'in mektubuna karşılık vermemiştir. Oğlu Şehzade Dara Şükuh, Arslan Ağa ile kendi elçisi Molla Şaki'yi Osmanlı ülkesine göndermiştir. Şehzade Dara Şükuh, elçi Molla Şaki ile Osmanlı veziri Mustafa Paşa'ya bir mektup yollamıştır. Molla Şaki aracılığıyla Bağdat'ta bulunan İmam Ebu Hanife ve Şeyh Abdulkadir Geylani'nin mezarlarına adaklar sunmuştur²³⁵.

²³⁴ Farooqi, *a.g.e.*, s.61.

²³⁵ Oruç, “Bâbürlü-Osmanlı Diplomatik İlişkileri”, s.200.

Şehzade Dara Şükuh'un Kadiriyye tarikatının kurucusu Abdulkadir Geylani'ye bağlı olduğu bilinmektedir. Ancak Molla Şaki'nin Osmanlı sadrazam Kemankuş Mustafa Paşa'ya ilettiği mektupta Dara Şükuh'un İmam Ebu Hanife ve Şeyh Abdulkadir Geylani'nin türbelerine göndermiş olduğu hediyelerden ve adaklardan bahsetmemektedir. Mektupta sadece elçi Molla Şaki'nin sözlü bir mesaj taşıdığından bahsedilmiştir. Mektubun sonunda ise bu mektupla amaçlarının iki taraf arasındaki dostluğu ve muhabbeti tekrar canlandırmak olduğu ifade edilmiştir²³⁶.

Sadrazam Kemankuş Kara Mustafa Paşa'nın Dara Şükuh'a yazdığı cevapta:

“Ülkenin gönül gözüyle görülen ışıklı bahçesi ve devletin ulu ve yüceliğinin ortaya çıktığı ışıklı bahçesinde Sind'deki tüm hakanlar ve Hint ülkesindeki tüm hükümdarların bağlı olduğu hanedanlık soyunun saf mutluluğu talih yıldızının burcunda olup apaçık taç sahibinin parlak alnı ülke ve hükümdarlık arasındaki dünyanın parlaklığı yüce şehzade, genç talihli hazretin yüceliği ve yıldızlar katındaki şerefi her daim var olsun, sonsuz olsun, gönlü rahat, olgunluğun zirvesinde ve ışıklar saçan makama meylî ve arzusu olması için Allah'ın emsalsiz dergâhında temiz kalple yapılan davetler Fatiha suresinin girişinde yazıldığı ve son bölümünde ifade edildiği üzere kabul edip davete icabet gösterip gerekli saygı ve hürmet ve sabahın güzel ışığının sunduğu hediyeyle saadetli devlet mertebesine ulaşmış iki tarafın da saf ve temiz düşüncelerle beklentisi budur ki taraflardan biri eşref zamanlarda diğerine layık olduğu iltifatlarla apaçık mutluluğunu isteyen dileklerini makamındaki en güvenilir adamlarından Molla Şevki'yi elçi yapıp huzura gönderip ülkemize ulaşmış tarafınızdan gelen mektupta belirtilen iyi düşüncelerle sarf edilmiş unvanlar, hoş giden belagatle söylenen cümleler, dostluğa vurgu yapan ve çekişmelerden uzak sözler, ortaya çıkan gücü anlayan ve inanan ifadeler içermektedir. İlmin ve bilginin kabesi, ağırbaşlılığın (halim selim) ve dindarlığın kiblesi ve dinî kuralların uygulayıcısı, büyük âlimlerin âlimi, en şerefli zatlardan Ebu Hanife'nin işaret ettiği süslü âlemin hakikatlerini kendisine yol yapıp kulluk eşliğinde durarak efendilik (dinî liderlik) cübbesini giyinmiş ve içilen aşk şarabıyla kerameti görmüş mürşidin müridi olan bağışlanma yolundaki Seyyid Abdulkadir El-Ceylânî'nin cennet nişanlarıyla süslü türbesi, Dünyadaki tüm sultanların sultanı, hakanların hakanı, Süleyman'ın yerinde oturan zamanın hükümdarı, dünyanın koruyucusu, yenilmez, Büyük İskender'in ordusunun sahibi, saadetli, şevketli, adaletli, bağışlayıcı ve şefkatli padişahımız ki Allah onun saltanatını âlem yıkılıncaya kadar ebedi kılsın, onun ruhsat vermesiyle Molla Şevki'nin rahat ve emniyetli bir yolculuk yapması için yanına itimat edilen adamlar verilir geri gönderilmiştir. İnşallah yolculuğu müddetince hizmetini yerine getirmeye engel bir durum oluşmadan yanınıza varması için her türlü özen gösterilip Bağdat ve Basra'daki yöneticilere ferman gönderilip her birine bu hususta temkinli olmaları bildirilmiştir. Şahların cömertlik mizaçları apaçık ortadadır. Onlar dostluk ve birlik kaidelerinde bolluk ve adaletten yana olup bu yönde gösterilen çabayı bir an olsun esirgemediğine yerine getire. Her zaman devlet ırmağının kenarındaki bolluklar içerisindeki güzel soyluların istekleri yerini bula ve çok sayıda hediyein gölgesinde yetiştirilmiş olanlar saadet ve itibar içinde bulunup zeval görmeye²³⁷.”

²³⁶ Oruç, “Bâbürlü-Osmanlı Diplomatik İlişkileri”, s. 201, Farooqi, *a.g.e.*, s.62.

²³⁷ Araştırma eserlerde Molla Şaki olarak ifade edilen elçinin ismi söz konusu münşe'atta Molla Şevki (ملا شوقي) olarak geçmektedir. Ayrıca Bağdat'ta türbesi bulunan din âliminin ismi de Seyyid Abdulkadir El-Ceylânî (سيد عبد القادر الجيلاني) olarak ifade edilmektedir. Sarı Abdullah Efendi, *a.g.e.*, vrk.47b-48a.

Molla Şaki'nin amacının İmam Ebu Hanife ve Şeyh Abdulkadir Geylani'nin türbelerine adak ve hediye sunmak olduğunu anlıyoruz. Mektupta Bâbürlü elçisi Molla Şaki tarafından kutsal türbelere gönderilen hediyelerin gerekli yerlere iletildiği ve elçinin Osmanlı toprakları içerisinde bulunduğu sürede güvenilir muhafızların eşlik ettiğini bildiriyor. Ayrıca Bağdat, Basra ve Lahsa valilerine ferman gönderildiğini, elçi Molla Şaki'ye her türlü kolaylığı sağlamalarını ve görevini bitirdikten sonra onu bekletmeden geri göndermeleri emri verildiğini belirtiyor. “*Bundan sonra her zaman o yüce zatın huzuruna bizden birisi inşallah gelip gidecek*”²³⁸.” Son olarak mektupta her zaman Osmanlı Devletinden Bâbürlülere elçi ziyaretlerinin gerçekleştirileceğinin sözü verilerek devletlerarasındaki dostluğun önemsendiği ve münasebetlerin geliştirilmesi yönünde irade gösterileceğinin sözü verilmiştir.

Osmanlı Sadrazamı Kemankuş Kara Mustafa Paşa'nın bu mektubundan sonra Bâbürlüler ile Osmanlılar arasındaki diplomatik ilişki on yıl boyunca askıya alınmıştır. Bunun sebeplerinden biri Bâbürlüler'in Osmanlı'nın desteği olmadan Kandehar'ı ele geçirmiş olması ve böylelikle Sünnî bir ittifaka ihtiyaç kalmamasıdır. Diğer bir sebep ise Şah Cihan'ın yönünü Buhara Hanlığına çevirmesidir. 1642 yılında Safevî Sultanı Şah Safi vefat etmiş, yerine oğlu II. Abbas tahta çıkmıştır. II. Şah Abbas'ın küçük yaşta tahta çıkması düşmanları için fırsat yaratmıştır²³⁹. Buhara'da ise 1640 yılından itibaren taht kavgaları peyda olmuş ve Buhara Hanı Nadir Muhammed Han bu mücadeleden zaferle çıkmak için kendisi gibi Sünnî bir hükümdar olan Bâbürlü sultanı Şah Cihan'dan yardım istemiştir. Şah Cihan bu talebe olumlu yanıt vererek 1646 yılında Belh ve Bedeşşan bölgelerine saldırı düzenlemiştir. Bu gelişme üzerine Nadir Muhammed Han, Şah Cihan'ın amacının sadece kendisine yardım etmek olmadığını anlamış ve kendisi ve ülkesinin bekası için Safevî Devletine sığınmıştır²⁴⁰. Ancak Şah Cihan önceden tedbirini almıştır. Belh ve Bedeşşan saldırılarını tertip etmeden evvel II. Şah Abbas'la anlaşarak onun bu savaşta tarafsız kalmasını garanti altına almıştır. Zaten on yaşında Safevî tahtına çıkan Şah II. Abbas dönemin veziri Sarı Taki'nin himayesinde Safevî Devletini yönetmekteydi. Safevî veziri, Bâbürlü Devletine karşı tarafsız kalma talebini kabul etmiştir²⁴¹.

²³⁸ Sarı Abdullah Efendi, *a.g.e.*, vrk.47b.

²³⁹ Oruç, “Bâbürlü-Osmanlı Diplomatik İlişkileri”, s.202.

²⁴⁰ Jonh F. Richard, *Bâbürlü Türk İmparatorluğu Tarih, Kültür, Teşkilat*, Çev: Yasin Tekin, Selenge Yayınları, İstanbul 2021, s.174.

²⁴¹ Türk, *a.g.t.*, s.153.

Şah Cihan, Belh bölgesini ele geçirdikten sonra bölgede şiddetli bir Özbek isyanıyla karşılaşmıştır. Özbek aşiretlerinin saldırıları ve Türkmen aşiretlerinin akınları nedeniyle çok fazla kayıp vermiştir. Daha fazla bu bölgede tutunamayacağını anlayan Şah Cihan ve ordusu 1647'de Bâbürlü Devleti'nin himayesinde kalmak şartıyla Belh bölgesini Nezir Muhammed Han'a teslim etmiştir. 1647 sonlarında Şah Cihan tekrardan Belh'e saldırırsa da başarısız olmuş ve Nadir Muhammed Han'ın bağımsızlığını kabul etmiştir²⁴².

Osmanlı Devleti tüm bu yaşananları yakından takip etmekte ve Bâbürlü Devleti'nin Buhara Hanlığına düzenlemiş olduğu seferlerin Türkistan'daki Sünnî İslam dünyasına zarar verdiğini düşünmektedir. Osmanlı Sultanı I. İbrahim her iki devletin karşısında tehdit olarak Safevî gibi Şii bir devlet varken din ve mezhep birliği olan, aynı zamanda soydaş iki devletin birbiriyle savaşmasını yanlış görmektedir. Nitekim Osmanlı Sultanının düşüncesi doğru çıkmış 1648'de Safevî Devleti Bâbürlü Devletine saldırmıştır²⁴³.

Safevîlerin 1648 yılının Nisan ayında başlattığı Kandehar seferine Osmanlı padişahı I. İbrahim tepkisiz kalmıştır. Bundan cesaret alan Şah II. Abbas bizzat ordusunun başında Kandehar seferini sürdürmüş ve Şubat 1649 tarihinde Kandehar ve havalisini topraklarına katmıştır. Şah Cihan, Mayıs 1649'da Kandehar'ı geri almak istese de başarısız olmuştur²⁴⁴. Şah Cihan'ın kendisine ve ordusuna duyduğu yüksek özgüven onu aynı anda birçok cephede savaş meydanlarına sürüklemiştir. Üstelik planladığı her savaşı ittifaksız gerçekleştirmeye yeltenmiştir. Böylece Osmanlı ve Safevî Devleti ile vaktiyle kurulan dostluk ve müttefiklik hukukunun büyük yara aldığı ve ilişkilerin koptuğu gözlemlenmiştir. Bunun neticesinde savaşlardan da bir bir yenilgi haberleri gelmeye başlamıştır.

Bâbürlü-Osmanlı ilişkilerinde yaşanan uzun süreli durgunluktan sonra bu defa ilk adım 1649'da Osmanlı Sultanı IV. Mehmed tarafından atılmıştır. Seyyid Muhiddin adındaki elçiyle Bâbürlü Devletine bir mektup gönderilmiştir. Osmanlı Devleti'nin bu adımı atmasının sebebi Türkistan'da yeniden Özbek Hanları arasında başlayan taht kavgalarıdır. Elçi Seyyid Muhiddin 22 Eylül 1651 tarihinde Lahor'a varmış ve

²⁴² Richard, *a.g.e.*, s.175.

²⁴³ Bayur, *a.g.e.*, C:II., s.215

²⁴⁴ Oruç, "Bâbürlü-Osmanlı Diplomatik İlişkileri", s.207.

beraberinde getirdiği Osmanlı Sultanı tarafından gönderilen iki pahalı Arap ve beş Osmanlı atını Şah Cihan’a takdim etmiştir²⁴⁵.

Osmanlı hükümdarı Sultan IV. Mehmed mektubunda; “İslam dünyasının huzuru için Müslüman hükümdarların dostluk ve dayanışma içerisinde olması gerekir.” diyerek idaresi altında bulunan insanların huzur içerisinde yaşamalarının önemine dikkat çekmiş ve Nezir Muhammed Han ve oğlu arasındaki kanlı taht kavgasından kaynaklanan huzursuzluktan bahsetmiştir. IV. Mehmed, Buhara hanı ve oğlu arasındaki çekişmenin durdurulması için Nezir Muhammed tarafından Osmanlı Devleti’ne iki mektup geldiğini belirtmiştir. Osmanlı padişahı Şah Cihan’ı Türkistan’daki Müslümanları korumaya, iki tarafı da yatıştırmaya çalışması gerektiğini belirtmiştir. IV. Mehmed, mektubunu bu meselenin çözümünün İslam dinine mensup Bâbürlü hükümdarının dini vazifesi olduğunu belirterek sonlandırmıştır. Bâbürlü hükümdarı, Seyyid Muhyiddin’in getirdiği mektuba Hacı Ahmed Said adındaki elçiyle bir mektup göndererek karşılık vermiştir²⁴⁶.

Bâbürlü elçisi Hacı Ahmed Said, 1653 senesinin Haziran ayında İstanbul’a ulaştı. Bâbürlü elçisi, sultanın huzuruna çıkıp getirmiş olduğu hediyeyi ve nameyi taktim etti. Hint Elçisi Hacı Ahmet’in getirdiği hediyeler arasında çeşit çeşit değerli kumaşlar, saf elmasla bezenmiş birer kuşak ve hançer bulunmaktaydı. Hediyelerin değeri toplam üç yüz bin kuruştur²⁴⁷. Naîmâ Hint elçisinin sunduğu hediyeleri; Bir Sorguç(başlık), sorguçun üzerinde sultanın taktığından daha büyük bir elmas bulunmaktadır, bir kılıç ve bir hançer. Bu hediyelerin toplam değeri 300.000 akçe olduğu tahmin edilir diyerek tasvir etmiştir²⁴⁸.

Osmanlı padişahları, 17.yüzyılın başlarından itibaren maddi ve manevi olarak Türkistan hanlıklarının idarelerinde önemli rol oynamıştır. 1642 senesinde Buhara tahtına geçen Nezir Muhammed Han (1642-1647) üç yıl sonra oğlu Abdulaziz Han’ın kendisine karşı taht iddiası üzerine hükümdarlığı oğluna vermek zorunda kalmıştı. Ancak bir süre sonra tahta geçmek isteyen Nezir Muhammed, bu hususta oğluna tavsiye vermesi için Safevî hükümdarı II Şah Abbas (1642-1666) ile Bâbürlü hükümdarı Şah Cihan’a mektuplar göndererek kendisi ile oğlu arasında arabulucu olmaları konusunda ricacı olmuştur. Nezir Muhammed bu girişiminden karşılık bulamayınca 1649 tarihinde

²⁴⁵ Oruç, “Bâbürlü-Osmanlı Diplomatik İlişkileri”, s.204.

²⁴⁶ Özcan, “Osmanlı-Hindistan Münasebetleri”, *DİA*, C.18. S. 82.

²⁴⁷ Açıkgöz, *a.g.m.*, s.1683.

²⁴⁸ Mustafa Naîmâ, *a.g.e.*, C.3, s. 14184.

Abdulgennan isminde bir elçisiyle İstanbul'a Osmanlı Devletine bir mektup göndererek Osmanlı padişahının müdahalesini istemiştir²⁴⁹.

Nezir Muhammed Han'ın isteğini dikkate alan Osmanlı devleti Sultanı IV. Mehmed baba ve oğulun arasını bulmak üzere hem Abdülaziz Han'a hem de Nezir Muhammed Han'a mektuplar göndermiş. Ayrıca Osmanlı Padişahı bu meseleyle ilgilenmeleri için Bâbürlü sultanı Şah Cihan ve Safevî Şahı II. Abbas'a mektup yazmıştır ve Nezir Muhammed'in hükümdarlığa iadesini sağlamasını rica etmiştir²⁵⁰.

Osmanlı Hükümdarının gönderdiği mektuba karşılık Bâbürlü hükümdarı Şah Cihan IV. Mehmed'e bir mektup göndermiştir. Mektupta Nezir Muhammed sorununu, onun Özbek hanlarıyla olan mücadelesi ve oğlu Abdülaziz Han'ın önderliğinde yaşanan ayaklanmaları detaylıca anlatır. Bâbürlü hükümdarı, ayrıca mektubunda IV. Mehmed'in Türkistan'da ki mazlum ve masum Müslüman haklarının korunması için teşebbüste bulunmasını haklı bulduğunu, Müslümanların Almanların zulmüne uğradığını belirtir²⁵¹. Kısa bir süre önce Nezir Muhammed Han'ın vefat ettiğini, Abdülaziz Han'ın hükümdarlığının bütün Türkistan'da kabul edildiğini ve sorunun halledildiğini bildirmiştir.²⁵²

Naîmâ'nın bildirdiği üzere Şah Cihan tarafından gönderilen Seyid Hacı Ahmet bilgili ve hoş sohbetli bir elçidir. Zekâsı ve bilgisiyle Osmanlı sarayında çok olumlu bir imaj bırakmıştır. Osmanlı Devleti'nin yöneticileri tarafından kendisine çok sayıda ziyafet düzenlenmiştir. Naîmâ, hiçbir elçiye bu kadar saygı ve ilgi gösterildiğini daha önce hiç duymadığını belirtmiştir. Ayrıca Naîmâ elçinin bilginliğinden çok etkilenmiş ve "Elçiler, hükümdarlarının onurudur." demiştir. Osmanlı sultanı Hind elçisine denk yetenekte ve bilgiye sahip bir elçi atanması emretmiştir. Naîmâ, Hindistan'a gönderilen Osmanlı elçisi tam manasıyla cahildi, Vezîr-î Âzam Salih paşanın kardeşi Zülfikar Ağa "elçilik için hiçbir harçlık istemem, kendim giderim" dediği için masraftan kaçınılarak gönderildiğini ifade etmiştir²⁵³. 19 Temmuz 1653'te IV. Mehmed Şah Cihan'a bir name zümrüt kabzalı bir hançer, yirmi güzel cariye, bisâtlı bir at ve elçiye de altı bin altın, bir

²⁴⁹ Mehmet Saray, *Rus İşgali Devrinde Osmanlı Devleti ile Türkistan Hanlıkları Arasındaki Siyasi Münasebetler (1775-1875)*, TTK Yayınları, İstanbul 1994, s.9.

²⁵⁰ Saray, *a.g.e.*, s.10.

²⁵¹ Oruç, "Bâbürlü-Osmanlı Diplomatik İlişkileri", s.207.

²⁵² Saray, *a.g.e.*, s.10.

²⁵³ Naîmâ, *a.g.e.*, C.III., 1484-85.

kürk ve donanmış bir at vererek, Osmanlı elçisi Zülfikar ağa ile Hindistan'a gönderilmiştir²⁵⁴.

Osmanlı Elçisi Zülfikar Ağa tarafından Bâbürlü Devletine gönderilen mektupta IV. Mehmed, İslam dinini yaymak ve haksızlığa uğrayanlara yardım etmek için Osmanlı Devleti'nin çok değerli hizmetlerinin olduğunu hatırlatılmıştır. Mektup, Türkistan'da çıkan kargaşadan dolayı yaşanan olaylara değinilmiştir. Ayrıca mektupta IV. Mehmed, Bâbürlü hükümdarı Şah Cihan'a olayları açıklığa kavuşturduğu için teşekkür edilmiştir. Şah Cihan'ın Buhara Hanlığı üzerine yapmış olduğu askeri seferlerin yersiz olduğunu dile getirilmiştir. Osmanlı padişahı son olarak iki taraf arasındaki diplomatik kanalların açık tutulmasını dilediğini, karşılıklı sevgi ve muhabbetin aratarak devam etmesini temenni edilmiştir²⁵⁵.

Ağustos 1654'de Zülfikar ağa ile birlikte Şah Cihan tarafından Kaim bey adında elçi Osmanlı Devletine gönderilmiştir. Seyyah Jean Thevenot; Kaim beye bir name ve Osmanlı hükümdarına iletmesi için tamamen elmasla kaplı bir kemer, aynı şekilde bir tespih ve beş yüz kese yahut iki yüz elli bin kuruş değerinde, sap kısmında sekiz Venedik altını ağırlığında bir elmasın bulunduğu bir hançer, bu hediyeler arasında ancak hükümdar tarafından açılacak ve içinde elmasların saklı olduğu bir kutudan bahsedilmektedir. Hediyelerin toplam değeri ise bir milyon kuruş olarak tahmin edilmiştir²⁵⁶. Cihan Oruç makalesinde elçinin hediyelerini; Elmas ve yakut işlemeli bir kama, her biri bir lek değerinde mücevher ve inci kolyeler, kırk bin rupi değerinde elmas ve yakut işlemeli kemer, İtr-i Cihangiri kokulu bir kristal nargile, Gucerat, Keşmir ve çeşitli yerlerde imal edilen toplam bir lek rupi değerinde kumaşlar bu hediyelerden bazılarıydı. Daha önce Şah Cihan'a İstanbul'da sıklıkla veba salgını hastalıkların olduğu belirtmişti. Şah Cihan, bu hastalığın tedavisine iyi geldiğini öğrendiği bezoar taşından Osmanlı hükümdarına gönderdiğini belirtmiştir²⁵⁷.

Şah Cihan gönderdiği mektupta, Osmanlı Devleti'nin Bâbürlü devletine gönderdiği mektuplarda diplomatik yazışma kurallarına uyulmadığı için Osmanlı sultanını sert bir üslupla uyarır. Osmanlı sultanın nezaket kurallarına uymayışını yaşıyor küçüklüğüne ve yanındaki devlet görevlilerinin bilgisizliğine dayandırır. Şah Cihan, Osmanlı padişahına, diplomatik yazışmaların nasıl yapılacağını açıklayan ve önce

²⁵⁴ Naîmâ, *a.g.e.*, s.1484.

²⁵⁵ Farooqi, *a.g.e.*, s.69.

²⁵⁶ Jean Thevenot, *1655-1656'da Türkiye*, Çev: Nuray Yıldız, Meb. Yayınlar, İstanbul 1978, s.199.

²⁵⁷ Oruç, "Bâbürlü-Osmanlı Diplomatik İlişkileri", s.209.

yıllarda Sultan IV. Murat'a gönderdiği “Bilgi Kitabı’nı” okumasını önerir. Mektubun devamında Osmanlı Devleti’nin karşılıklı elçilerin gelip gitmesi isteğini doğru ve yerinde bulduğunu belirterek karşılıklı diplomatik kurallar doğrultusunda mektuplaşmayı temenni eder²⁵⁸.

Hint elçisi Kaim Bey Eylül 1656’da İstanbul’dan ayrıldı. Hint Elçinin yanında Osmanlı Sultanının mektubunu ve hediyelerini götürmesi için elçi Lübnan Dürzî şehzadesi Maanoğlu Fahrettin’in oğlu Kapıcı başlarından Maanzade Hüseyin Ağa tayin edildi. IV. Mehmed’in, bir parçadan oluşan büyük zümrütlü bir sorguç, üç çok iyi giyimli dört at, atların kıyafetleri seraser diye bilinen kumaştan eğerleri mücevherli ve çok değerli taşlarla süslenmiş özengisi altın ve üstlüğü incili olan hediyeleri Bâbürlü sultanına göndermiştir²⁵⁹.

Osmanlı hükümdarı, mektubuna Allah’a öven dualar ederek başlanmıştır. Padişahların vazifesini belirten bir açıklama yapılmıştır. Şah Cihan için “*İslam kurumlarının kurucusu*”, “*Sultanların sığınağı*” gibi övgülerde bulunan IV. Mehmed, Hindistan elçisinin getirmiş olduğu mektubu şöyle tasdik edilmiştir; “*Şerefli Kaim Bey tarafından verilen anlamlı mektup sarayda okundu ve içerdiği bilgiyle hava güzel kıldı. Dostluğu ve samimiyeti belirten cennet bahçesine eşit güzel metin, amber kokulu bir köşk oluşturdu.*” Mektupta Zülfikar Ağa vasıtasıyla gönderilen mektubun üslubundan dolayı pişmanlığını belirtilmiştir. Osmanlı padişahı, Bâbürlü hükümdarı Şah Cihan’ı övmenin ötesinde onun için “*deneyimli bir dalgıcın bile sizin övgüye layık özelliklerinizin okyanusunun dibine dalması zordur.*” İfadelerine yer verilmiştir. Mektup, Osmanlı elçisinin bekletilmeden geri gönderilmesi isteğiyle bitirilmiştir²⁶⁰.

²⁵⁸ Farooqi, *a.g.e.*, s.69-70.

²⁵⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV, s.267.

²⁶⁰ Oruç, “Bâbürlü-Osmanlı Diplomatik İlişkileri”, s.221.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI-BÂBÜRLÜ DİPLOMATİK İLİŞKİLERİNE DAİR SON TEMASLAR

1. 1658-1719 YILLARI ARASINDA OSMANLI - BÂBÜRLÜ DEVLETLERİ DİPLOMATİK TEMASLARI

1.1. EVRENGZİB (ALEMGİR) DÖNEMİ OSMANLI-BÂBÜRLÜ DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ (1658-1707)

Bâbürlü Hükümdarı Şah Cihan, hükümdarlığının son yıllarında hastalanmış ve tahtan inmek zorunda kalmıştır. Bâbürlü şehzadeler Bülent İkbâl (Dara Şukuh), Şah Şuca, Evrengzîb ve Murat Bahş kendi aralarında taht mücadelesine girişmişlerdir. Yaklaşık iki yıl süren veraset savaşı Evrengzîb'in tahta oturmasıyla son bulmuştur²⁶¹.

Bâbürlü hükümdarı Evrengzîb'in, saltanat yıllarında hem Safevî Devleti hem de Osmanlılar iç meseleleriyle oldukça meşguldürler. Safevî Devleti hükümdarı Şah II. Abbas'ın 1666'da vefatı ve yerine büyük oğlu Safî Mirza, Süleyman adıyla tahta geçmiştir²⁶². Şah Süleyman kendinden önceki Safevî Hükümdarları gibi tahtan indirilme korkusuyla sarayda nüfuslu devlet adamlarını öldürtmüştür. Hükümdarlığı süresince barışçıl bir dış politika izlemiştir. İran'ı savaştan uzak tutmuştur. Kışm adasını işgal edip Benderabbas'ı topa tutan Hollandalılarla anlaşma yoluna gitmiştir. Dış politikada izlediği barışçıl siyasi politika Safevî devletindeki çöküşü durdurulamamıştır²⁶³.

Osmanlı Devletinde Sultan İbrahim'in yerine IV. Mehmed 1648'de 7. Yaşında tahta çıkmıştır²⁶⁴. IV. Mehmed'in tahta çıktığı ilk sekiz yılda on dört sadrazam değiştirilmiş ve devlet otoritesi zedelenmiştir. 1656 yılında Köprülü Mehmed Paşa sadrazamlığa getirilmiştir. Merkezi otoriteyi kuvvetlendirilmeye çalışılmıştır²⁶⁵.

Osmanlıda IV. Mehmed, hükümdarlığı süresince Gürcü Abdünnebi, Katırcıoğlu, Âbaza Hasan Paşa ve Çınar Vakası gibi büyük isyanlar çıkmıştır²⁶⁶. Bu isyanların sebeplerinden biri IV. Mehmed'in Babası Sultan İbrahim döneminde tamamen tükenmiş olan devlet hazinesidir. Diğer sebebi ise IV. Mehmed'in küçük yaşta tahta çıkması ve tecrübesizliğidir. IV. Mehmed'in yaşının küçüklüğünden devlet meselelerinde vezirler

²⁶¹ Türk, *a.g.t.*, s.168-170.

²⁶² Türk, *a.g.t.*, s.174.

²⁶³ Tufan Gündüz, "Safeviler", *DİA*, C.35, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, ss 451-457.

²⁶⁴ Danişment, *a.g.e.*, C.III, s.412.

²⁶⁵ Mücteba İlgüral, "Âbaza Hasan", *DİA*, C.1, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, ss.10-11.

²⁶⁶ Abubekir Siddık Yücel, "IV. Mehmet Dönemi İsyanlarına Genel Bakış", *Social Sciences Studies Journal*, C.5, S.29, 2019, ss.247-271.

söz sahibi olmuş memur atamalarında liyakatten daha çok rüşvetle atama yapmışlardır²⁶⁷. Bu isyanların çoğu sulhla çözülmeye çalışılmıştır ama görevden azletme ve öldürme gibi sonuçları da olmuştur. Abaza Hasan Paşa bunlardan biridir. Tüm bu isyanlar devlet otoritesine ciddi zarar vermiştir²⁶⁸.

Osmanlı Devleti IV. Mehmed döneminde Avusturya ile savaşa girmiştir. Avusturya askeri Kamenice'yi alıp Boğdan sınırına dayanmıştır. Mora'da bulunan Osmanlı askerlerine de yardım gönderilmemiştir. IV. Mehmed'in ileri giden av merakı vardır. Avusturya ile savaş devam ederken gündüzleri ava çıkıp akşamdan akşama saraya uğramaktadır. Budin kaybedilince bu durumun IV. Mehmed'in av merakından kaynaklı olduğunu düşünen halk, IV. Mehmed'en nefret etmeye başlamıştır²⁶⁹. Macar, Hırvat ve Alman şövalyelerden oluşan Avusturya ordusu Budin'i Osmanlı Devleti'nin elinden almıştır (1686)²⁷⁰.

II. Süleyman 1687'de Osmanlı tahtına geçmiştir. Avusturya, II. Süleyman döneminde Macaristan ve Sırbistan'ı almış Rumeli'nin büyük bir kısmını tehdit etmiştir. Venedikliler Mora, Dalmaçya, Bosna ve Yunanistan'ın bir kısmını almışlardır²⁷¹.

Bâbürlü Devleti ise bu dönemde gücünün zirvesinde olup güçlü otoritesiyle içte ve dışta hâkimiyet iddiasını sürdürmüştür²⁷². Osmanlı Hükümdarı Sultan II. Süleyman kendisi için sıkıntılı olan günlerde, Bâbürlü hükümdarı Evrengzîb'e Ahmed Ağa isimli bir elçi ile mektup göndermiştir. Elçi 1690 yılında Evrengzîb'in huzuruna varabilmiştir²⁷³.

Osmanlı Devleti'nden giden bu mektuba²⁷⁴ Allah'a hamd ve sena ile başlanmıştır. Mektupta bolca Kuran ayetleri ve hadislerden alıntı yapılmıştır. *Beni insanlığa zulm olan vergiyi kaldırmak, sapkınlığa yol gösteren kuralları yıkmak, doru yolu açıkça göstermek, halkın malını korumak huzurlu döneme erişmek için uğur yıldızı seçti*²⁷⁵ „,“(Allah)seni insanlara imam yapacağım dedi²⁷⁶.” II. Süleyman bu sözleriyle

²⁶⁷ Yücel, a.g.m., s.252.

²⁶⁸ Yücel, a.g.m., s.270

²⁶⁹ Ramazan Aktemur, *Anonim Osamanlı Vekaynamesi (H.1058-1106 / M.1648-1694)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019, s.37.

²⁷⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e. C.III s.470;

²⁷¹ Y. Hikmet Bayur, “Osmanlı Padişahı II. Süleyman'ın Gürkanlı Padişahı I. Âlemgir (Evrengzîb)'e Mektubu”, *Türk Tarih Kurumu Belleten*, C.14, S.54, Ankara 1950, ss. 269-285.

²⁷² Farooqi, a.g.e., s.90.

²⁷³ Farooqi, a.g.e., s.87; Bayur, Evrengzîb'in saltanatı süresince Osmanlı Devleti'ne hiç elçi göndermediğini ancak Osmanlı Padişahı II. Süleyman'dan bir name aldığını söylemektedir. Bayur, a.g.m., s.269.

²⁷⁴ B.O.A, Name-i Hümayun, 5. Defter, s.54-61.

²⁷⁵ B.O.A, Name-i Hümayun, 5. Defter, s.55.

²⁷⁶ (قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا), Kur'an-ı Kerim, Bakara Suresi 124. Ayet, <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/bakara-suresi-2/ayet-126/kuran-yolu-meali-5>, (Erişim Tarihi: 21.07.2024).

Osmanlı Devleti'nin tahtına geçtiğini haber vermiştir. “*Selamum sarayında bülbül gibi hoş melodili ve süslü taze gül baçesi gibi olsun.*” Osmanlı Sultanı gönderdiği selamın Bâbürlü sarayında hoş karşılanması dileğini iletilmiştir. Mektubun devamında “*karmakarışık, eksik ve yanlış hareketten uzak adil olan sultan Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir*²⁷⁷.” “*Hadisi şerifinde olduğu gibi. İyi ve kötüyü ayırmada ortada (adaletli), bilgelik rütbesiyle idare eden, cömertlik ve hürmetle halkla arasındaki kapıyı kapatmayan*²⁷⁸.” İyi bir yöneticinin adaletli, bilge, cömert ve halkına devletin kapılarını daima açık tutan kişi olması gerektiğini belirtmiş ve devamında dünyaca kabul görmüş hükümdarların özelliklerini vurgulamıştır. “*İyi huylu, övülmüş erdem güneşiyle aydılatacın dünyaca onaylanmış hükümdarlar Feridun yüce gönüllülüğü İskender Bilgeliği Keyhüsrev Hikmeti Nurşiven doğuştan görgülü saltanata dayanır.*” Mektubun devamında ise “*Allah için birbirine kardeş olanlar ve birbirini sevenler arşın gölgesindedir*²⁷⁹. *Hadisi şerifi gereğince bu mektubun asıl amacı saygıyı ve dostluğu arttırmak içindir*²⁸⁰.” Bu sözlerden hareketle mektubun Bâbürlüler ile Osmanlılar arasındaki kardeşlik hukukunu hatırlatarak aralarındaki muhabbeti çoğaltmak düşüncesine hizmet ettiği ve bu gerçekleştiği takdirde tarafların Allah katında yüce bir mertebeye erişeceği yani Allah'ın da bu yakınlığı istediği vurgulanmak istenmiştir. “*Hint ülkesinde taç giyen büyük Sind'e sahip padişah, büyük ulu saltanat sahibi, gökyüzünün aydın parlak dolunayı padişah Evrengzîb*²⁸¹” Bâbürlü hükümdarına hitaben söylenen bu övgü dolu sözler aynı zamanda onun yerini ve konumunu da sabitlemektedir. Şöyle ki II. Süleyman'a göre Evrengzîb tüm İslam âleminin değil sadece Hint ve Sind ülkesinin sahibidir. Büyük ve ulu saltanatı adeta gökyüzündeki dolunay gibidir ancak o bir Güneş değildir. Çünkü İslam âleminin sahibi de gökyüzündeki Güneş de Osmanlı padişahıdır. Bu durumda yukarıdaki sıfatlar iltifat içermekle birlikte Bâbürlü Hükümdarlığını Osmanlı Devleti'nin himayesi altında bir makam olarak göstermesi bakımında dikkate şayandır. Mektubun devamında ise asıl mesele gündeme getirilmiştir.

Sultan II. Süleyman der ki;

²⁷⁷ Doğrudan bu cümlelerle söylemiş Hadis-i Şerif bulunmamakla birlikte anlam itibarıyla örtüşen Tirmizî, Ahkâm 4 “*Kıyamet gününde insanların Allah Teâlâ'ya en sevgili olanı ve O'na en yakın yerde bulunamı adaletli devlet başkanıdır*” Hadis-i Şerifi tespit edilmiştir.

²⁷⁸ B.O.A, Name-i Hümayun, 5. Defter, s.55.

²⁷⁹ Doğrudan bu cümlelerle söylemiş Hadis-i Şerif bulunmamakla birlikte anlam itibarıyla örtüşen Tirmizî, Zühd, 53., “*Benim hoşnutluğum uğrunda sevenler için, Peygamberlerin ve şehitlerin bile imrenecekleri derecede nurdan kürsüler vardır.*”, Hadis-i Şerifi tespit edilmiştir.

²⁸⁰ B.O.A, Name-i Hümayun, 5. Defter, s.55-56.

²⁸¹ B.O.A, Name-i Hümayun, 5. Defter, s.57.

“Hristiyan güçlerin her vakit İslamiyet’i hedef aldığı bilinmektedir ve bu vakitte de Hristiyan milleti bize karşı birleşmişlerdir. Onlar pis ellerini islam ülkesinin güzel kokulu topraklarına uzattılar ve ‘siz hepiniz çobansınız ve her çoban kendi sürüsünden mesuldür²⁸², hadisi şerifi gereğince küffara karşı müslümanların can ve mal güvenliği için cihat ettik. “İnananlardan, özürsüz olarak yerlerinde oturanlar ile, mal ve canlarıyla cihad edenleri, mertebeye, oturanlardan üstün kılmıştır. Allah hepsine de cenneti vadetmiştir, ama Allah, cihad edenleri oturanlara, büyük ecirler, dereceler, mağfiret ve rahmetle üstün kılmıştır. Allah bağışlar ve merhamet eder²⁸³” Mutlu zamanlara ulaşmak için İslam dünyası olarak birlikte hareket edilmelidir. Devletin din adamlarının dualarıyla yanımızda bulunma gayreti göstermeli ve peygamberin temiz dinini korumaya çalışmalıyız²⁸⁴”

Mektupta Hristiyan devletlerin Osmanlı devletine karşı savaş açtığını ve Osmanlı Devleti’nin bu saldırı karşısında Müslüman halkı korumak için elinden geleni yaptığını ifade etmektedir. Bâbürlü Devletin’den de Müslüman bir devlet olarak yardım istemektedir. Fiilen yardım edemese dahi ülkesindeki din adamlarının dualarıyla bu savaşın galibi olmayı arzu ettiğini belirtmiştir. Hristiyanlarla yapılan savaşın İslam dinini korumak için elzem olduğunu bildirmiştir. Mektup karşılıklı elçilerin gelip gitmesi temennisiyle sona erdirilmiştir.

Mektupta bahsi geçen Hristiyan milletlerin Osmanlı ile savaşı esnasında 1683’de başlayan ve II. Süleyman’ın tahta çıktığı 1687 yılından itibaren de tüm hararetiyle devam eden Avusturya-Osmanlı savaşlarıdır. Avusturya’yı destekleyen Venedik ve Lehistan devletleri ile birlikte 1687 yılında II. Süleyman tahta çıktığında Ösek, Eğri Kalesi, İstolni Belgrad ve bazı irili ufaklı bölgeler Avusturya hâkimiyetine geçmiştir. 1688’de Avusturya orduları Belgrad’ı kuşatmıştır. Yirmi dokuz gün süren savaşın ardından Belgrad Avusturya’nın eline geçmiştir²⁸⁵. 16 yıl süren Osmanlı-Avusturya savaşların ardından 1697 yılında Zenta’da alınan ağır yenilginin ardından İngiltere ve Hollanda’nın arabuluculuğunda Osmanlı Devleti ile Avusturya, Venedik ve Lehistan arasında 1699 yılında Karlofça Barış Antlaşması imzalanmıştır²⁸⁶. 16 yıl süren ve üç dört cephede devam eden savaşlar Karlofça Antlaşması ile sona ererken, Anlaşma

²⁸² “Hepiniz çobansınız; hepiniz güttüğünüz sürüden sorumlusunuz. Devlet reisi de bir çobandır ve sürüsünden sorumludur. Erkek, ailesinin çobanıdır ve sürüsünden sorumludur. Kadın, kocasının evinin çobanıdır ve sürüsünden sorumludur. Hizmetkâr, efendisinin malının çobanıdır; o da sürüsünden sorumludur. Netice itibarıyla hepiniz çobansınız ve güttüğünüz sürüden sorumlusunuz”. Ekrem Keleş, “Çocuklara Ramazan Bilinci Kazandırılması, Manevi Kimlik Aşısı”, <https://www2.diyaret.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/VaazProjeleri/%C3%87ocuklara%20Ramazan%20Bilinci%20Kazand%C4%B1r%C4%B1lmas%C4%B1,%20Manevi%20Kimlik%20A%C5%9F%C4%B1s%C4%B1.pdf>.

²⁸³ لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ (نَزَجَهُ وَكَلَّا وَعَدَ اللَّهُ الْخُسْنَى وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا), Kur’an-ı Kerim Nisâ Suresi 95. Ayet, <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/nisa-suresi-4/ayet-95/kuran-yolu-meali-5>, (Erişim Tarihi: 21.07.2024).

²⁸⁴ B.O.A, Name-i Hümayun, 5. Defter, s. 58, 59, 60.

²⁸⁵ Bahadır Kuyucu, *Osmanlı Seferlerinin Gözünden 18. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Münasebetleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2020, s.21.

²⁸⁶ Uğur Kurtaran, “XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Siyasi ilişkileri”, *Tarih Okulu Dergisi*, S.18, Mart 2014, s.393-419.

maddelerince Osmanlı Devleti, Erdel, Temeşvar ve Banat dışındaki tüm Macaristan'ı Avusturya' ya bırakmak zorunda kalmıştır²⁸⁷.

Evrengzîb Şah'ın cevabî mektubu tespit edilememiştir. Muhtemelen Bâbürlü Devleti'ne en parlak dönemini yaşatan Evrengzîb Osmanlı'nın teklif ettiği ittifakı gereksiz görmüştür. Sonuç itibarıyla Osmanlı Devleti'nin ittifak girişimi karşılık bulmamıştır.

1.2. FERRUHSİYER DÖNEMİ DÖNEMİ OSMANLI-BÂBÜRLÜ DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ (1713-1719)

Evrengzîb'in vefatının ardından oğlu Bahadır Şah (1707-1712) tahta geçmiştir. 1707-1709 yıllarında Bâbürlü İmparatorluğu içinde bir takım sıkıntılar yaşamıştır. Kuzey vilayeti savaşları, ekonomik kriz ve Bahadır Şah'ın kardeşleri ile mücadelesi bunlardan en önemlileridir²⁸⁸. Bu nedenle devletler arası ilişkiler arka plana itilmiş, Osmanlı Devleti ile geliştirilen iyi ilişkiler yerini sessizliğe bırakmıştır²⁸⁹. Osmanlılar ise Evrengzîb Şah'a gönderilen mektuba cevap alamayınca yeni bir mektup göndermeyi anlamsız görmüş olmalıdırlar.

Cihandar Şah (1712-1713), babası Bahadır Şah'ın vefatından sonra tahta geçmiştir²⁹⁰. Cihandar şah eğlenceye düşkün bir hükümdardır. Kendini La'l Künver adında Hintli bir rakkas kadına kaptırmıştır. Bu kadın için akla hatıra gelmeyen harcamalar yapmaktadır ve bu harcamalar neticesinde Bâbürlü hazinesini savurgan bir şekilde harcamıştır. Bâbürlü Devleti askerlerin maaşını ödeyemez hale gelmiştir. Bu durumdan haberdar olan Azimüşşan'ın oğlu, Bengal'de vali olan Ferruhsiyer²⁹¹ tahta hak iddia ederek amcası üzerine harekete geçmiştir. 11 Ocak 1713'de Agra'da şehrinde Sâmuğark savaşında karşı karşıya geldiler. Cihandar Şahın mağlup olmasıyla savaş sona erdi. Ferruhsiyer Bâbürlü tahtına oturdu. Cihandar Şah'ın babası Azimüşşan'ın ve askerlerinin ölümünden sorumlu olduğu gerekçesiyle idam etmiştir²⁹².

Ferruhsiyer, Ekim 1713'de Osmanlı Devleti hükümdarı III. Ahmet'e hükümdarlığını haber vermek için Niyazi Bey adında bir elçi göndermiştir²⁹³. Ferruhsiyer mektubuna; "*Mekke'nin sahibi dünyada meşhur olan padişahların adalet*

²⁸⁷ Uğur Kurtaran, *Osmanlı-Avusturya Diplomatik İlişkileri (1526- 1791)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Osman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat 2006, s.210.

²⁸⁸ Thevenot, *a.g.e.*, s.314.

²⁸⁹ Farooqi, *a.g.e.*, s.91.

²⁹⁰ Thevenot, *a.g.e.*, s.322.

²⁹¹ Bayur, *Hindistan Tarihi*, C.II, s.346.

²⁹² Enver Konukçu, "Cihandar Şah", *DİA*, C.7, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, ss.537-538.

²⁹³ Farooqi, *a.g.e.*, s.92.

bulutu ve en terbiyeli, yüksek mertebeli, sultanların merhametlisi, şefkat güneşi ve mutluluk bahçesi çiçek açmış huzur-u saltanatının gül bahçesi taze olsun²⁹⁴.” Hitabıyla başlamıştır. Ferruhsiyer Osmanlı padişahının Mekke’nin sahibi olarak İslam dinine liderlik ettiğini, diğer padişahlara kıyasla adalette, merhamet ve şefkate en yüksek mertebede bulunduğunu ifade etmiş ve Allah’ın Osmanlı ülkesine bahsettiği huzur ve mutluluğu tıpkı taze açmış gül bahçesi gibi her daim canlı ve diri tutmasını için iyi dileklerde bulunulmuştur.

Akabinde iki ülke arasında uzun süren ayrılığın, birbirlerinden habersiz kalma halinin son bulması talebini şu şekilde ifade etmiştir: “Birbirimizle son ortak görüşmeler akla hatıra gelmeyen ayrılıklara sebep olsa da ilişkilerimizi kolay, güvenli ve muhabbetle devletin dostluk ağacının altında paylaşalım. Âlem sultanların birbirleriyle muhabbet ve dostluk ilişkilerinin devam etmesi dünyanın düzenini, halkların ise huzur ve güven ortamını sağlar²⁹⁵.” Muhtemelen bu cümleler Sultan II. Süleyman’dan Evrengzîb Şah’a gönderilen mektup sonrası ilişkilerin kesildiğine işaret etmektedir. Bâbürlülerin cevabî mektup yazmayarak mektuplaşma yolunun kesilmesine sebep olacağının akıl edilemediği üstü kapalı bir şekilde ifade edilmiştir. Fakat bundan sonra her iki devletin de görüşmelere muhabbet ve dostlukla devam etmesi gerektiğini ve bunun yaratacağı faydanın tüm insanlığı kuşatacağı söylenmiştir. Bu sayede dünya düzene kavuşacak, halklar huzur ve güven içerisinde yaşayacaklardır. Burada Bâbürlü padişahının halkları Müslüman veya gayr-i müslim olarak ayırmayarak tüm insanlığın çıkarını düşünüyor olması hem İslam’ın kuşatıcılığından hem de Müslüman padişahların şeriata göre üstlendikleri görev sorumluluklardan kaynaklanıyor olmalıdır²⁹⁶.

Mektubun devamında Bahadır Şah’ın yaşının çok ileri olduğu için vefat ettiği bildirilmiştir. “Geçmiş sultanlar aralarındaki elçilik geleneğince sahip olduğumuz yüce topraklarda meydana gelen gelişmelerin bildirilmesi lazım evvela bilinen mutluluklar ola.” sözleriyle geçmişte iki devlet temsilcilerinin birbirlerine verdiği sözleri yani

²⁹⁴ B.O.A, Name-i Hümayun, 6. Defter, s.389.

²⁹⁵ B.O.A, Name-i Hümayun, 6. Defter, s.390.

²⁹⁶ “İslam kurallarına göre Müslüman hükümdarların görev sorumlulukları: İslam’ın tüm emirlerini bilmek, İslam’ın emir ve yasalarını uygun yasalar yapmalı ve bunu yasaları adaletli bir şekilde uygulamak, Müslüman ülkelerini korumak, İslam devletine saldırılara karşı güçlü ordu sistemi oluşturmak, İslam karşıtlarıyla önce barış yoluyla anlaşmaya çalışmak eğer anlaşmaya varılamaz ise savaşmak, Devlet yönetimine güvenilir yöneticiler getirilmek, halktan ihtiyacı olan kişilere devlet hazinesinde sadaka dağıtılmak, bizzat devlet işlerini kendisi kontrol etmeli ve devletin aldığı kararlarla ilgili halkı bilgilendirmelidir.” Gülay Çınar, “Buhara Hanlığının İdari Hukukuna Dair İki Mühim Kaynak: Sulûku’l-Mulûk ve Destûru’l-Mulûk”, *Türk Tarihi Araştırma Dergisi*, Prof. Dr. Bahaeddin Ögel Sayısı, C.4, S.1, 2019, s.187-232.

Bâbürlü-Osmanlı padişahlarının mektuplaşma gelenekleri gereğince ülkelerinde gerçekleşen olayları birbirleriyle paylaşması gerektiği hatırlatılmıştır.

Mektubun devamında ise;

“Padişah olan merhametli babam hayatta iken Hindistan’ı, Dekken ve Bengal vilayetlerinde birkaç yıl evvel bir kaç düşman başı gelip ülkemizde karışıklık çıkartıp istila etmek istemişlerdir. Pederim bu durumu işitip beni bu vilayetleri korumaya ve bekçilik yapmam için atadı. Pederim ölünce tahta varmaya yola çıktığımızda Çağatay kavmi tahta kast eylemişti. Cihandar Şah Çağatay kavmine karşı koymak için bir miktar asker tahsis etmiş lakin kendisi yaşamı boyunca hiç savaşa girmemiştir. Çağatay kavmi galip gelip, tahta geçip kardeşleriyle birlikte bin askeri katledip ve tahtı zapt edip o yurdu işgal etmiştir. Çağatay kavminin Hindistan tahtına kast ve savaş açtığını işittik o esnada Dekken ve Bengal’in birkaç vilayetinden her biri ölmeyi göze almış askerlerden yiğit askerler toplayıp saltanat kutbumuz olan vezirimiz Abdul Han Bahadır başkomutan tayin edip kendimiz dahi arkalarından yetişip Ekberâbâd’a gelince gördük ki şehrin etrafına hendekler kazmışlar. Güçlü askerlerimizle birlikte cenk ettik. Ekberâbâd’ın kapılarının kilitlerini mutlulukla açtık ve feth ettik. Bundan sonra tahta Şah Cihandar geçmiştir. Hindistan, Dekken, Bengal ve birkaç vilayette ve Keşmir şehrinde hutbemiz okutulup sikkemiz dağıtılıp fermanımız verilmiştir. Bu esnada tarafımızdan gönderilen güvenilir elçi Niyazi Beğ tarafınıza sözlü bir mesaj iletecektir, sözüne itimat ediniz. Elçimiz bekletilmeden geri gönderilsin. Her zaman gül bahçesi ve bereket saltanatınızın olsun²⁹⁷.”

Ferruhsiyer, babasının vefatından sonra Çağatay kavmi tarafından ülkesine saldırı düzenlendiğini ve o sırada tahta bulunan amcası Cihandar Şah’ın savaş tecrübesi olmadığından müdahale edemediğini, onun yerine kendisinin müdahale ettiğinden bahsetmiştir. Gönderdiği elçi ile sözlü bir mesaj gönderdiğini ve elçinin sözüne itimat edilmesini ifade etmiştir. Elçinin bekletilmeden geri gönderilmesini istemiş ve Osmanlı padişahına dua ile mektubu bitirmiştir.

Ferruhsiyer’in mektubundaki verdiği bilgilerin çoğu hatalıdır. Bâbürlü tahtına kast edilmesi, Cihandar Şah’ın bu isyancılar karşısında başarısız olması Ferruhsiyer’in amcasına yardım edip tahtı işgalden kurtarması tümü yanlıştır. Bahsettiği gibide tahta Çağatay Kavmi tarafından saldırı olmamıştır. Ferruhsiyer kendisi amcasına isyan ederek Bâbürlü tahtına geçmiştir. Bayur’a göre saltanatını Osmanlı Devletine kabul ettirmek için bu kadar yanlış bilgi vermiş olabilir²⁹⁸.

Osmanlı Devleti bu mektuba cevap vermemiştir. İlk defa Hindistan’dan gelen bir mektup yanıtsız bırakılmıştır. Buna sebep Ferruhsiyer’in mektubunda Osmanlı’yı yanıltacak şekilde gelişmeleri aktarmış olmasıdır. Ferruhsiyer padişah olan babam derken aslında babası şehzade Azimüşşan’ı Bâbürlü sultanı olarak göstermiştir.

²⁹⁷ B.O.A, Name-i Hümayun , 6. Defter, s. 391-393.

²⁹⁸ Bayur, *Hindistan Tarihi*, C.II., s.349; Farooqi, *a.g.e.*,s.95.

Esasında mektubun geldiği yıl dedesi Bahadır Şah Bâbürlü tahtındadır. Bu durum Hindistan’da meydana gelen olaylardan zaten haberdar olan Osmanlı Devleti’ni rahatsız etmiş ve bu türden bir yanıltmayı hoş karşılamadığını akla getirmektedir²⁹⁹.

Osmanlı Devleti’nde 1718-1730 yılları arasında sadrazam olan Nevşehirli Damat İbrahim Paşa’nın barışçıl yaklaşımı üzere devlet politikası bu minvalde şekillenmiştir. Diplomatik ilişkilerde savaştan ziyade barışçıl politikalar dile getirilmiştir. Ancak sadrazamlığının beşinci yılında Osmanlı-Safevî savaşı başlamıştır³⁰⁰. Safevî Devleti’nde 1717 yılında Afgan isyanı başlamış ve bu isyan büyüyerek İsfahan’a kadar gelmiştir.(1722). İran sınırındaki Osmanlı valileri Rusya’nın Güney Kafkasya’ya sefer hazırlığı içerisinde olduğunu haberi vermişlerdir³⁰¹.

XVI. yüzyılda Avrupalıların başlattığı sömürgecilik yarışına Rusya’da karadan dâhil olmuştur. Bu doğrultuda Kafkaslar, İran üzerinden Afganistan’a ve Güney Asya’ya hakim olma düşüncesi içerisinde³⁰². Rusya’nın güçlenmesini istemeyen ve Güney Kafkasya’ya sefer hazırlığı içinde olduğunu haber alan İngiltere Osmanlı devletine Rusya’nın asıl amacının Osmanlı sınırları aleyhine topraklarını genişletmek olduğunu bildirmiştir. Osmanlı devletini Güney Kafkasya bölgesini işgali için harekete geçirmeye çalışmıştır³⁰³. 15 Mayıs 1722 tarihinde Osmanlı devleti Safevî meselesini tartışmak için büyük divan toplantısı düzenlenmiştir. Divan toplantısının da alınan karar: Safevî Devletindeki bu karışıklık Osmanlı sınırına dayanırsa Osmanlı Devleti için tehlike yaratabilir. Bu yüzden daha önceden Safevî Devleti’ne bırakılmış Revan, Tebriz, Gence ve Tiflis gibi yerler Osmanlı sınırları içine alınarak devletin doğu sınırlarındaki emniyeti sağlanmalıdır, diyerek Safevî devletine savaş kararı verilmiştir³⁰⁴.

Damat İbrahim Paşa’nın Sadrazamlığı döneminde dış politikada izlediği barışçıl politika doğrultusunda Bâbürlü devletine bir mektup gönderilmiştir. Bu mektubun tarihi belgede yer almamaktadır ama belge 6. Name-i hümayun defterinde yer almaktadır. 6. name-i hümayun defteri 1703-1721 yıllarını kapsamaktadır³⁰⁵. En son Bâbürlü

²⁹⁹ Farooqi, a.g.e., s.95.

³⁰⁰ Uzunçarşılı, a.g.e. C.V, s.148.

³⁰¹ Elvin Valiyev, *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Güney Kafkasya: Osmanlı, Safevi ve Rusya Kısacasında*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2014, s.60

³⁰² Abdurrahman Ateş, *Nadir Şah Döneminde Osmanlı İran Siyasi İlişkileri 1720-1747*, Çizgi Kitapevi, İstanbul 2022, s.60.

³⁰³ Valiyev, a.g.t.,s.56-57.

³⁰⁴ İlker Külbilge, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-İran Siyasi ilişkileri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2010, s.96.

³⁰⁵ Havanur Apil, *6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defterine Göre Osmanlı Devleti ile Avrupa Devletleri Arasındaki Yazışmalar ve Diplomatik Özellikleri (1703-1721)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman 2022, s.2.

Devletin’den gelen mektup 1715 yılındadır. Bu mektup ise Damat İbrahim Paşanın sadrazamlığı döneminde gönderilmiştir. Muhtemelen 1717-1721 yılları arasında gönderilmiş olabilir.

Osmanlı Sultanı III. Ahmed’in bu mektubu uzunca Allaha hamd ve dua ile başlatılmıştır. “*Allah biçimlerimizi en güzel şekilde yarattı biçim verenlerin en güzeli Allah ne uludur*³⁰⁶.” “*Allah katında tüm inananlar kardeştir*³⁰⁷”, ilk Ayette her insanın Allah’ın kulu olduğuna dolayısıyla Yüce Allah’ın rızasını kazanmak için insanlara bakış açımızın Allah merkezli olması gerektiği belirtilmiştir. Allah’a sadakatle bağlı olanların, kulların da hukukunu gözetmesi tavsiye olunmuştur. İkinci Ayette ise tüm Müslümanların kardeş olduğu dolayısıyla Osmanlı ve Bâbürlü yöneticileri arasında da bir kardeşlik hukukunun olduğu dile getirilmiştir. O halde taraflardan istenen dostluktan ziyade kardeşlik bağlarıyla birbirine bağlı olmalarıdır.

Mektubun devamında ise merhum Bahadır Şah’ın vefatından dolayı taziyede bulunulmuştur. Ferruhsiyer’in tahta geçtiği bilgisinin kendisine ulaştığını bildirmiştir. III. Ahmed’in asıl meselesi Avrupa’da Müslüman olmayan devletlerin İslam devletlerine karşı kurduğu kutsal birliktir. Osmanlı Devleti’ne karşı oluşturulan Avusturya-Venedik ittifakı Osmanlı için yeni tedbirler alınmasını elzem kılmıştır. Osmanlı Sultan mektupta Gayri Müslimlerin saldırılarına karşılık karadan ve denizden ordularıyla savaşmaya hazır olduğunu ifade etmiştir. Osmanlı padişahının “Sadece hükümdarların duaları kabul edilir” sözü Ferruhsiyer’den beklentisinin Osmanlı ordusunun zaferi için dua etmeleridir. Mektup elçi Hacı Niyazi Bey’e yönelik sarf edilen övgülü sözlerle son bulmuştur³⁰⁸.

Bu namenin karşılığı alınmamıştır. Çünkü name Hindistan’a ulaştığı sırada (1717) Ferruhsiyer yönetimdeki gücünün çoğunu kaybetmiştir³⁰⁹. Ferruhsiyer Bâbürlü tahtına çıkmasında yardımcı olan Vezir Seyyid Abdullah Kutbü’l-Mülûk’ü Bâbürlü yönetiminde güçlendirmiştir. Bâbürlü hükümdarı adına atamaları bizzat vezir yapmıştır. Ancak ilerleyen tarihlerde Ferruhsiyer, vezirin saraydaki nüfuzundan rahatsız olmuş ve bu nüfuzu kırmak için şehzadeligi döneminden itibaren tanıdığı Seyyid Abdullah Han ve Seyyid Hüseyin Ali adındaki iki kardeşi Bâbürlü sarayına davet etmiştir. Bu iki

³⁰⁶ (لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَن تَقْوِيمٍ), Kur’an-ı Kerim Tin Suresi 4. Ayet, <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/tin-suresi-95/ayet-1/kuran-yolu-meali-5>, (Erişim Tarihi: 21.07.2024).

³⁰⁷ (إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ), Kur’an-ı Kerim Hucurât Suresi 10. Ayet, <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/hucurat-suresi-49/ayet-10/kuran-yolu-meali-5>, (Erişim Tarihi: 21.07.2024).

³⁰⁸ Farooqi, a.g.e., s.97.

³⁰⁹ Farooqi, a.g.e., s.99

kardeş adı geçen veziri ve ona yardımcı olan devlet adamlarını yönetimden uzaklaştırmayı başarmışlardır. Yönetimde boşalan vezirlik makamına Seyyid Abdullah Han geçmiş ve bu kez Bâbürlü sarayında Seyyid kardeşler nüfuz kazanmıştır. Bu işbirliğine rağmen Bâbürlü hükümdarı Ferruhsiyer ile Seyyid kardeşler devlet meselelerinde sık sık ters düşmüşlerdir. Ferruhsiyer saltanatının son döneminde Bâbürlü sarayındaki Seyyid kardeşlerin nüfuzunu kıramamış ve otoritesini kaybetmiştir³¹⁰. Yönetimde güçlenen Seyyid kardeşler 1719'da Ferruhsiyer'i tahtan indirmişlerdir³¹¹. Muhtemelen Bâbürlü Devleti içindeki bu karışıklıktan dolayı Osmanlı Devleti ile tekrardan diplomatik ilişki kurulamamıştır.

2. 1719-1748 YILLARI ARASINDA OSMANLI – BÂBÜRLÜ DEVLETLERİ DİPLOMATİK TEMASLARI

Ferruhsiyer'den sonra sırasıyla Bâbürlü tahtına Şemseddin Refiüdderecat³¹² ve Refiüddevle³¹³ geçmişler de saltanatları çok kısa sürmüştür. Hızlı bir şekilde arka arkaya vefat etmişlerdir. Daha sonra da tahta Muhammed Şah geçmiştir. Buhara elçisi Allahverdi Han, 1723'de Hindistan'a diplomatik bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Allahverdi Han Bâbürlü sarayında elçilik görevini tamamladıktan sonra Muhammed Şah'tan bir ricada bulunmuş hac vazifesini yerine getirmek istediğini bunun için Osmanlı Devletine bir name yazmasını istemiştir. Bâbürlü hükümdarı Allahverdi Han'ın bu isteğini kabul etmiştir. Bu da Osmanlı-Bâbürlü yazışmalarının tekrar başlamasına vesile olmuştur³¹⁴.

Osmanlı Sultanı III. Ahmed, Bâbürlü hükümdarına mektubunu Buhara'nın yerlilerinden olan Seyyid Atâullah'la göndermiştir. Bu mektubun tam metnine ulaşılamadığı gibi İzzî de söz konusu nameden kitabında bahsetmemiştir. Ancak Muhammed Şah'ın I. Mahmut'a yazdığı sonraki mektubun içeriğinden biraz fikir edinmek mümkün olmuştur. Bâbürlü Sultanının ifade ettiği üzere ilk mektubu kendisinin tahta çıkışından dolayı gönderilmiş bir tebrik mektubudur³¹⁵.

³¹⁰ Bayur, *Hindistan Tarihi*, C.II., s.354-359.

³¹¹ Khaliq Ahmad Nizami, "Ferruhsiyer", *DİA*, C.12, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s.411.

³¹² Refiüdderecat Bâbür tahtına geçtiğinde (Mart 1719) yönetimi Bâbür sarayında güçlü bir nüfuza sahip olan Seyyid kardeşlere bırakmıştır. Tahta geçtiğinde yaptığı ilk icraat cizyeyi kaldırmak olmuştur. Sağlık durumu çok kötüdür ve Haziran 1719'da vefat etmiştir. Seyyid kardeşlerden ağabeyi Refiüddevle'nin tahta çıkmasını desteklemelerini istemiştir. Bk. Bayur, *a.g.e.*, C.II, s. 368-370.

³¹³ Refiüddevle tahta geçtiğinde Refiüdderecat gibi Seyyid kardeşlerin nüfuzunda yönetimi idare etmiştir. Eylül 1719'da Bâbür veziri ile birlikte Agra'ya giderken yolda ölmüştür. Bayur, *a.g.e.*, C.II., s.370.

³¹⁴ Farooqi, *a.g.e.*, s. 99.

³¹⁵ Farooqi, *a.g.e.*, s. 100.

1730'lu yıllarda Bâbürlü-Osmanlı ilişkileri kesintiye uğramıştır. Ancak Safevî hanedanının 1736'da yıkılması ve Nadir Şah'ın İran'da güçlenmesi iki devlet için de yeni sorunlar ortaya çıkarmıştır. Osmanlı ve İran devletleri 12 yıl süren savaş ardından 1733'de Nadir Şah bir barış görüşmesi gerçekleştirmiştir. Osmanlı ve İran arasında barış görüşmeleri başladığı sıra Osmanlı Devleti Batıda Rusya ve Avusturya ile savaşmaktadır. Nadir Şah'da Afganistan ve Hindistan üzerine savaşa çıkmaya hazırlanmaktadır³¹⁶.

Anlaşma şartları gereğince İran'da yaygın olan Caferî mezhebi Osmanlı devleti tarafından 5. Sünnî mezhep kabul edilmesini istendi. Nadir Şah bu konudaki düşüncesine 1746 yılına kadar ısrarla devam ettirecek, gerek diplomasi yoluyla gerekse Osmanlı Devletiyle savaşarak bu arzusunu yerine getirmeye çalışacaktır. Fakat Osmanlı ulema ve devlet adamlarının bu konudaki kesin ve net tavrı dolayısı³¹⁷ ile Nadir Şah 1746 yılında Caferilik mezhebi hususundaki ısrarından vazgeçmek zorunda kalacaktır³¹⁸.

1736'da Osmanlı Devleti ile başlayan barış görüşmeleri ile dini sorunlar hariç çoğu sorun halledilmiştir ancak Nadir Şah tam istediği sonuca ulaşamamıştır³¹⁹. Nadir Şah 1736'da İran'da Şahlığını ilan etmiştir. 1737'de patlayan Osmanlı-Avusturya-Rusya savaşı nedeniyle Osmanlı tüm ilgisin batıya çevirmiştir³²⁰. Osmanlı'ya karşı istediği sonucu elde etmek için şartlar uygun hale gelmiştir ancak İran Devleti içerde ve dışarda girdiği savaşlar sonucunda İran halkı çok yıpranmıştır. Osmanlı Devletin'e yapacağı sefer için İran ordusunun morale ve paraya ihtiyacı vardır. Nadir Şah bu moral ve ekonomik kaynağı Hindistan'a yapacağı seferlerden geleceğini düşünmektedir. Hindistan'a sefer düzenleye bilmek içinde Afganistan topraklarını geçmesi

³¹⁶ Ateş, *a.g.e.*, s.157.

³¹⁷ Râgıb Mehmed Paşa'nın belirttiğine göre Caferi mezhebine hakkında Osmanlı temsilcilerinin görüşleri özetle şu şekildedir: "Önceki yıllarda Şii devletlerden Fatımiler, Karamatiler gibi Şia mezhebinden olan bazı devletler Hicaz bölgesinin yönetimi kendi ellerindeyken Şia mezhebinin kurallarını Harem-i Şerifte uygulayamadılar. Osmanlı Devleti Harem-i şerife hâkim olduktan sonra Sünni mezhebe mensup olmasına rağmen, Şia mezhebine de saygı duyarak sırayla namaz ibadetini yerine getirmelerini sağlamıştır. Hanefi mezhebine ayrıcalık tanınan kurallar getirmediler. Osmanlı Nadir şahın Caferilik mezhebi hakkındaki isteklerini kabul etmesi durumunda uygulanan kurallar değişmeyecektir. Haremeyn'deki hacılar arasında fitneye sebep olabilir. Bu yüzden dolayı Osmanlı yöneticileri Nadir şahın Caferilik mezhebi hakkındaki isteklerini kabul etmemiştir. Esin Kırca, "Osmanlı-İran Resmî Yazışmalarına Göre Osmanlı Devleti'nin Nadir Şah ve Caferilik Mezhebine Yaklaşımı (1736-1746)", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, S.15, C.2, Ekim 2020, s.392-408.

³¹⁸ Kırca *a.g.m.*, s.395.

³¹⁹ M.Bilal Çelik-S. Shafiquila Sadat, "Nadir Şah'ın Afganistan Seferleri ve Burada Kurduğu Düzen", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.67, 2020, ss.471-479.

³¹⁹ Çelik-Sadat, *a.g.m.*, s.474

³²⁰ Abdurrahman Ateş, "Nadir Şah'ın Afganistan ve Hindistan Seferi", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S.187, , Temmuz 2002, s.16-23.

gerekmektedir³²¹. Nadir şah 1737’de Kandeher’ı on üç ay süren kuşatma sonucu almıştır³²². 1738’de Afganistan’ın Hindistan’a bağlandığı bölgede bulunan Gazne’yi ele geçirmiştir. Hemen ardından Celalabad, Peşaver ve Lahor’u da ele geçirdikten sonra Delhi’ye ilerlemiştir. Bâbürlü ordusu ile 14 Şubat 1739’da karşılaşmıştır. Bâbürlü hükümdarı Muhammed Şah, Nadir Şah karşısında mağlup olmuştur³²³. Bâbür Hükümdarı Muhammed şahla yapılan antlaşma ile İran devletinin doğu sınırı Sind nehrine kadar genişlemiştir. Hindistan’da Bâbürlü hakimiyeti zayıflamıştır³²⁴.

Nadir Şah’a mağlup olan Bâbürlü hükümdarı Muhammed Şah da İran’a karşı Osmanlı Devleti’nden yardım istemek amacı ile Atâullah Efendi isminde elçisini İstanbul’a göndermiştir³²⁵. Bu elçinin biri yazılı diğeri şifaen söylenmek üzere iki mektup I. Mahmut’a ulaştırdığı araştırmalarımız sonucu tespit edilmiştir.

Bâbürlü elçisinin getirdiği yazılı mektup; “*Yüce Allah’ın rahmeti onun ve ailesinin üzerine olsun*”, diyerek Osmanlı sultanına, ailesine ve makamına dua ile başlar. “*Sultan Ahmet Han hazretleri tarafından gönderilen mektup Allah’ın ihsanının hafif rüzgârıyla beraber olduğu neşe ve mutluluk bahçesinde yüz yapraklı süslü çiçeklerin açtığı zamanda ve şerefli bir şekilde geldi*”³²⁶. Bâbürlü hükümdarı Muhammed Şah bu mektubu yazdığı sırada III. Ahmet vefat etmiş yerine I. Mahmut tahta geçmiştir. Bu yüzden Osmanlıdan Bâbür devletine giden son mektup merhum padişah Sultan III. Ahmet’ten gelen mektuptur. Burada da III. Ahmet’ten gelen mektubun kendilerini mutlu ettiğini ifade etmiştir.

“*Hız. Ali yüksek gökyüzündeki güneşli tahtının dünyadaki kurucusu, hilafet makamına oturan alışılmış hükümdar aydınlık müjdeleri işittik. Çokça ve içtenlikle sizden gelen elçinin bekletilmeden geri gelmesi için ruhsat verildi. Ümit ettiğimiz daima muhabbet ve mektup kapılarının açık olmasıdır*”³²⁷. Sultan I. Mahmut’un tahta geçişini kutlamış bu haberden çok mutlu olduğunu bildirmiştir. Bâbürlü Devletine gönderilen elçinin bekletilmeden gönderildiğini ve karşılıklı mektuplaşma kapılarının daima açık kalmasını belirlemiştir. “*Söylenecek son söz şudur. Fazilet ve mutluluğun sızıntılarından, lütuf ve saygınlığın damlalarından, devlet ve ihsanın bahçesi, Nebi’nin ve onun şerefli*

³²¹ Çelik-Sadat, a.g.m., s.473.

³²² Çelik-Sadat, a.g.m., s.474.

³²³ Tahir Sevinç, “Nadir Şah’ın 1738-1739 Hindistan Seferi ve Sonuçları”, *SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, S.24, Aralık 2011, s.13-35.

³²⁴ Ateş, “Nadir Şah’ın Afganistan ve Hindistan Seferleri”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, s.22.

³²⁵ Sevinç, a.g.m., s.13.

³²⁶ B.O.A, Name-i Hümayun, 8. Defter, s.604.

³²⁷ B.O.A, Name-i Hümayun, 8. Defter, s. 604.

*ailesinin yüzü suyu hürmetine daima yemyeşil ve suya kanmış olsun*³²⁸”. Mektuba son olarak Farsça bir beyitle son vermiştir.

Elçinin iletlediği şifaen iletlediği mektup;

“Nadir Şah bize 8 adet gemi siparişi verdi. Ancak bu gemilerin Rum’a gideceğinden haberdar değildik. Haberdar olunca İran şahına haber gönderdik 8 gemiden başka gemi vermeyeceğimizi bildirdik. Bu iyilik isteyen (elçi) gelirken Basra körfezinden Ebuşerh limanına uğrayıp İran’a vardı İran halkından birkaçı bizim gemimize geldi. Onların söylediklerine göre 500 bilgili marangoz gece gündüz çalışıp gemiler yapmaktaymış. 1154() senesinde Nadir Şah’ın Osmanlıya savaş ilan edeceğini bir casus Bâbürlü hükümdarına iletledi. (Casusun) anlattığına göre eğer 1154 senesinde Osmanlı’yı feth edersem orada kalıp yedi iklimin haberini almak isterim ve eğer Osmanlı’yı feth etmeye kadir olamaz isem hile yoluyla barış anlaşması yaparım demiş. Ondan sonra da İran sınırını muhafaza edip Hindistan’a gidip ilk önce Bengal körfezinden Sind sınırına (Arap denizine) kadar olan yerlerde ne kadar top ve cephaneye varsa ve ne kadar savaşçı varsa, depolanmış erzak ve gemiler dâhil toplayıp Süveşe gelip ondan sonra Kâbe-i Muazzama (Mekke), Medine-i Münevvere (Medine), Mısır ve Şam’ı feth edip tüm kuvvetimle Basra’yı almak için oraya dönerim diyormuş. Bu mesaj üzerine Osmanlı, Nadir Şah’ın barış sözlerine itibar etmesin. Şu sebepten ki (İran) Hindistan ile barış yaptı kendi ile ters düşüp barışı bozdu³²⁹.”

Bu gizli mesajda açıkça belirtildiği üzere İran yönetimi Osmanlı Devleti’ne karşı bir plan kurmuştur. Osmanlı sınırları dâhilindeki Hicaz, Mısır, Şam ve Basra’yı ele geçirmek isteyen Nadir Şah bunu da Hindistan’daki askeri güçle başaracağını iddia etmiştir. Şayet Nadir Şah planlarını istediği gibi hayata geçiremez ve başarısız olursa o durumda Osmanlı Devleti ile yapacağı anlaşmayla durumu yine lehine çevirmeyi tasarlamıştır. Muhammed Şah’ın Osmanlı padişahından ricası İran’ın sahte barışına güvenmemesidir. Çünkü Bâbürlüler bu hataya düşüp onlar tarafından kandırılmışlardır. Osmanlı’nın yapması gereken Nadir Şah’a karşı temkinli yaklaşması ve gerekli tedbirleri almasıdır.

Osmanlı Sultanı I. Mahmut bu mesajlara karşılık 29 Ekim 1744’de Bâbürlü hükümdarı Muhammed Şah’a iki name göndermiştir. Bâbürlü sarayına gönderilen mektupların birini Hint elçisi Seyyid Atâullah diğerini Osmanlı elçisi olarak atanan Salim Mehmet Efendi teslim etmiştir.

Elçi Salim Efendi daha önce Hindistan’a ticaret maksadı ile giden Yusuf Ağa ve oğlu Mehmet Emin Efendi’yi alarak Hindistan’a yola çıkmıştır. Ancak yolda

³²⁸ Süleyman ibn-i Halil İzzî, *Tarih-i İzzî*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Haz: Ziya Yılmaz, s. 64.

³²⁹ B.O.A, Name-i Hümayun, 8. Defter, s.604-605; Y. Hikmet Bayur, “Osmanlı Padişahı II. Süleyman’ın Gürkanlı Padişahı I. Âlemgir (Evrengzîb)’e Mektubu”, *Türk Tarih Kurumu Belleten*, C.14, S.54, Ankara 1950, ss. 269-285.

rahatsızlanmıştır ve öleceğini anlayan elçi Salim Efendi görevini mahiyetindeki Yusuf Ağa'ya teslim etmiştir. Hint padişahına nameyi Yusuf Ağa teslim etmiştir³³⁰.

Seyid Atâullah ile gönderilen mektup;

“Emma ba’d: ‘Ali-hazret, sami-rutbet, melek-haslet, sutude-menkabet, hurşid-iza’et, kamer-inaret, gerdun-bestat, ‘Utarid-fitnat, Feridun-meni ş, Dara-daniş, murabba’-nişin-i erike-i Saltanat, mustenid-i visade-i ‘adalet, reşk-i revan-ryan-ı ekâlim-i Hind, pesendide-i tacdaran-ı memalik-i vesi’a-i Sind, el-mustağni zatuhu ‘ani’t-ta’rifi ve’t-tavsif, el-mahfufu bi-sunuf-i ‘Avatıfı’l-Meliki’l-Latif Ebu’l-Feth Nasıruddin Muhammed Şah ebkâhullahu Te’ala ve yetevellahu savb-ı ba-savab-ı ubbehet-karin ve canib-i mustetab-ı ma’delet-rehinlerine demide, gulşen-i behişt-asar-ı “Vecebet mahabbeti li’lmutehabbine fiyye” olan gul-berg-i müşk-biz-i hubb u veladan cekide, ‘itr-ı şahi-i tehaya-yı mahabbet-efzay-ı Padişahane -ki mu’attar-saz-ı mecami-i icabet ve şamme-efzay-ı muctemi’an-ı mecalis-i insa-ins-i muhalesatdir-ziver-i şişe-i hullet ve yek-ciheti kılınup, bedayi’-i ta’zim u tekrim ve kava’id-i tevkir u tefhim birle tuhfe-i bezm-i İrem-tev’emleri kılınmak zımnında merasim-i selatin-i uhuvvet-me’ab uzere pursiş-i hatır-ı feyz-me’asir-i behcet-me’al-i bahtiyari ve tefahhus-ı ahval-i rif’at-iştimal-i kamkarileri takdim olundukdan sonra, zamir-i serire-dan-ı mihr-incila ve mir’at-i zihn-i beyza-ziyalarına perverde-i sade-i ‘umman-ı ihlas ve ber-averde-i vedadihtisat olan cevahir-i a’mal ve zevahir-i tefakkud-i ahval bu veçhile ima vu inba olunur ki, şî’ar-ı ber-guzide-i etvar-ı aba’-i kiram ve ecdad-ı ‘izam-ı niku-namlarına iktifa birle, “Se-yec’alu lehumu’r-Rahmanu vudda³³¹,”

“Bakî hemişe neyyir-i cihan-tab-ı ikbal ve ahter-i ‘alem-efruz-i iclal ezmeşrik-ı Devlet-i la-yezal ve ufuk-ı haşmet-i bi-zeval talî’ u taban ve lami’ u dirahşan bad, bi’n-Nebıyyi ve alihi ve sahbıhi’l-ahyari ve’l-emcad³³².”

Osmanlı Sultanı I. Mahmut’a ait olan ve Seyyid Atâullah vasıtasıyla Bâbürlü hükümdarı Muhammed Şah’a ulaştırılan mektup, Allah’a ve peygambere övgü ve dua ile başlar. “*Bütün mazlumların ve şaşkınların kendisine sığındığı sultan, Allah’ın gölgesi*” denilerek Bâbürlü hükümdarı zulme uğrayanların dostu ve Allah’ın yeryüzündeki temsilcisi olarak nitelendirilmiştir. “*Size düşmanlık edenlere karşı tek yumruk olunuz*” Diyerek Bâbürlü hükümdarının gönderdiği mektuba atfen Nadir Şah’ın ortak düşman olduğu ve ona karşı birlik ve beraberliğin gerekliliği vurgulanmış olmalıdır. İnsanlara iletildiği gibi “*Allah’ın ipine (İslam’a) sınıksız yapışın; parçalanmayın*”³³³. I. Mahmud ifadesiyle yukarıda verilen mesaj daha da kuvvetlendirilmiştir.

“*Bu parıltılı incili söz gereğince belgelendirilen ve nakl edilen fesat ve zavalıca kurgunun selam ve dualar ile dostça teslim edilmesi çiçek esintisi gibi geldi, başta seçilmiş dört halife, Allaha yakın ve doğru yolda olanların hepsinden Allah razı*

³³⁰ Unat, a.g.e., s.83.

³³¹ İzzî, a.g.e, s. 64.

³³² İzzî, a.g.e, s.65

³³³ (وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ), Kur’an-ı Kerim Âl-i İmran suresi 103 Ayeti, <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/al-i-imran-suresi-3/ayet-103/kuran-yolu-meali-5>, (Erişim Tarihi: 21.07.2024).

olsun.³³⁴” Bâbürlü yönetiminin Nadir Şah’ın gizli planını Osmanlı Devleti’ne bildirmesi Sultan I. Mahmut’u memnun etmiştir. Osmanlı Sultanı dostane bir tavır olarak değerlendirdiği bu mektuplaşmadan ötürü Bâbürlü hükümdarına dua etmiş, Allah’dan rızalık dilemiştir.

“Güzel huylu, övülmüş faziletli parlak güneş, aydınlanmış ay, terbiyeli, bilgili tahta oturan büyük hükümdar adalet minderine dayanan kokusu Hind ülkesinde beğenilen taç sahibi Nasuriddin Muhammed Şah Yüce Allah onu kalıcı kılsın ve onu dost edinsin³³⁵.” hitabıyla Bâbürlü hükümdarı Muhammed Şah’ın bilgisini, erdemini, adil duruşunu yüceltmıştır. “Son olarak söyleyeceğim şudur: Hz. Peygamber’in, ailesinin, faziletli ve şerefli ashabının yüzü suyu hürmetine ikbalin cihanı aydınlatan güneşi, saygınlığın dünyayı aydınlatan yıldızı, ezeli olan devletin doğusundan ve ezeli olan haşmetin ufkundan daima doğsun ve parıl parıl parlasın³³⁶” diyerek de Bâbürlü hükümdarı için saltanatının bekasını niyaz etmiştir.

Salim Mehmet Efendi ile Bâbürlü Hükümdarına gönderilen mektup;

“Le’ali-i mutelali-i hamd u sipas-i bi-hadd ve cevahir-i zevahir-i şukr u sitayiş-i la-yuhşa ve la-yu’add cenab-ı Maliku’l-mulki Te’ala ‘an-derki’levhami kemalu zatihi ve celle ‘an musabakati’z-zununi celalu sıfatihi hazretlerinin dergah-ı kibriya’-i ‘azamet-penahlarına layık u sezavardır ki, cevahir-i mahiyyat-ı mumkineyi, “Kuntu kenzen mahfiyyen fe-ahbebtu en u’rafe” hızanesinde ibda’ ve nev’u’l-enva’ olan nusha-i cami’a-i insaniyi keyfiyyet-i behcet-efzay-ı “Le-kad halekne’l-insane fi ahsen-i takvim”de inşa vu ihtira’ edup, hame-i zibay-ı “Ve savverakum fe-ahsene suverakum”ile tezyin ve her heft maşıta-i medlul-i “Summe enşe’nahu halkan ahar. Fetebarakallahu ahsenu’l-halıkın” ile tahliye vu tahsin eyledikten sonra, ittisak-ı ahval-i beni-adem ve ittihad-ı umur-i kar-hane-i ‘alem ve ref’-i rusumi bid’at ve hedm-i kava’id-i dalalet ve izhar-ı şî’ar-ı şerî’at ve izah-ı menahic-i mulk u millet icun her vakt-i sa’adet-iktiranda havass-ı ‘ibad-ı keremmu’ taddan bir bende-i sa’d-ahterini ihtiyar ve menşur-i amalini nişan-ı zi-şanı “İnni ca’iluke li’n-nasi imamen” ile muzeyyen ve tuğra-yı garra-yı “İnna ca’alnake halifeten fi’l-arzı” ile mu’anven, “Ve cahidu fillahi hakka cihadih” ferman-ı şerifiyle farziyyet-i gazayı muberhen eyleyup, nizam-ı umur-i enam ve kam’-ı a’day-ı li’am icun “Ve ca’ale beynekum³³⁷

Olan gul-berg-i müşk-biz-i hubb u veladan cekide ‘itr-ı şahi-i tehayay-ı mahabbet-efzay-ı Padişahane -ki mu’attar-saz-ı mecami’-i icabet ve lahlahafera- yıl muctemi’an-ı mecalis-i insa-ins-i muhalesat dır- ziver-i şişe-i hullet ve yek-ciheti kılınup, bedayi’-i ta’zim u tekrim ve kava’id-i tevkîr u tefhim birle tuhfe-i bezm-i İrem-tev’emleri kılınmak zımında merasim-i selatin-i uhuvvet-me’ab ve levazım-ı kavanin-i havakîn-i meveddet-intisab uzere tefakkud-i hatır-ı feyz-me’asir-i sa’adet-me’al-i bahtiyari ve tefahhus-ı ahval-i rif’at-iştimal-i kamkarileri tetmim u takdim olundukdan sonra, hacletresan-ı safvet-pişani-i afitab ve gıpta-ferma-yı revzene-i tabdar-ı huld-i valakıbab olan levha-i zamir-i serire-dan-ı mihr-incila ve meclay-ı mucellay-ı

³³⁴ İzzî, a.g.e, s. 64.

³³⁵ İzzî, a.g.e, s. 65.

³³⁶ İzzî, a.g.e., s.65.

³³⁷ İzzî, a.g.e, s. 66.

zihn-i beyza-ziyalarına perverde-i halvet-seray-ı ihlas ve rabbatu'l-hical-i ihtisas olan 'arays-i amal bu vechile ira'et u inkāl olunur ki, sevalif-i ezmine-i vala-nışanda -ki her ruzu nur-i basıra-i şevket u bahtiyari ve her şebi kuhlul-cevahir-i dide-i hullet-i Cihan-dari idi- ma-beynde rabıta-bend-i hubb u vedad ve mursile-i 'akd-i evasır-ı kalb u fuvad olan ittıfak-ı dini ve mezhebi ve ittihad-ı ayin-i durust-meşrebi uzere eslaf-ı Hilafet-ittisaf-ı zılliyyet-me'abımız ile hanedan-ı şamihu'l-erkan-ı Saltanat-nisabınız, miyane-i nasafet-nışanelerinde derice-i ubbeheth, belki şah-rah-ı ebvab-ı safvet u uhuvvet guşade vu baz ve esbab-ı futuvvet u zafer her vechile amade vu ser-efraz olup, bu nahv uzere olan mufavezat ve muraselat ve amed-şud eyleyen erbab-ı ifham u dirayat nice halatda dost-kami-i umura ba'is u badi olmuşiken, muktezay-ı vakt u hal ve mecali-i eyyam u leyal uzere tetarruk-ı havadis ve tehallul-i 'avarıza bina'en, bir muddetden beri boyle pesendide-i Hilafet u Cihan-dari ve ber-guzide-i mezheb u diyanet u canibdari olan emr, makbul u mergüb ve ma'mul tutulmayup ve el-haletu hazih gul-gonce-i meram-ı zulal-i eltaf-ı Yezdani ile gulşen-i dost-kamide ser-sebz u demide ve gulbun-i kam-rani, nesayim-i avn-i Rabbani ile şadab u aremide olup, fima-ba'd 'avn-i Melik-i Mute'al ve muktezay-ı diyanet u iclal birle bu emrin icrası, ya'ni merasim-i yek-ciheti-i dini ve mezhebinin kema fi's-sevabık dest-huşi-i muraselat zımnında itmam u ibkāsı, ba'is-i revnak-ı din-i mubin ve sebeb-i izdiyad-ı³³⁸,

“Şan u şukuh-i selatin-i nasafet-ayin olmağla, tervicen l'il-vedad işbu name-i Hilafet-'allame-i humayunumuz tensik u irad ve hademe-i Devlet-i ruz-efzunumuzdan Salim Mehmed Efendi ile piş-gah-ı hullet-penahınıza tesyir u irfad kılınmıştır. İn-şa'allahu Te'ala lede'l-vusul nakş-i ahval ve suret-i amal 'aks-endaz-i ayine-i zamir-i ubbeheth-semirleri oldukda, fima-ba'd ba'is-i tezayud-i irtibah-ı fuvad-ı canibeyn ve sebeb-i tevafur-i incah u zafer-i mabeyne'd-devleteyn olan ma'u'l-hayat-i mufavezat-ı hullet-intima, kema fi'l-evvel gulbun-i amal-i tarafeyne isale vu icra ve nesim-i hoş-hevay-ı tehabb u tevadd ile gonce-i ser-be-mihr-i ravza-i kamyabı şadab u mutarra kılınmağa izhar-ı cell-i himmet-i evfa buyurulmak, muhavvel-i 'uhde-i ferman-fermayi ve mufavvaz-ı durriyyet-i memleket-arayı olup ve peygām-resan-ı muma ileyhın bu babda irad u takrir eylediği makālat-ı sıdk-intima ve siparişat-ı hakāyık-peymaya imza-zede-i husn-i i'timad u kabul olmaları me'mul ve ba'de eday-ı hidmet-i sefaret mu'ekked-i zavabıt-ı hullet ve muşeyyed-i revabıt-ı rasiha-i uhuvvet olan peyam-ı name-i Şahane'leriyle 'avdet u kuful etdirilup ve bundan boyle dahi afitab-ı ebediyyu'l-işrak-ı mihr u vifakları, sipihr-i muvalatda nur-efşan-ı ittıfak ve şol ki lazime-i ittihad-ı mezheb u millet ve muhimme-i ittırad-ı levazım-ı şeri'atdır, 'ala zu'mi'l-a'da kema hüve hakkuhu ri'ayet ve 'ale'd-devam irsal-i rusul u resa'il ile te'yid-i hubb u vedada nitak-bend-i vifak olmağa sarf-ı himmet buyurula.

Bakī hemişe neyyir-i cihan-tab-ı ikbal ve ahter-i 'alem-efruz-i iclal ezmeşrik-ı Devlet-i la-yezal ve ufuk-ı haşmet-i bi-zeval tali' u taban ve lami' u dirahşan bad, bi'n-Nebiyyi ve alihi ve sahbihi'l-ahyari ve'l-emcad³³⁹.”

Osmanlı Sultanı I. Mahmut tarafından, Bâbürlü hükümdarı Muhammed Şah'a hitaben yazılan ve Salim Mehmet Efendi'ye teslim edilen ikinci mektup Allah'a hamd ve şükür ile başlar ve bu ifadeler ayetlerle güçlendirilir. Sultan I. Mahmud peygamber ve dört halifeyi öven hadis, şiir ve ayetlerle mektubuna devam eder. “*Sınırsız mücevherlerin sahibi, sayısız övgü her şeyin sahibi Allah Teâlâ'yadır.*” “*Resulüm! Biz*

³³⁸ İzzî, a.g.e, s.70.

³³⁹ İzzî, a.g.e, s.71.

seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik³⁴⁰”, “Yüce Allah’ın salat ve selamı onun üzerine olsun” diyerek Bâbürlü sultanını selamlar. “Sultan, zayıfın kendisine sığındığı ve mazlumun da onun eliyle öcünü aldığı yeryüzündeki Allah’ın gölgesidir.” Osmanlı padişahı Sultanın görevlerinden bahseder ve kendisini kast ederek Allah’ın yeryüzündeki gölgesi olarak tanımlar ve halifelik makamına vurgu yapar. “Allah için birbirlerini sevenler, kıyamet gününde arşın gölgesindedirler³⁴¹” Hadis-i Şerifi ile Bâbürlü-Osmanlı dostluğuna dikkat çekmiştir.

Mektubun devamında da sık sık bu konuyu dile getirir. “Sizin bize hal hatır sormanız bize sevgiyle bağlı olduğunuzu dile getirmeniz bize unutulmaz mutluluk ve huzur vermiştir. Gönülde olan gizli sırrı bilen parlak güneş, iyi eğitilmiş büyük hükümdardı.” Muhammed Şah’ın gönderdiği mektuba atıfta bulunarak onun ne kadar iyi bir yönetici olduğunu ve böyle bir mektubun gelmesinden sevinç duyduğunu belirtmiştir. “Hilafet makamının gölgesine sığınan dürüst huylu eski hükümdarlar dostluk ve sevgi bağı gönderen, kalp ve beyin ittifakı, din ve mezhep birliği üzere mektuplaşmalar olmuştur. Belki de en büyük kapılar saf temiz ve kardeşlikle açılacakken kardeşliğe ihtiyacımız olduğu dönemlerde dostluğumuza zarara sebep olan işler olmuş lakin sizi sorumlu görmüyoruz.” İlk zamanlar devletlerarası diplomaside dostluk ve muhabbet içinde ilerlerken Bâbürlü devletinin yaptığı hatalar nedeniyle dostluğun zarar gördüğünü ama bu durumdan son Bâbürlü hükümdarını sorumlu tutmadıklarını belirtmiştir.

“Din ve mezhep aşağılanıyorken Allah yolunda sessiz durmak ve gizlice mektuplaşmaya devam etmek zarlıdır. Güzel dini apaçık ulu sultanlar törenlerle yaygınlaştırıp sevdirmeli” Osmanlı Devleti’nin son dönemde özellikle gayri müslim devletlere karşı kaybettiği savaşlara atıfta bulunarak dine karşı bir ittifak oluşturulduğunu belirtir. Bunun içinde dini tekrardan yükseltmek ve yaymak için Müslüman hükümdarların sık sık törenler düzenlemesi gerektiğini vurgular. Nitekim Sadrazam Damat İbrahim Paşa döneminde bu tarz toplantılar düzenlenir ve ilim meclisleri oluşturmayı severdi. Bu mektupta da bunu tavsiye etmektedir.

“Mehmet Salim Efendiyi huzurunuzda dostluğunuza sığınmak için gönderdik. Dostluğumuzun devam etmesi iki devletinde yükselmesine sebep olacaktır. İki tarafında

³⁴⁰ (وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ), Kur’an-ı Kerim Enbiyâ Suresi 107. Ayet, <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/enbiya-suresi-21/ayet-107/kuran-yolu-meali-5>, (Erişim Tarihi: 21.07.2024).

³⁴¹ Lütfi Şentürk, “Kıyamet Günü Allah’ın Gölgesinde Gölgelemeyi Hakeden Yedi Sınıf İnsan”, Örnek Vaazlar II, Diyanet İşleri Başkanlığı yay., Ankara 2013, s. 127.

dostluk için sebepleri artmakta bize galip gelen devletlere karşı dostluğumuzu iki tarafında arzuları doğrultusunda dostluk ve muhabbetleri hoş hava yaratmalı aynı gül bahçesini güneş ve suyla mutlu etmek gibi büyük çaba gösterilmeli” Mağlup oldukları devletlere karşı birlikte hareket ettikleri takdirde büyük başarılar elde edeceklerini vurgulamıştır. Bunun içinde karşılıklı olarak çaba göstermeleri gerektiğini söylemiştir.

“Son olarak söyleyeceğim şudur: Hz. Peygamber'in, ailesinin, faziletli ve şerefli ashabının yüzü suyu hürmetine ikbalin cihanı aydınlatan güneşi, saygınlığın dünyayı aydınlatan yıldızı, ezeli olan devletin doğusundan ve ezeli olan haşmetin ufkundan daima doğsun ve parıl parıl parlansın”³⁴². Mektubu bu farsça beyitle olan Dua ve övgüyle bitirmiştir.

Bâbürlü hükümdarı bu mektuba karşılık 23 Aralık 1745’de Osmanlı elçisi Yusuf Ağa ile cevabını göndermiştir. Mektupta belirtildiğine göre elçiyle birlikte Seyyid Atâullah’da Osmanlı devletine elçi olarak gönderilmiştir³⁴³. Elçi şifaen ilettiği mesajın dışında beraberinde üç adet mektup ulaştırmıştır. Mektuplardan biri Bâbürlü hükümdarı Muhammed Şah’ın diğer ikisi ise o dönem devlet görevlisi olan Kamerüddin Çin Kılıç Han-ı Nizamü’l-Mülk’ ün mektuplarıdır³⁴⁴.

Bâbürlü Hükümdarı Muhammed Şah’ın Osmanlı Hükümdarı I. Mahmut’a gönderdiği mektup;

“Endaze-i kıyasdan muberra sipas-i bulend-esas, suradikât-i kibriyay-ı Ehadiyyet’e nisar kılınur ki, ol Vacibu’l-vucub’un bir lem’a-i tecelli-i cudundan şuhud iktisa eylemişlerdir. Ve’udde vu hasrdan mu’arra sitayiş-i bargah-ı celal-i Samediyet’e pişkeş kılınur ki, ol Vahid-i lem-yezel’in bir katre sehab-ı feyzinden ‘arş u ferşde olan mevcudat, mudde’alarının sirabı ve temennalarının kam-yabı olmuştur. Subhanehu ma a’zame şanehu ve ezhere burhanehu ve salat-i na-mahdud ve evsaf-ı nu’ut-i gayr-i ma’dud, mukîm-i makam-ı Mahmud, şefi’-i ruz-i mev’ud, şehsuvar-ı’arsa-i Nubuvvet, Şehriyar-ı iklim-i Risalet hazretlerine takdim olunur ki, ol Server-i enbiya cenablarının kadr-i bulend-payeleri, “Ve ma erselnake illa rahmeten li’l-‘alemin” ayet-i kerimesinin fehvasından zahir u peyda ve mikdar-ı rif’at-i şan ve ‘uluvv-i mekanları “Levlake levlake lema halaktu’l-eflak” kelim-i kudsi-nizamının mazmun-i feyz-meşhunundan huveydadır. Hatemu’l-enbiya’i ve’r-rusul, Seyyidu’l-kulli fi’l-kull, gencine-i raz-ı gaybu’l-gayb, gencur-i esrar-ı la-rayb, şerefi dudman-ı adem, maksud-i icad-ı adem u ‘alem³⁴⁵,”

“Şevket-nisab, ‘azamet-me’ab1, Behram-savlet, Muşteri-sima, Keyvanmenzilet, beyza-ziya, muzeyyin-i mehad-ı Cihan-bani, muhassin-i bisat-ı kamrani, rafi’-i elviye-i din-i mubin, nasıb-ı a’lam-ı şer’-i metin, ‘ali-hazret, felek-rif’at, ferman-fermay-ı bilad-ı Rum, hami-i melhuf u mazlum

³⁴² İzzî, a.g.e, s. 66, 71.

³⁴³ İzzî, a.g.e, s.756; Y. Hikmet Bayur, “Nadir Şah Afşar’ın Ölümünden Sonra Osmanlı Devleti’n İran’ı İstilaya Kışkırtmak için Yapılan Deneme”, *Türk Tarih Kurumu Belleten*, C.12, S.46, Ankara 1948, ss.403-470.

³⁴⁴ Bayur, “Nadir Şah Afşar’ın Ölümünden Sonra Osmanlı Devleti’n İran’ı İstilaya Kışkırtmak için Yapılan Deneme”, *Türk Tarih Kurumu Belleten*, s.403.

³⁴⁵ İzzî, a.g.e, s. 755.

elmahsusu bi-vufur-i lutfi'l-kerimi'l-Mennan la zalet şumusu ubbehethi masuneten 'ani'l-ufuli ve ma berihat akmaru şevketihi me'muneten mine'l-kuful hazretlerinin zamir-i mihr-incila ve kamer-ziyalarına murtesem olur ki, bu eyyam-ı meymenet-fercam-ı huceste-encamda ki hadayık-ı ferhat u şadmani ve riyaz-ı meserret u kam-rani, hubub-i nesayim-i eltaf-ı Rabbani ile şukufe ve şadab olmuşıdi. Guldeste-i beharistan-ı meveddet u vedad ve şemame-i cami'a-i revac-ı husn-i murafakat u ittihad , ya'ni ol zinet-bahş-ı serir-i Saltanat-ı'aliyye-i'Osmaniyye hazretlerinin te'kid-i esas-ı musadakat ve vifak ve teşyid-i meban-i muhalesat u ittifakı muştemil iki kıt'a name-i mahabbet-hıtameleri ki, bir kıt'ası esnay-ı rahda fevt olan Mehmed Salim Efendi'nin Sefaret'iyle irsal buyurulmuşıdi. Efendi-yi muma ileyhın yol refiklerinden Hacı Yusuf ile vasıl oldu ve diğer bir kıt'ası dahi Seyyid Ata'ullah sahabetiyle şeref-vusul bulup, neşr-i fevayih-i muvafefet u ittihad ile meşamm-ı yek-ciheti ve yeganegiyi pur-'abir eyledi. Ve tesnim-i nesim-i mazamin-i sadakat-ayın ile gonca-i hatır-ı ihlas-me'asiri, şukufe vu handan kıldı. Uslub-i sutude-i hullet u musafat ve seciyye-i marziyye-i muvalat u muvahat anı iktiza eder ki, ma-beynde asla bir vechile mugāyeret u mubayenet matmah-ı nazar-ı kudsi-manzar tutulmayup, da'ima sıhhat-i zat-ı kamili's-sıfatları mujdesinini'lanıyla zamir-i dosti-tahmire meserret-efza ve behcet-pira olalar. Ve ba'is-i emniyyet-i kaffe-i enam ve mucib-i refahiyyet-i hass u 'amm olan murafakat-i selatin-i namdar ve muvafakat-i havakīn-i zevi'l-iktidar vecche-i him-met-i 'alinehmet kılınup, muktezay-ı i'tilaf u iltiyam uzere ebvab-ı mufavezat u muraselatı meftuh tutalar ki, revabıt-ı dosti ve ittihad-ı samimi, evvelkiden ziyade istihkam-pezir ola. Ve bundan esbak cevab-name-i dusturide bulunduğu uzere hic bir matlab, Seyyid 'Ata'ullah'ın zebanına havale olunmamışdır.

Bakī peyveste gulşen-i ubbeheth u ikbal ez-reşehat-ı sehab-ı inayet u ifzal-i Dadar-ı bi-hemal ser-sebz u sirab ve şikufe vu şadab bad, bi'n-Nebiyi ve alihi ve ashabihi'l-emcad³⁴⁶.”

Bâbürlü hükümdarı Muhammed Şah'ın, Osmanlı Sultanı I. Mahmut'a gönderdiği mektupta Allah'ı ve peygamberi anlatan ayetlerle ve dua ile başlamıştır. “Şanı ne büyük! Delili ne kadar da açık” “(Resulüm!) Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik”³⁴⁷ “Allahım! Ona, onun ulu ailesine ve şerefli ashabına salat ve selam eyle!”

Mektubun devamında ise “Değerli dostluk sevgi çayırının gül demeti, değerli güzel arkadaşlıkla birlik olunmuş. Hediye vermek ve Âli Osman tahtına karşılıklı dostluğu sağlam temele oturtmak için iki tane mektup gönderilmiştir. Sizden gelen iki mektubun ilkini getiren Mehmet Salim Efendi elçilik görevini tamamladı. Bahsedilen yolda arkadaşı Hacı Yusuf ile yola çıktı. Diğer mektup Seyid Atâullah tarafından şerefle bize ulaştı³⁴⁸.” Bâbürlü Hükümdarı gururla iki devlet arasındaki dostluğa dikkat çekilmiştir. Osmanlı devleti tarafından Bâbürlü Devletine iki mektup geldiğini belirtmiştir. Osmanlı Devletinden gönderilen Salim Efendi'nin elçilik görevini

³⁴⁶ İzzî, a.g.e, s. 756.

³⁴⁷ (وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ) Kur'an-ı Kerim Enbiyâ Suresi 107. Ayet, <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/enbiya-suresi-21/ayet-107/kuran-yolu-meali-5>, (Erişim Tarihi: 21.07.2024).

³⁴⁸ İzzî, a.g.e, s. 755.

tamamladığından kastı, Salim Efendi'nin Hindistan'a gelirken yolda vefat ettiği yolun geri kalan kısmını Yusuf Ağa ve Seyit Atâullah'ın birlikte tamamladığı belirtilmiştir.

Mektubun devamında *“mektuptan faydalar yayıldı, dostluk manalarıyla hoş rüzgârlar esti, gönül içten bir duyguyla gonca gibi açılıp mutlu oldu³⁴⁹.”* sözleriyle Osmanlı'dan gönderilen mektuptan memnun kaldıklarını ifade etmiştir. *“İki devlet arasındaki ilişkide hiçbir değişim ve ayrılık olmayacak daima kâmil sıfatlara sahip zatın (Osmanlı padişahı) sıhhatinin yerinde olduğu müjdesiyle mayalanmış dostluğa çoğalmış sevince ve süslenmiş cennete sahip olduk³⁵⁰.”* şeklinde devam eden mektupla iki devlet arasındaki ilişkilerin herhangi bir değişim göstermeyeceği veya hiçbir sebepten dolayı ayrılık yaşanmayacağını, İki devletin aradaki dostluğun kuvvetleneceği ve bundan kaynaklı mutluluğun günden güne çoğalacağı, dünyayı cennet gibi süsleyeceği dile getirilmiştir Osmanlı padişahının sağlığının yerinde olduğuna haberiyle mutlu olduklarını ifade etmiştir.

“Samimi dostluk ve birlik ilişkisi önceki zamanlardan dahi güçlü olsun. Bundan önce cevabî mektupta bildirildiği üzere hiçbir talep Seyyid 'Atâullah kanalıyla size ulaştırılmamıştır³⁵¹.” sözleriyle daha önceki yıllardan farklı olarak bu dönemdeki mektuplaşmaların samimi ve içten olmasından memnuniyet duyduğunu dile getirmiştir. Devamında ise Seyid Atâullah'ın Hacı Yusuf'la birlikte geldiğini kendisiyle önceden yapıldığı üzere şifaen mektup gönderilmediğini belirtmiştir. Mektubu Bâbürlü saltanatının baki olması adına dua ile sonlandırmıştır.

İkinci mektubun ve şifaen iletilen mektubun sahibi ise Bâbürlü Devleti veziri olan Kamerüddin Çin Kılıç Han Nizamü'l-Mülk'tür. Merhum Bâbürlü Hükümdarı Evrengzîb döneminden itibaren ordunun içerisinde çeşitli mevkilerinde görev yapmış üst düzey bir komutandır. Bâbürlü Devleti'ne gösterdiği yararlı faaliyetlerden dolayı önce Bâbürlü topraklarının güney bölgesinin yönetimi Kamerüddin'e verilmiştir. Daha sonra da Bâbürlü Devleti vezirliğine getirilmiştir³⁵²:

³⁴⁹ İzzî, a.g.e, s. 756.

³⁵⁰ İzzî, a.g.e, s. 756.

³⁵¹ İzzî, a.g.e, s. 756.

³⁵² Bayur, ‘Nadir Şah Afşar'ın Ölümünden Sonra Osmanlı Devleti'n İran'ı İstilaya Kışkırtmak için Yapılan Deneme’, *Türk Tarih Kurumu Belleten*, s. 404.

İran hükümdarı Nadir Şah'ın vefat etmesi üzere ülke karışıklık içine düşmüştür. Nadir Şah'ın, ölümü üzerine Afşar hanedanı taht mücadelesi başlamıştır. Taht mücadeleleri sırasında devlet Otoritesi zayıflamıştır³⁵³.

1747'de Ahmet Şah, Baba Abdalî'nin liderliğinde Afganistan Devleti kurulmuştur³⁵⁴. Afganistan Devleti'nin kurucusu Ahmet Şah, Bâbürlü topraklarına sık sık akınlar düzenleyerek Bâbürlülerin topraklarını yavaş yavaş ele geçirmeye başlamıştır. Bu durumdan bizar olan Kamerüddin, Osmanlı Devleti'ne mektup yazarak İran'a sefer düzenlemesini rica etmiştir. Böylece Afgan hükümdarı Ahmet Şah, batı cephesine yönelecek ve İran-Bâbürlü sınırı sükûnete kavuşacaktır³⁵⁵.

Bâbürlü veziri Kamerüddin Çin Kılıç Han Nizamü'l-Mülk'ün Osmanlı Hükümdarı I. Mahmut'a şifaen gönderdiği mektubunda:

“Enva’-ı ‘ubudiyyat-ı fayika ve esnaf-ı teslimat-ı layika ithaf u ihda olunup, saha-i bargah-ı asuman-cah-ı halayık-ı secde-gahın turabı uzere takbil-i şifâh ve telsim-i cibah olundukdan sonra, mu’tekid-i rasihu’l-i’tikâdın’arza-daştı, ‘arz-ı akdes u a’laya isal olunur ki, irşadat-ı ta’attuf-simat ki avarif-i Şahane ve nuvazişat-ı Padişahane’ye nazar-ı piş-gah-ı ‘atebe-i Keyvan-iştibahdan ‘izz-i sudur bulup, ‘izzet u mekremet-ayat Mehmed Salim Efendi anın sefaret ve tebliğine me’mur olmuşıdi. Efendi-yi muma ileyhın esnay-ı rahda takdir-i Rabbani ile ‘alem-i faniden intikâlinden sonra şerafet ve necabet-penah Hacı Yusuf Ağa lisanen takrir etmekle, bu güne bir sa’adetin husulunden mu’tekid-i ‘akâdet-guzinin ser-i mubahatı, ferkadan gibi asumana beraber oldu. Bu evan-ı sa’adet-iktiranda, “Ve le-kad nasarakumullahu fi mevatine kesiretin” mısak-ı sıdk-siyakı uzere suret-i vukû’ bulan futuhât-ı tevfiğ-ayatin mujdesi, cihan cihan i’zaz u surura badi oldu. el-Hamdu lillah’illezi ezhebe ‘anne’l-hazen. İnne rabbena le-gafurun şekur. Ve bu zeman-ı şerafettev’ emanda“Ve kane hakkan ‘aleyna nasru’l-Mu’minin’ tıbk-ı mazmun-i i’cazmeşhunu uzere teyessur-pezir olan te’yidat-ı nusrat-beyyinatın nuvidi, ‘alem alem imtiyaz ve hubur-i gayr-i mahsura ba’is oldu. el-Hamdu lillahi vahdehu ve nasara ‘abdehu ve e’azze cundehu hazret-i Maliku’l-mulk-i Mute’al ve Padişah-ı Lem-yezel ve la-yezal hem-vare merv-i can-ı şer’-i metin hazret-i Hatemu’l-murselin ve hamiyan-ı din-i cenab-ı Seyyidu’n-nebiyyin olan selatin-i felek-ihtişam ve havakîn-i gerdun-makâm hazeratının seyf-i hun-aşam ve³⁵⁶

Hisam-ı zafer-fercamlarını mefarık-ı a’da uzere kâtı’ ve şe’ayir-i munif-i millet-i Hanif’in1 envar-ı zuhurunu saha-i cihan uzere satı’ eylesun. Allahumme’nsur men nasara dine Muhammedin ve ahzele men hazele dine Muhammedin muhalifan-ı din ve devlet ve mu’anidan, amin. Şeri’ate verilân cevabda, “Ve şavirhum fi’l-emri” vefkı uzere ‘ulemay-ı ‘izam ve ‘ukalay-ı zevi’l-ihtiramın meşveretleriyle sudur-i hakkâniyyetden zuhur bulan emr-i ilham-ı gaybi ve vahy-i la-raybidir. “La ye’tihi’l-batılı min beyn-i yedeyhi ve la min-halfihi”. Ba’zı umura mute’allık kelimat-ı tefazzul-ayat, zeban-ı keramet-beyan ile şeref-i nefaz bulmuş. Eğerci bu esnada cemi’ cihet ile hulûs-ı i’tikâda bina’en ‘ali-hazret, mu ‘alla-bargah, refi’-menzilet, mekarim-

³⁵³ Abdurrahman Ateş, “Nadir Şah Afşar’ın Ölümünden Sonra İran’da Hakimiyet Mücadeleleri ve Osmanlı Devletinde İran Politikası”, *Afyon Kocatepe Sosyal Bilimler Dergisi*, C.8., S.2., Afyonkarahisar 2006, ss.53-64.

³⁵⁴ Mehmet Saray, *Afganistan ve Türkler*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1987, s.11.

³⁵⁵ Bayur, ‘Nadir Şah Afşar’ın Ölümünden Sonra Osmanlı Devleti’n İran’ı İstilaya Kışkırtmak için Yapılan Deneme”, *Türk Tarih Kurumu Belleten*, s. 407-409.

³⁵⁶ İzzî, a.g.e, s.757.

dest-gah, Hıdiv-i kişver-i cah u celal, zib-i evreng-i devlet u ikbal, Padişah-ı Cem-cah, zıll-ı Yezdani Muhammed Şah edamallahu Te'ala zıale iclalihi cenablarının hıl'at-i ita'atleri ber-duş ve halka-i iradetleri der-guş olup, emma şimdiki halde emr-i vahy-misale imtisalen levazım-ı inkiyad ve devlet-hahı evvelkiden ziyade hıfz olunup ve meratib-i rıza-cuyiden bir dakika fevt olunmaz. Ol eşyanın 'inayeti ki anın tafsilinin bir ferdi bu rusuhıyyet-tırazın melfuf-i 'ariza-i niyazıdır. Bu 'akīdet-disarın medaric-i iftiharını refi' ve bu iradet-şî'arın me'aric-i i'tibarını meni' eyledi³⁵⁷."

Kamerüddin, Osmanlı Devleti'ne gönderdiği mektubun başında daha önceki zamanlarda Osmanlı Devleti'nin İran'a karşı kazandığı zaferlerden bahsetmiştir. Bâbürlü veziri Osmanlı sultanının Sünnî âlimlerle Şia mezhebine karşı çıkarttığı fetvayı hatırlatarak bu neviden fetvaları kutsal bir mesaj olarak nitelendirmiştir. Kamerüddin Bâbürlü hükümdarı Muhammed Şah'a bağlılığını vurgulayarak sözüne güvenilmesini istemiştir. Vezir Kamerüddin Hacı Yusuf Ağa vasıtasıyla ayrıca bir şifaen bi mektup iletmiş ve Yusuf Ağa'ya itimat edilebileceğini söyleyip hayır dualarla sözlerini tamamlamıştır³⁵⁸.

Bâbürlü veziri Kamerüddin'in gönderdiği şifaen mektupta Osmanlı Sultanı I. Mahmut'a "*İslam ülkelerinin koruyucusu, İslam düşmanlarının ve yoldan sapmışların yok edicisi, İslam'ın dayanağı olan, Müslümanların imdadına koşan hükümdar*"³⁵⁹ hitabıyla ve övgü içeren sıfatlarla başlamıştır. " İran hükümdarı Nadir Şah'ın vefat etmesi üzere İran tahtı boşalmıştır. Ülkede güçlü bir otorite olmadığı için ülke karışıklık içerisinde. Osmanlı devleti güçlü ordusuyla İran'ı hâkimiyeti altına alsın. Şia mezhebi yok edilerek Sünnî mezhep İran'da yayılsın." Diyerek mektubuna Osmanlı devletine dua ile bitirir. Vezirin amacı Osmanlı Devleti'nin İran'a saldırması Afganistan hükümdarı Ahmet Şah'ın tüm ilgisini Osmanlı Devletine yönetmesi ve Bâbürlü devletinin Ahmet Şah'a karşı kaybettiği toprakları geri almasıdır. Bu Bâbürlü Devletin'den gelen son mektuptur. Osmanlı devleti bu mektuplara karşılık vermemiştir.

³⁵⁷ İzzî, a.g.e, s.758.

³⁵⁸ İzzî, a.g.e, s.757-758; Farooqi, a.g.e., s.112.

³⁵⁹ B.O.A., Nâme-i Hümâyûn, 8. Defter, s 297; Bayur, ' Nadir Şah Afşar'ın Ölümünden Sonra Osmanlı Devleti'n İran'ı İstila Kışkırtmak için Yapılan Deneme", *Türk Tarih Kurumu Belleten*, , s. 409-411.

SONUÇ

1526'da Bâbü'r Şah liderliğinde Hindistan'da kurulan Bâbürlü Devleti 1858'e kadar bu coğrafyada varlığını sürdürmüştür. Bâbürlüler kuruluşundan itibaren başta komşu devletler olmak üzere dünya devletleriyle diplomatik ilişkiler kurmaya önem vermişlerdir. Bâbürlü elçilik müessesesi de bu doğrultuda gelişmiştir. Bâbürlü elçileri temsil ettikleri devleti, başka ülkelerin topraklarında en iyi şekilde temsil etmiş ve bu konuda çağdaş devletlerden övgüler almışlardır. Diğer devletlerden gelen elçilik heyetlerini Bâbürlü topraklarına ayak basmalarıyla birlikte himaye etmiş, göterişli bir şekilde karşılamış ve ağırlamışlardır.

Babürlü Devletin diplomatik temaslarda bulunduğu devletlerden birisi de kendisi gibi Türk-İslam devleti olan Osmanlı Devleti'dir. Ancak kurucu hükümdar Bâbü'r Şah'ın hâkimiyeti zarfında Osmanlı Devleti ile temasta bulunmadığı görülmüştür. Bunun en önemli sebebi Bâbürlülerin ata yurdu kabul ettikleri Maverâünnehir'e geri dönmek için verdikleri siyasi ve askeri çabadır. Bu uğurda Maverâünnehir'in yeni sahipleri Özbeklerle kıyasıya mücadele etmek durumunda kalmışlardır.

Osmanlı-Bâbürlü ilişkilerinde ilk temasın Bâbü'r Şah'tan sonra tahta çıkan oğlu Hümayun Şah döneminde kurulduğunu görmekteyiz. Osmanlı ve Bâbürlü devletlerinin ilk diplomatik teması Osmanlı Devleti'nin Hint Kaptanlığını yapan Seydi Ali Reis'in 1555'te Portekizlilerle girdiği savaşta yoğun fırtınanın etkisiyle Hindistan kara sularına sürüklenmesi sonucu gerçekleşmiştir. Hümayun Şah bunu haber alır almaz Seydi Ali Reis'i payitahta getirtip kendisini Osmanlı elçisi olarak tayin etmiştir. Saltanatının son dönemini yaşayan Hümayun Şah vefat etmeden önce Osmanlı Devleti'ne Seydi Ali Reis ile birlikte bir mektup göndermiştir. Mektupta genel olarak iki devletin dostluğundan ve Bâbürlülerin son fetihlerinden bahsettiği görülmektedir. Hümayun Şah mektubunu Osmanlı Devleti'ne yönelik hayır duaları ile bitirmektedir. Bu mektuba Osmanlı Devleti tarafından herhangi bir cevap verilmemiştir.

Hümayun Şah'tan sonra tahta oğlu Ekber Şah oturmuştur. Ekber Şah, Bâbürlü Devleti'nin en parlak dönemi olarak kabul edilir. Osmanlı Devleti ile saltanatı süresince bizzat irtibata geçmemiştir. Ancak Hintli hacılar için Mekke şerifleri ile zaman zaman temas kurmuştur. Ekber Şah'ın Osmanlı Devleti ile doğrudan diplomatik münasebetler geliştirmemesinin sebebinin hükümdarlığı döneminde uyguladığı farklı din politikası olduğu düşünülmektedir. Ekber Şah kendisini Hindistan'da bulunan tüm dinlerin

temsilcisi görmektedir. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin 1517 yılından itibaren kendisini resmen halifelik makamının temsilcisi olarak lanse etmesi ve İslam dünyasında gördüğü genel kabul Ekber Şah'ın Osmanlı Devleti'ne mesafeli durmasındaki en etkili sebep olmalıdır.

Bâbürlü Hanedanlığı'nın dördüncü hükümdarı Cihangir Şah saltanatının ilk yıllarında Safevî Devleti ile geliştirdiği iyi ilişkiler çerçevesinde Osmanlı Devleti ile yakınlaşma ve haberleşme ihtiyacı hissetmemiştir. Bu tutum Osmanlı-Safevî anlaşmazlığından da kaynaklanmış olmalıdır. Ancak 1607 ve 1622 yıllarında Safevî Devleti'nin Kandehar'ı iki defa işgal girişiminde bulunması Cihangir Şah'ı Safevî Devleti'nin rakibi olan Osmanlı Devletiyle ittifak girişiminde bulunmaya mecbur kılmıştır. Cihangir Şah bu ittifak girişimi için Özbeklere mektup yazmıştır. Bu ittifak girişimine olumlu bakan Özbekler Osmanlı Devletine ittifak girişimi hakkında bilgi vererek Osmanlı Devletini bu ittifaka davet etmişlerdir. Bunun Üzerine Osmanlı padişahı IV. Murat ittifaka sıcak baktığına dair hem Özbeklere hem de Bâbürlü Devletine mektup göndermiştir. Fakat Cihangir Şah'ın ani ölümü sonrası ittifak daveti sonuçsuz kalmıştır.

Cihangir Şah'ın halefi Şah Cihan zamanında Osmanlı-Bâbürlü devletlerinin ilk düzenli diplomatik temasları kurdukları söylenebilir. Cihan Şah, babası Cihangir Şah gibi Kandehar'ı Safevîlerin elinden alabilmek için Osmanlı Devleti ile irtibata geçmiştir. O sırada Bağdat'ın fethi için hazırlanan Osmanlı Devleti'ni bu seferin Horasan'a kadar uzanması konusunda ikna etmeye çalışmıştır. Şah Cihan'a göre iki ülke arasında sağlanan ittifakla Safevîler iki ateş altında kalacak Horasan ve Kandehar din düşmanlarının elinden kurtulacaktır. Ancak Osmanlı Devleti Bağdat'ın fethinden sonra Bâbürlü Devleti'nin Kandehar'ı fetih haberi Osmanlı Devletine ulaşmıştır. Bu nedenle Bâbürlü hükümdarının istediği ittifak gerçekleşmemiştir. Cihan Şah, IV. Murat'tan gelen mektubu diplomatik nezakete uymadığı gerekçesiyle bizzat cevaplamamış onun yerine Cihan Şah'ın veziri İslam Han devrin Osmanlı sadrazamına hitaben bir mektup göndermiştir. Cihan Şah'ın doğrudan IV. Murat'a mektup göndermemesinin diğer sebebi Safevî Devleti'nin elinden Kandehar'ı geri almış olmasıdır. Böylece ittifaka duyduğu ihtiyaç ortadan kalkmıştır. IV. Murat'tan sonra tahta geçen Sultan İbrahim Cihan Şah'a dostluk ve muhabbetlerinin pekişmesi için bir mektup göndermiştir. Ancak Şah Cihan bu mektubu da yanıtsız bırakmıştır. Bu mektuba müteakip Osmanlı-Bâbürlü ilişkileri on yıl zarfında duraklama yaşamıştır.

Uzun bir aradan sonra Buhara Hanı Nezir Muhammed'in ülkesinde yaşanan karışıklık nedeniyle Osmanlı'dan yardım istemesi sonucu Sultan İbrahim, Türkistan'daki sorunun giderilmesi için Cihan Şah'a bir mektup göndermiştir. Şah Cihan mektup gelmeden önce bu konuyla ilgilendiğini ve sorunun ortadan kaldırıldığına dair bir mektupla Osmanlı Devleti'ni bilgilendirmiştir. Türkistan'daki durumla alakalı kendisini bilgilendirdiği için IV. Mehmed teşekkür amaçlı Cihan Şah'a bir mektup göndermiş ama Şah Cihan bu mektubun da diplomatik nezakete uymadığını ileri sürerek karşılık vermiştir. Osmanlı tarafından söz konusu mektuba cevaben iki devletin dostluğunu vurgulayan ve önceki sözlerinin yanlış anlaşıldığını belirten bir mektup gönderilmiştir. Bu mektup Şah Cihan döneminin son mektubu olmuştur.

Osmanlı Devleti'nden Bâbürlülere 1690 yılında yani Bâbürlü hükümdarı Evrengzîb'in tahta geçmesinin otuz ikinci yılında bir mektup gönderilmiştir. Osmanlı Devleti Avrupalı devletler karşısında aldığı ağır yenilgiler sonrası Hristiyan Avrupalı Devletlere karşı Bâbürlülere birlik olmaya davet etmiştir. Bâbürlü hükümdarı Evrengzîb mektubun geldiği dönem gücünün zirvesini yaşamakta olduğundan böyle bir ittifakı gerekli görmemiş ve mektuba yanıt vermemiştir.

Evrengzîb'den sonra tahta geçen Ferruhsiyer Osmanlı Devleti'ne 1713 yılında bir mektup göndermiştir. Mektubunda Bâbürlü Devleti'nin son durumu hakkında yanlış bilgiler veren Ferruhsiyer Osmanlı Devleti tarafından bu mektubuna karşılık bulamamıştır. 1718-1730 yıllarında Osmanlı sadrazamı olan Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın izlediği dostane devlet politikası neticesinde Bâbürlü Devleti'ne mektup gönderilmiştir. İbrahim Paşa mektubun amacının dostluğu pekiştirmek olduğunu belirtmiştir. Ferruhsiyer devletin içinde bulunduğu karışıklık nedeniyle bu mektuba cevap verememiştir. Zaten kısa bir süre sonra da vefat etmiştir.

Muhammed Şah 1719 yılında Bâbürlü tahtına geçmiştir. Buhara'dan elçi olarak gelen Allahverdi Han'ın hacca gitmek istediğini ve Osmanlı Devleti'ne izin için bir mektup yazmasını rica etmesiyle Osmanlı Devleti ile tekrardan diplomatik bir adım atılmıştır. Bu mektuptan sonra yine uzunca bir süre irtibata geçmeyen her iki devlet, İran'da Safevî Hanedanlığı (1501-1736)'nın yıkılması ve Nadir Şah'ın liderliğinin pekişmesi sebebiyle 1730 yılında Muhammed Şah Osmanlı Devletiyle temasa geçmiştir. Bâbürlü hükümdarı Osmanlı Devleti'ne biri sözlü iki mesaj göndermiştir. Yazılı mesajında Sultan I. Mahmut'un Osmanlı tahtına oturmasını kutlamış ve dostluklarının devamını dilemiştir. Sözlü mesajında ise Nadir Şah'ın barış ve dostluk

sözlerine güvenmemesini zira İran'ın Osmanlı'ya karşı savaş hazırlığı içinde olduğundan bahsetmiştir. Osmanlı Devleti bu mektuba teşekkür mahiyetinde bir mektup gönderip Bâbürlü hükümdarıyla hemfikir olduğunu söylemiştir. 1751 yılında Bâbürlü Devleti'nden Osmanlı'ya iki mektup bir de sözlü uyarı iletilmiştir. Bâbürlü hükümdarı ve Bâbürlü veziri Kamerüddin'in mektupları Osmanlı Devleti'ne karşı sevgi ve muhabbet mesajları içermektedir. Kamerüddin'in sesli mesajında ise Nadir Şah'ın vefat etmesi münasebetiyle gerekli ortamın oluştuğu ve Osmanlı'nın İran'a saldırması gerektiği söylenmiştir. Bu mektuplardan sonra iki devlet arasında bir daha hiç diplomatik bir münasebet olmamıştır. Nitekim 1858 yılında Bâbürlü Devleti yıkılmıştır.

Osmanlı ile Bâbürlü devletleri arasındaki diplomatik ilişkiler genel itibariyle Safevî Devleti'nin ortadan kaldırılmasına yönelik ittifak oluşturma talepleri çerçevesinde şekillenmiştir. Coğrafyanın uzak olması, her iki devletin gündemindeki diğer konuların aciliyeti, eş zamanlı hareket edilememesi gibi pek çok nedenden ötürü arzu edilen ve yazışmalarda sıklıkla dile getirilen ittifak bir türlü gerçekleştirilememiştir. Osmanlı ve Bâbürlü devletlerinin Sünnî, sınır komşuları Safevî Devleti'nin ise Şia mezhebinden olması Osmanlı-Bâbürlü ittifakını daha kolay gibi gösterse de her iki devletin cihân hâkimi olma iddiası onları zıt kutuplara itmeğe kâfi gelmiştir. Zaman zaman diplomatik ilişkilerde kısa süreli gerginlikler yaşansa da genel itibariyle her iki devlet de dostane ilişkiler kurmaya özen göstermiştir.

KAYNAKÇA

- AÇIKGÖZ, Fatma Ünay, “Osmanlılar ile Hindistan Sultanlıkları Arasındaki Diplomatik İlişkiler ve Hediyeleşme (XV.-XVII. Yüzyıllar)”, *Ulakbilge*, C.6, S.31, 2018, ss.1681-1686.
- AHMED, Fouzia Farooq, "Practices Of Diplomacy Under The Mughals C. 1526-1707", *FWU Journal of Social Sciences*, Vol.14, No.2, Summer 2020, s. 95-107.
- AK, Mahmur, “Seydi Ali Reis”, *DİA*, C.37, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 21-24.
- AKTEMUR, Ramazan, *Anonim Osmanlı Vakayinamesi (H.1058-1106 / M.1648-1694)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019.
- ANSARİ, A. S. Bazmee, “Gülbeden Begüm”, *DİA*, C.14, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.235.
- APİL, Havanur, *6 Numaralı Nâme-i Hümayûn Defterine Göre Osmanlı Devleti ile Avrupa Devletler Arasındaki Yazışmalar ve Diplomatik Özellikleri (1703-1721)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman, 2022.
- ATEŞ, Abdurrahman, “Nadir Şah Afşar’ın Ölümünden Sonra İran’da Hakimiyet Mücadeleleri ve Osmanlı Devletinde İran Politikası”, *Afyon Kocatepe Sosyal Bilimler Dergisi*, C.8, S.2, Aralık, 2006, s.53-64.
- ATEŞ, Abdurrahman, *Nadir Şah Döneminde Osmanlı İran Siyasi İlişkileri 1720-1747*, Çizgi Kitapevi, İstanbul, 2022.
- ATEŞ, Abdurrahman, “Nadir Şah’ın Afganistan ve Hindistan Seferi”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S.187, Temmuz 2002, s.16-23.
- AYCİBİN, Zeynep, *Kâtip Çelebi Fezleketü’l-Tevarih I-III Tahlil ve Metin*, Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2007.
- AYDOĞMUŞ, Cihat, *Şah Abbas ve Zamanı*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011.
- BÂBÜR, *Bâbüname Bâbü’ün Hatıratı*, Çev: Reşit Rahmeti Arat, C.1, 3, MEB. Yayınları, İstanbul 1989.
- BAŞBUĞ, Bedrettin, “Bâbürlü İmparatorluğu’nun Siyasi Tarihi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 3, S.5, Bahar 2013, s.29-48.
- BAYRAM, Fatih, “Sarı Abdullah Münşeâtında Osmanlı-Bâbürlü Diplomatik İlişkilerine Dair Mektuplar”, *XVIII. Türk Tarih Kongresi (Osmanlı Tarihi ve Medeniyeti)*, Türk Tarih Kurum Yayınları, C.III, Ankara, 2022, ss.467-477.
- BAYUR, Y. Hikmet, *Hindistan Tarihi*, Cilt 2-3, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1947.
- BAYUR, Y. Hikmet, “Osmanlı Padişahı II. Süleyman’ın Gürkanlı Padişahı I. Âlemgir (Evrengzîb)’e Mektubu”, *Türk Tarih Kurumu Belleten*, C.14, S.54, Ankara, 1950, ss.269-285.
- BAYUR, Y.hikmet, “Osmanlı Devleti’nin Nadir Şah Afşar’la Barış Yapmasını Önlemek Amacını Bir Gürkanlı Denemesi”, *Türk Tarih Kurumu Belleten*, C.13, S.49, Ankara, 1949, ss.91-95.
- BAYUR, Y. Hikmet, ‘Nadir Şah Afşar’ın Ölümünden Sonra Osmanlı Devleti’n İran’ı İstilaya Kışkırtmak için Yapılan Deneme”, *Türk Tarih Kurumu Belleten*, C.12, S.46, Ankara, 1948, ss.403-470.

- BIYIKTAY, Halis, *Timurlular Zamanında Hindistan Türk imparatorluğu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.
- BÜKE, Himmet, *Seydi Ali Reis-Kitabü'l Muhîd*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2010.
- BOSTANCI, Damla-Gülay Karadağ Çınar, “Zeynîzâde Hüseyin ve Münşe‘âtına Dair Bir Değerlendirme”, *Mavi Atlas*, C.2, S.8, 2020, ss.278-297.
- BOSWORTH, C.E., *İslam Devletleri Tarihi*, Çev: Erdoğan Merçil, Mehmet İşpirli, Oğuz Yayınları, İstanbul 1980.
- CEVHERİOĞLU, Mahmut Halef, “İsveç’in Sıcak Denizlere İnme Arayışı: Arslan Ağa’nın Osmanlı İmparatorluğundaki Diplomatik Misyonu”, *Hacettepe Türkiyat Araştırma Dergisi*, C.2, S.34, 2021, ss.61-86.
- CİHANGİR, *The Tuzuk-i Jahangiri or Memoirs of Jahangir*, Trans: A. Rogers-H. Beveridge, University of Toronto press, 1968.
- ÇAĞLAYAN, H.Hilal, *Ekber Şah Döneminde Hindistan (1542-1605)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005.
- ÇELİK, M. Bilal –SADAT, S. Shafiqua, “Nadir Şah’ın Afganistan Seferleri ve Burada Kurduğu Düzen”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.67, 2020, ss.471-479.
- ÇINAR, Gülay Karadağ, *Safevî-Özbek Siyasî İlişkileri ve Osmanlı’nın Tesiri (1524-1630)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, 2011.
- ÇINAR, Gülay Karadağ, “Buhara Hanlığının İdari Hukukuna Dair İki Mühim Kaynak: Sulûku’l-Mulûk ve Destûru’l-Mulûk”, *Türk Tarihi Araştırma Dergisi*, Prof Dr. Bahattin Ögel Özel Sayısı, C.4, S.1, 2019, ss. 187-232.
- DANIŞMENT, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.II, III, Bâb-ı âli Yayınevi, İstanbul, 1971.
- DEMİR, Hami, *Bâbürlü Devletinde Hümayun Dönemi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2017.
- DUĞLAT Mirza Haydar, *Tarih-i Reşidî*, Çev: Osman Karatay, Selenge Yayınları, İstanbul, 2006.
- DUMAN, Şeyda, *Buhara Hanlığında İmam Kulu Han Dönemi (1611-1641)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, 2023.
- Ebu’l Fazl, *Ekbername*, C. 1, çev. H. Blochmann, Asiatic Society of Bengal, Kalküte, 1873.
- EMECEN, Ferudun, “Fahrettin Ma’noğlu” *DİA.*, C.12, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 80-82.
- EMECEN, Feridun, “İzzî Süleyman Efendi”, *DİA*, C. 23, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, ss. 565-566.
- EMECEN, Ferudun, “Salih Paşa”, *DİA.*, C. Ek-2, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2019, ss. 461-462.
- ERDOĞAN, Eralp, “Bâbürlü İmparatorluğu’nun Kuruluş Safhasında Şah İsmail ile Bâbürlü İttifakı”, *History Studies*, C.6, S.4, Temmuz, 2014, s.31-39.
- EVLYA Çelebi b. Derviş Mehmed Zıllî. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*. I. Haz. Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995.
- FAROOQI, Naimur Rahman, *Bâbürlü-Osmanlı ilişkileri*, Çev: Mehmet Akif Eroğlu, Selenge Yayınları, İstanbul, 2023.
- FAROQHI, Suraiya, *Osmalılar ve Bâbürlüler İki Büyük İmparatorluğun İzinde*, çev. Zeynep Yıldırım, Kronik Yayınları, İstanbul, 2024
- FERUDUN, Bey, *Mecmua-i Münşe’ât*, C.II, TBMM Kütüphanesi.

- FLUCHTER, Antje, “Diplomatic Ceremonial and Greeting Practice at the Mughal Court”, *Transkulturelle Verflechtungsprozesse in der Vormoderne*, 2016, ss.89-120.
- FOLTZ, Richard Craig, *Uzbek Central Asia and Mughal India: Asian Muslim Society in the 16th and 17th Centuries*. Harvard University, 1996.
- GÜLBEDEN, *Hümayunnâme*, Çev: Abdürrab Yelgar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987.
- GÜNDÜZ, Tufan, “Safevîler”, *DİA*, C.35, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, ss. 451-456.
- HADNAGY, Szabolcs, “Köprülü Mehmet Paşa’nın Eğri Valiliği: bir Osmanlı Devlet Adamının İdarecilik Hayatından Soru İşaretleri”, *Güney Doğu Avrupa Araştırma Dergisi*, S.25, Ocak 2014, s.25-34.
- HAMMER, Joseph Von, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.10, Milliyet Gazete Matbaası, İstanbul 1966.
- <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/enbiya-suresi-21/ayet-107/kuran-yolu-meali-5>, (Erişim Tarihi: 21.07.2024).
- <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/al-i-imran-suresi-3/ayet-103/kuran-yolu-meali-5>, (Erişim Tarihi: 21.07.2024).
- <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/enbiya-suresi-21/ayet-107/kuran-yolu-meali-5>, (Erişim Tarihi: 21.07.2024).
- <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/al-i-imran-suresi-3/ayet-103/kuran-yolu-meali-5>, (Erişim Tarihi: 21.07.2024).
- <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/hucurat-suresi-49/ayet-10/kuran-yolu-meali-5>, (Erişim Tarihi: 21.07.2024).
- <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/tin-suresi-95/ayet-1/kuran-yolu-meali-5>, (Erişim Tarihi: 21.07.2024).
- <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/nisa-suresi-4/ayet-95/kuran-yolu-meali-5>, (Erişim Tarihi: 21.07.2024).
- <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/bakara-suresi-2/ayet-126/kuran-yolu-meali-5>, (Erişim Tarihi: 21.07.2024).
- <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/duha-suresi-93/ayet-11/kuran-yolu-meali-5>, (Erişim Tarihi: 18.07.2024).
- <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/enam-suresi-6/ayet-165/kuran-yolu-meali-5>, (Erişim Tarihi: 20.07.2024).
- <https://www2.diyanet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/VaazProjeleri/%C3%87ocuklara%20Ramazan%20Bilinci%20Kazand%C4%B1r%C4%B1lmas%C4%B1,%20Manevi%20Kimlik%20A%C5%9F%C4%B1s%C4%B1.pdf>, (Erişim Tarihi: 31.10.2024).
- HUMAR, Kadir Can, *Timurlu Devletinde Elçilik Müessesesi ve Haber Alma Teşkilatı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2020.
- HÜROL, Erdal, “On Dokuzuncu Yüzyılda Osmanlı’da Elçi Kabulü ve Teşrifat Merasimi”, *ETÜT Dergisi*, S.7, 2003, ss.26-33.
- INAYAT, Khan. *The Shah Jahan Nama of `Inayat Khan: an abridged history of the Mughal Emperor Shah Jahan. Compiled by his Royal Librarian*, Ed. W. Begley and Z. Desai. Delhi: Oxford University Press, 1990.
- İLGÜRAL, Mücteba, “Abaza Hasan”, *DİA*, C.1, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 10-11.
- İSLAM, Riyazül, *Indo-Persian Relations*, Iranian Culture Foundation, Tahran, 1970.
- İŞPİRLİ, Mehmet, “Elçi”, *DİA*, C.11, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, ss.3-15.

- İŞPİRLİ, Mehmet, “Naîmâ”, *DİA*, C. 32, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, ss.316-318.
- KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2016.
- KARAKULAK, Mesut, *Türkistan’da Efendiler ve Köleler*, Kronik Yayınları, İstanbul, 2020.
- KARAYEL, Habibe, *Sır Tomas Roe’nun Gözünde Bâbüir Sarayı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2015.
- KIRCA, Esin, “Osmanlı–İran Resmî Yazışmalarına Göre Osmanlı Devleti’nin Nadir Şah ve Caferilik Mezhebine Yaklaşımı (1736-1746)”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, S.15, C.2, 2020, ss.392-407.
- KURTARAN, Uğur, “XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Siyasi ilişkileri”, *Tarih Okulu Dergisi*, S.18, 2014, ss.393-419.
- KURTARAN, Uğur, *Osmanlı-Avusturya Diplomatik İlişkileri (1526-1791)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Osman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat, 2006.
- KUYUCU, Bahadır, *Osmanlı Sefirlerinin Gözünden 18. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Münasebetleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2020.
- KÜLBİLGE, İlker, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı–İran Siyasi ilişkileri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2010.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, Kubbealtı Neşriyat Yayınları., İstanbul, 1994.
- KOÇ, Bilal, *Bâbürlüler Devleti’nin Kurucusu Bâbüir Şah’ın Dış Siyaseti*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011.
- KONUĞU, Enver, “Bâbürlüler: Hindistan’daki Temürlüler”, *Türkler*, C.8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2014, ss.1330-1350.
- KONUĞU, Enver, “Cihandar Şah”, *DİA*, C.7, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 318-319.
- KORTEK, S. Haluk, “Tüzük-ü Cihangirî”, *DİA*, C.42, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.9.
- KÖROĞLU, Umut Mert, *Venedikli Seyyah Niccolao Manucci’nin Eserlerine Göre Bâbürlü Devletin’de Âlemgîr (Evrenzîb) Dönemi Siyasi ve Askeri Olayların İncelenmesi (1658-1707)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2023.
- NAÎMÂ Mustafa Efendi, *Tarih-i Naîmâ (Ravzatü’l-Hüseyn Fi Hülasati Ahbari’l-Hafikayn)*, Haz: Mehmet İşpirli, II, III, IV, AKDİTYK Yayınları, Ankara, 2007.
- NİZAMİ, Khaliq Ahmad, “Ferruhsiyer”, *DİA*, C.12, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.411.
- NİZAMÜ’L, Mülk, *Siyasetname*, Çev: Mehmet Taha Ayar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.
- MUHAMMED Yusuf Münşî, *Tezkire-i Mukîm Hanî*, Çev: Ahmet Özturhan- Ahmet Korkmaz, Selenge Yayınları, İstanbul, 2022
- ORUÇ, Cihan, “Bâbüir’ün İktidar Mücadelesinde Meşruiyet Kaynağı Olarak Türklük, Timur ve Timurlu Mirası”, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.5, S.10, Temmuz 2023, s.547-560.
- ORUÇ, Cihan, *Şah Cihan Dönemi Bâbürlü Devleti Dış Politikası*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2019.

- ORUÇ, Cihan, “Şah Cihan Döneminde Bâbürlü-Safevî Diplomatik İlişkileri” *Vakanüvis- Uluslararası Tarih Araştırma Dergisi*, C.3, Prof. Dr. Azmi Özcan Öğrencileri Özel Sayısı, 2018, ss.287-306.
- ORUÇ, Cihan, “Şah Cihan Döneminde Bâbürlü-Osmanlı Diplomatik İlişkileri”, *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.2, S.2, 2017, ss.191-215.
- ÖZCAN, Abdülkadir, “Münşatü’s Selatin”, *DİA*, C. 32, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, ss.20-22.
- ÖZCAN, Azmi, “Osmanlı-Hindistan münasebetleri”, *DİA*, C.18, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, ss.81-85.
- ÖZCAN, Azmi, “Malabar”, *DİA*, C.27, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 465-466.
- ÖZCAN Azmi, “Meysûr”, *DİA*, C.29, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 510-511.
- RICHARD, Jonh F., Çev: Yasin Tekin, *Bâbürlü Türk İmparatorluğu Tarih, Kültür, Teşkilat*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2021.
- SAKSENA, Banarsi Prasad *History of Shah Jahan of Dihli*, ,Central Book Depot, Allahabad, 1958.
- SARAY, Mehmet, *Afganistan ve Türkler*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1987.
- SARAY, Mehmet, *Rus İşgali Devrinde Osmanlı Devleti ile Türkistan Hanlıkları Arasındaki Siyasi Münasebetler (1775-1875)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul, 1994.
- SARI, Abdullah Efendi, *Düstûru’l-İnşa*, Beyazıt Kütüphanesi Yazma Eser Koleksiyonu, no. 5880.
- SARICAOĞLU, Fikret, “Sır Kâtibi”, *DİA*, C.37, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, ss.117-118.
- SEVİNÇ, “Tahir, Nadir Şah’ın 1738-1739 Hindistan Seferi ve Sonuçları”, *SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, S.24, Aralık 2011, s.13-35.
- SEYDİ, Ali Reis, *Mir’at-ül Memalik*, Haz. Necdet Akyıldız, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1988.
- SIDDIQUI, İqtidar Husain, “Lûdiler”, *DİA*, C.27, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 217-218.
- SÜLEYMAN, ibn-i Halil İzzî, *Tarih-i İzzî*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Haz: Ziya Yılmaz, İstanbul, 2019.
- ŞAHİN, H. Hilal, “Osmanlı Hint İlişkilerine Genel Bir Bakış (XV-XVIII. Yüzyıl)”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, II/6, 2015, ss.59-77.
- ŞEKER, Mehmet, “Hil’at”, *DİA*, C. 18, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, ss.22-25.
- ŞENTÜRK, Lütfi, “Kıyamet Günü Allah’ın Gölgesinde Gölgelemeyi Hakeden Yedi Sınıf İnsan”, *Örnek Vaazlar II*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013, ss.126-137.
- THEVENOT, Jean, *1655-1656’da Türkiye*, Çev: Nuray Yıldız, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1978.
- TUNCER, Hüner, “Eski ve Yeni Diplomasi (Doktora özeti)”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.37, S.1, Şubat 2015, s.251-257.
- TÜRK, Ümit Ulvi, *Safavi Devletinin Özbek Hanlıkları ve Bâbü devletiyle Siyasi ilişkileri (1526-1722)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017.
- UNAT, Faik Reşit, *Osmanlı Sefirleri ve Seferatnameleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.

- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. II-V, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.
- VALİYEV, Elvin, *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Güney Kafkasya: Osmanlı, Safevî ve Rusya Kışkacında*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2014.
- YAZICI, Tahsin, “Feragana” *DİA.*, C.12, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, ss.375-377.
- YUSUF, Has Hacıp, *Kutadgu Bilig*, Çev: Reşid Rahmeti Arat, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.
- YÜCEL, Abubekir Sıddık, “IV. Mehmet Dönemi İsyanlarına Genel Bakış”, *Social Sciences Studies Journal*, C.5, S.29, 2019,ss.247-271.

Arşiv kaynakları

B.O.A., Nâme-i Hümâyun Defteri: 6, 8.

EKLER DİZİNİ

Sayfa

Ek 1: Bâbürlü Hükümdarı Hümayun şah'ın Osmanlı Padişahı Kanûnî Suştan Süleyman'a Göndediği Mektup.	90
Ek 2: Osmanlı Sultanı IV. Murat'ın Bâbürlü Şah'ı Cihangir'e Gönderdiği Mektup.	92
Ek 3: Bâbürlü Veziri İslam han'ın Osmanlı Veziri Mustafa Paşa'ya Gönderdiği Mektup.	94
Ek 4: Osmanlı Veziri MustafaPaşanın Bâbürlü Veziri İslam Han'a Gönderdiği Mektup.	95
Ek 5: Osmanlı Veziri Mustafa Paşanın Bâbürlü Şehzadesi Dara Şükuh'a Yazdığı Mektup.	96
Ek 6: Bâbürlü Hükümdarı Ferruhsiyer Tarafından Osmanlı Padişahı III. Ahmet'e Gönderilen Mektup.	97

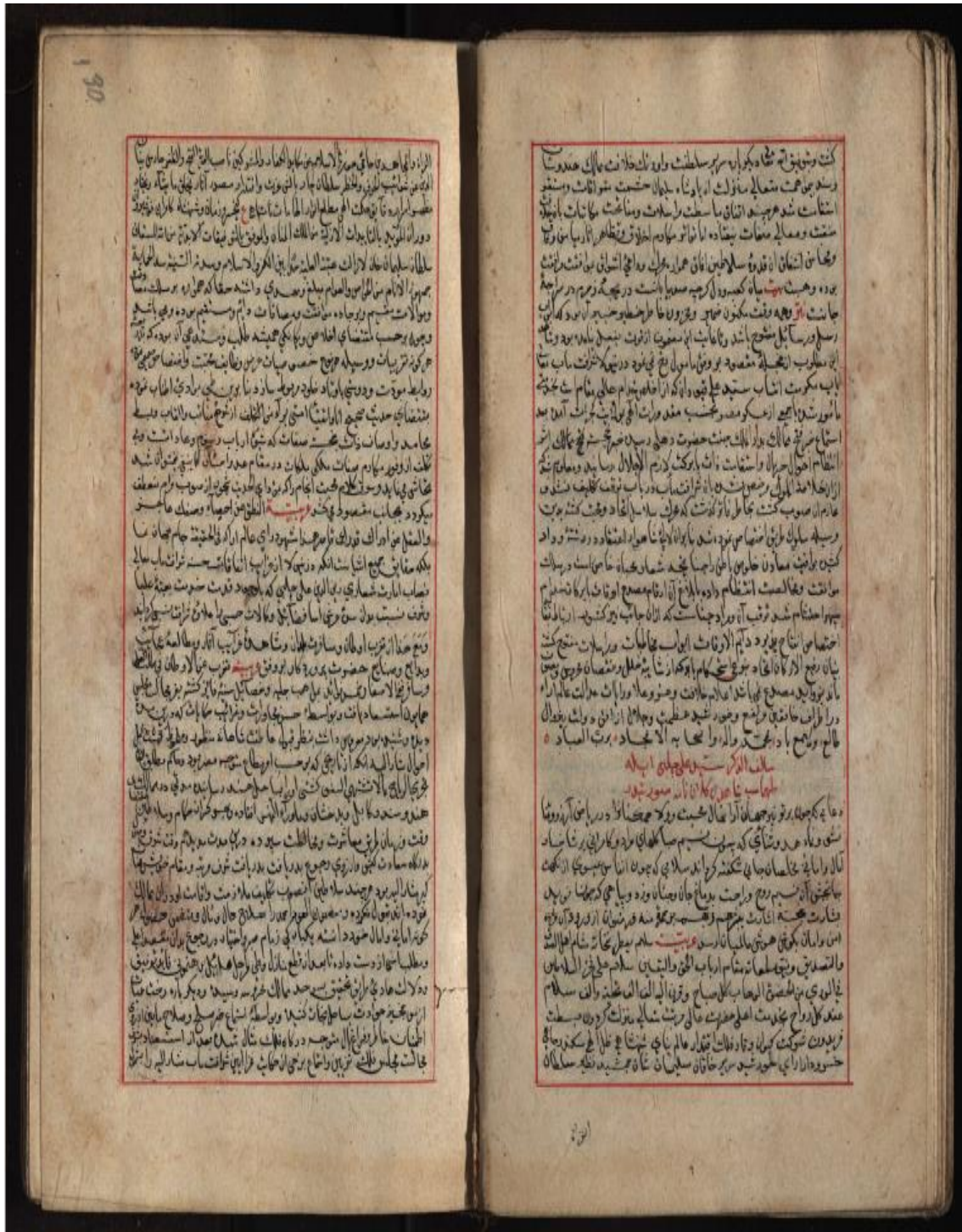


Ek 1: Bâbürlü Hükümdarı Hümayun şah'ın Osmanlı Padişahı Kanûnî Suştan Süleyman'a Göndediği Mektup.



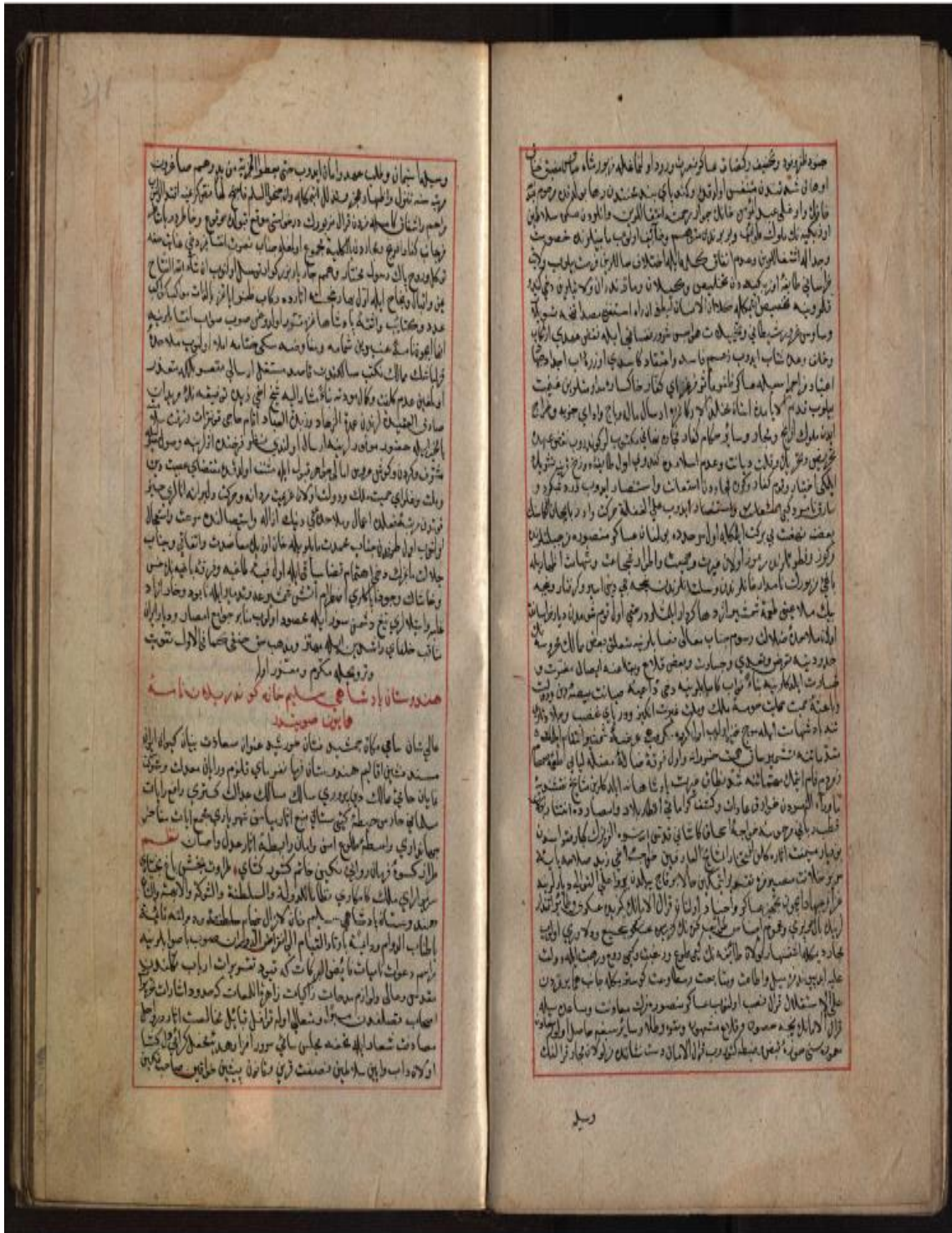
Sarı Abdullah Efendi, *Düsturu'l-İnşa*, Beyazıt Kütüphanesi Yazma Eser Koleksiyonu, no. 5880, vrk. 129a.

Ek 1 (Devam): Bâbürlü Hükümdarı Hümayun şah'ın Osmanlı Padişahı Kanûnî
Suştan Süleyman'a Göndediği Mektup.



Sarı Abdullah Efendi, *Düstûru'l-İnşa*, Beyazıt Kütüphanesi Yazma Eser Koleksiyonu,
no. 5880, vrk. 129b..

Ek 2: Osmanlı Sultanı IV. Murat'ın Bâbürlü Şah'ı Cihangir'e Gönderdiği Mektup.



Sarı Abdullah Efendi, *Düstûru'l-İnşa*, Beyazıt Kütüphanesi Yazma Eser Koleksiyonu, no. 5880, vrk. 41a.

Ek 2 (Devam): Osmanlı Sultanı IV. Murat'ın Bâbürlü Şah'ı Cihangir'e
Gönderdiği Mektup.



Sarı Abdullah Efendi, *Düstûru'l-İnşa*, Beyazıt Kütüphanesi Yazma Eser Koleksiyonu, no. 5880, vrk. 41b.

Ek 3: Bâbürlü Veziri İslam han'ın Osmanlı Veziri Mustafa Paşa'ya Gönderdiği Mektup.



Sarı Abdullah Efendi, *Düstûru'l-İnşa*, Beyazıt Kütüphanesi Yazma Eser Koleksiyonu, no. 5880, vrk. 46b-45a.

Ek 4: Osmanlı Veziri MustafaPaşanın Bâbürlü Veziri İslam Han'a Gönderdiği Mektup.



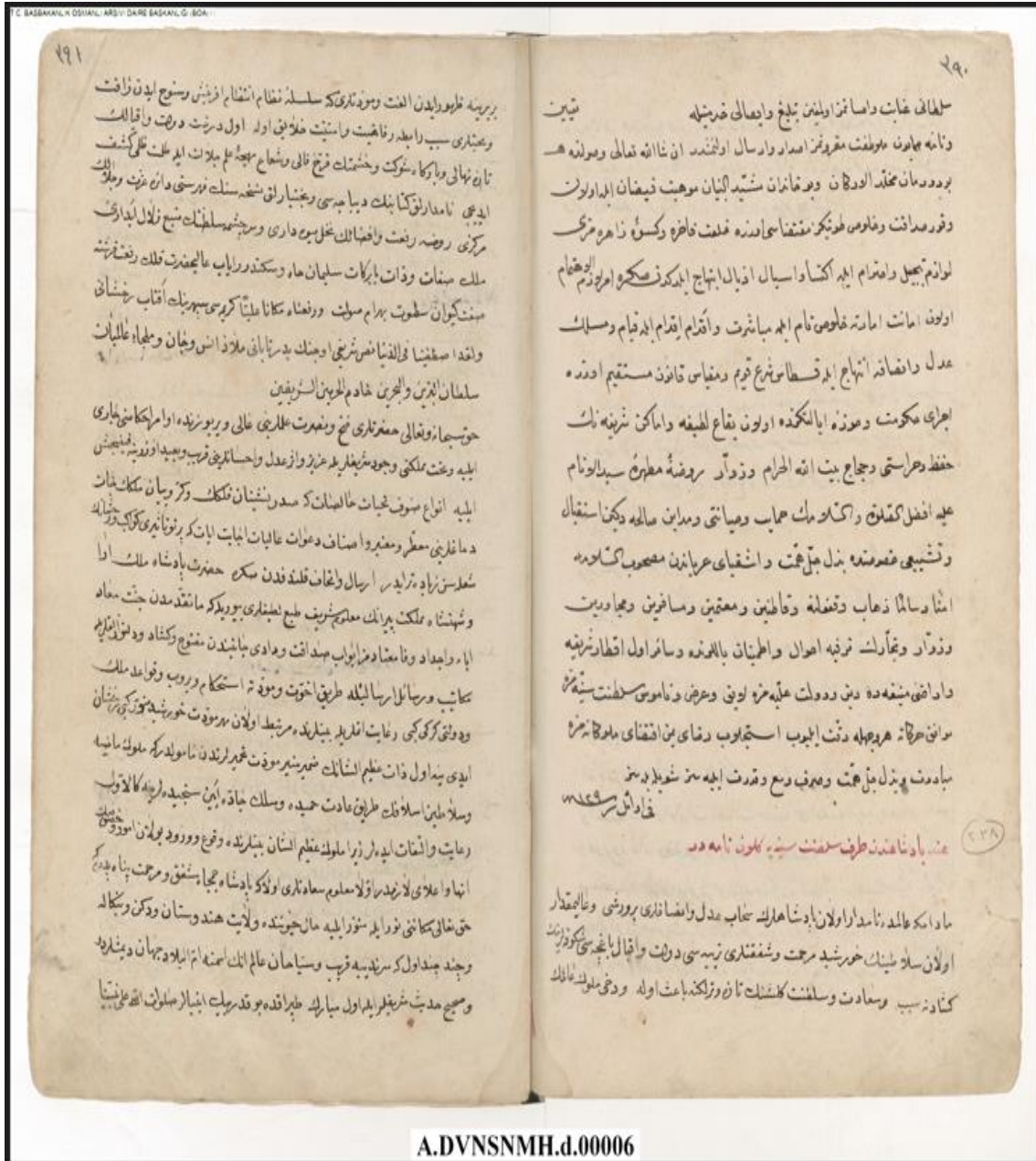
Sarı Abdullah Efendi, *Düsturu'l-İnşa*, Beyazıt Kütüphanesi Yazma Eser Koleksiyonu, no. 5880, vrk. 46b-47ba

Ek 5: Osmanlı Veziri Mustafa Paşanın Bâbürlü Şehzadesi Dara Şükuh'a Yazdığı Mektup.



Sarı Abdullah Efendi, *Düstûru'l-İnşa*, Beyazıt Kütüphanesi Yazma Eser Koleksiyonu, no. 5880, vrk. 47b.

Ek 6: Bâbürlü Hükümdarı Ferruhsiyer Tarafından Osmanlı Padişahı III. Ahmet'e
Gönderilen Mektup

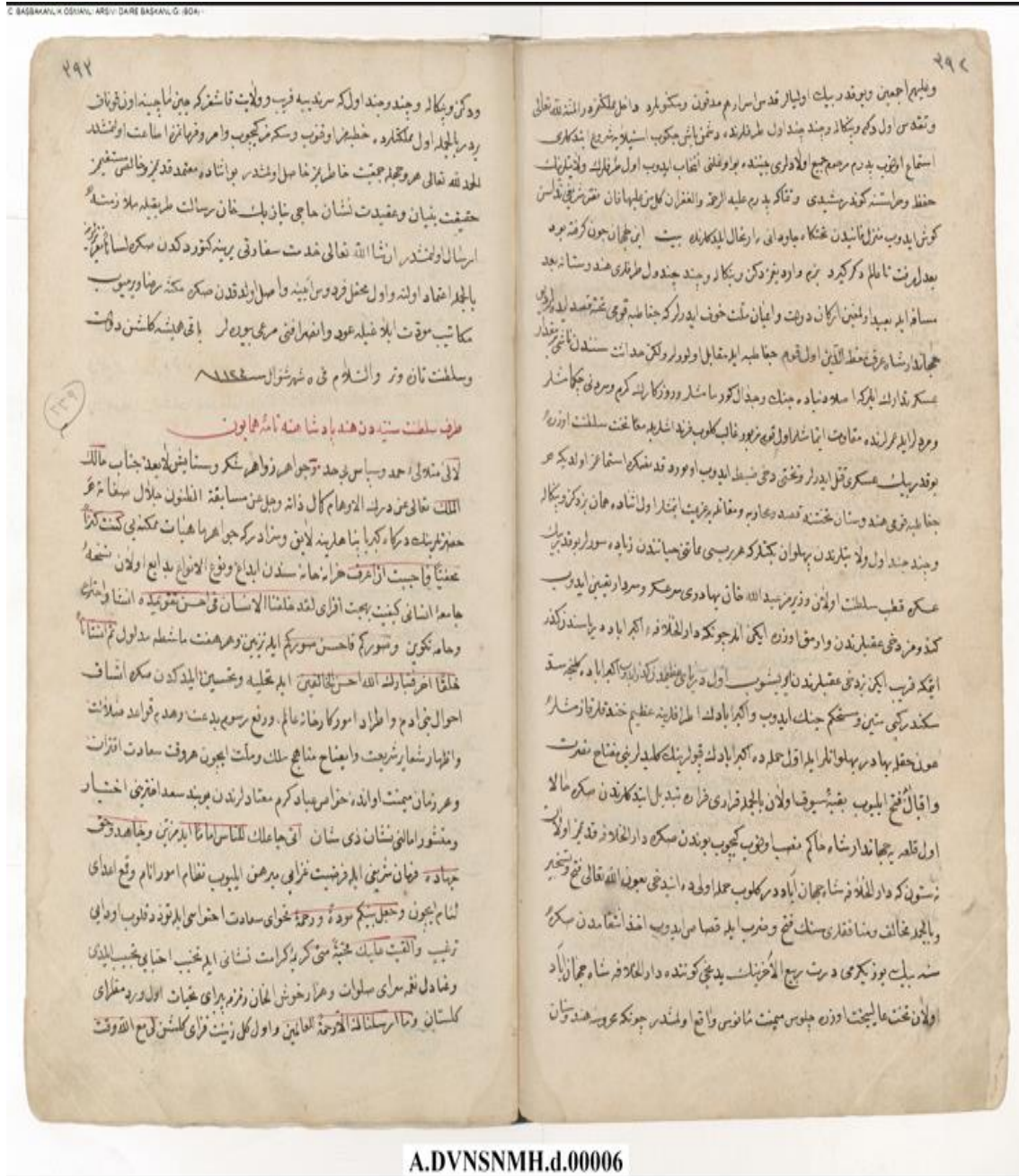


A.DVNSNMH.d.00006

B.O.A, Name-i Hümayun, 6. Defter, s.390-391.

Ek 6 (Devam): Bâbürlü Hükümdarı Ferruhsiyer Tarafından Osmanlı Padişahı III.

Ahmet'e Gönderilen Mektup



A.DVNSNMH.d.00006

B.O.A, Name-i Hümayun, 6. Defter, s.392-3931.